

TESI DOCTORAL

REVOLUCIÓ I CONTRAREVOLUCIÓ A
CATALUNYA DURANT EL TRIENNI LIBERAL
(1820-1823)

volum I

Ramon Arnabat Mata

(110) BI 264 395

1/3782577

Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives

Universitat Pompeu Fabra

Tesi Doctoral

REVOLUCIÓ I CONTRAREVOLUCIÓ A
CATALUNYA DURANT EL TRIENNI LIBERAL
(1820-1823)

Ramon Arnabat Mata

Director Dr. Josep Fontana i Lázaro

volum I

1999

(Res T)

DPC

215

.A76

1999

El Trienni Liberal (1820-1823)

“Período de no larga duración, pero notable y célebre, y digno de serio y especial estudio; periodo de verdadera revolución y de verdadera lucha política; periodo que presenta a los ojos de la historia y al examen de la crítica una fisonomía nueva, ni igual ni acaso parecida a la de otro periodo alguno de los anales de los pueblos; periodo laborioso de pasajera resurrección de un sistema libre; periodo enclavado entre dos épocas de terrible reacción; tan fecundo en sucesos, como confuso y embrollado por la complicación de ideas, de pasiones, de intereses, de partidos, de matices, de aspiraciones, de grandezas y debilidades, de errores y demasías, que simultánea y activamente jugaron en él, y sin descanso ni tregua se agitaron y chocaron.”

Modesto Lafuente

“El resultado positivo de la revolución de 1820-1823 no se limitó a la gran fermentación que ensanchó la visión y renovó el carácter de amplias clases de la nación. La segunda restauración, en la que los antiguos elementos de la sociedad adoptaron unas formas que se hicieron ya incompatibles con la existencia de España como nación, fue, a su vez, producto de la revolución. Su labor principal consistió en agudizar el antagonismo hasta el punto de hacer imposible cualquier compromiso e inevitable una guerra a muerte.”

Karl Marx

ÍNDEX

Volum I

	INTRODUCCIÓ	13
I	LA REVOLUCIÓ	21
	I.1 La proclamació de la Constitució	21
	I.1.1 L'aixecament de Riego	21
	I.1.2 La proclamació de la Constitució a Catalunya	38
	I.1.3 L'enquadrament de la revolució	63
	I.2 Europa davant la revolució espanyola	82
	I.2.1 El desconcert europeu	82
	I.2.2 La reacció de l'absolutisme europeu	92
	I.3 Divulgació i resistències	100
	I.3.1 Divulgació de la Constitució	100
	I.3.2 Primeres resistències	112
	I.4 El primer any: 1820	129
II	LA INSTITUCIONALITZACIÓ I DEFENSA DEL NOU RÈGIM POLÍTC	133
	II.1 Els ajuntaments	133
	II.1.1 El personal polític i la dinàmica local	133
	II.1.2 La tasca dels ajuntaments	153
	II.2. Les Diputacions	166
	II.2.1 La reorganització del territori	166
	II.2.2 El personal polític i la dinàmica provincial	184
	II.2.3 El paper de les Diputacions	195
	II.3 Els Caps Polítics	206
	II.4 Els diputats catalans a les Corts	214
	III.4.1 Els diputats de la legislatura de 1820-1821	214
	III.4.2 Els diputats de la legislatura de 1822-1823	231
	II.5 La Milícia Nacional	242
	II.5.1 Formació i organització	242
	II.5.2 Les dificultats: la Milícia Reglamentària	262
	II.5.2 Composició social	271
	II.5.4 Estructura i funcionament	277
	II.5.5 La Milícia i els aixecaments reialistes	284
	II.6 Les Societats Patriòtiques	289
	II.7 Les Societats secretes	299
	II.8 Institucionalització i defensa del règim liberal	314
III	LA LIQUIDACIÓ DE L'ANTIC RÈGIM	319
	III.1 La política tributària	321
	III.1.1 Les resistències	321
	III.1.2 El primer any econòmic (1820-1821)	332
	III.1.3 El segon any econòmic (1821-1822)	345
	III.1.4 El tercer any econòmic (1822-1823)	369
	III.1.5 La política tributària i les hisendes locals	386
	III.1.6 Política tributària: economia i política	401

III.2	Cap el mercat nacional	407
	III.2.1 La construcció d'un mercat nacional	407
	III.2.2 Lluitar contra el contraban	431
	III.2.3 Millorar les comunicacions i liberalitzar la producció	439
III.3	Canvis en la propietat	452
	III.3.1 De la propietat dividida a propietat absoluta	452
	III.3.2 Censos i pòsits	462
III.4	La desamortització	467
	III.4.1 El plantejament	467
	III.4.2 Les dades de la desamortització eclesiàstica a Catalunya	475
	III.4.3 La desamortització civil i els problemes dels ajuntaments	490
	III.4.4 Les conseqüències polítiques i socials	496
III.5	Delmes i senyoriu	508
	III.5.1 Resistències generalitzades	508
	III.5.2 Els delmes	515
	III.5.3 L'abolició del règim senyorial	532
	III.5.4 El debat a les Corts i les posicions dels diputats catalans	545
	III.5.5 Delmes i senyoriu, pagesos, senyors, i burgesos	568
IV	PRIMERS PROBLEMES I CONFLICTES (1821)	575
IV.1	El Trienni i el món eclesiàstic	575
	IV.1.1 Clergat i Constitució	575
	IV.1.2 Les mesures liberals	595
	IV.1.3 Clergat liberal i absolutista	609
IV.2	Problemes econòmics i socials	629
	IV.2.1 La sequera i la febre groga de l'any 1821	629
	IV.2.2 La sequera de 1822	647
	IV.2.3 L'exèrcit i les quintes	656
IV.3	La divisió del liberalisme	676
	IV.3.1 La derrota liberal a Nàpols	679
	IV.3.2 Les protestes contra el ministeri moderat (tardor-hivern de 1821)	692
	IV.3.3 L'afer Costa	703
	IV.3.4 Moderats i exaltats en la lluita pel poder municipal	717
IV.4	1821: El sistema constitucional a la cruïlla	725
V.	LLUITA IDEOLÒGICA I PROPAGANDA POLÍTICA	735
V.1	Propaganda política durant el Trienni	735
	V.1.1 La Premsa	740
	V.1.2 El teatre	750
	V.1.3 Diàlegs, converses i col·loquis	753
V.2	Ideologia i propaganda liberal	765
V.3	Ideologia i propaganda contrarevolucionària	781
	V.3.1 El missatge de la contrarevolució	782
	V.3.2 L'antiliberalisme	805
VI	LA CONTRAREVOLUCIÓ I ELS PRIMERS AIXECAMENTS REIALISTES (1821-1822)	815
VI.1	Cordó sanitari, exèrcit d'observació, exèrcit d'invasió	815
VI.2	Primers aixecaments reialistes (1821)	826
	V.2.1 De Burgos a Salvatierra, primavera de 1821	826
	V.2.2 De Manresa a Girona: la contrarevolució a Catalunya	836
	V.2.3 El relleu de Cervera, l'hivern de 1821-1822	860

VI.3	El debat a les Corts de 1821 sobre la contrarevolució	866
VI.4	La contrarevolució des de la cort	890
VI.5	Els primers passos de la contrarevolució	903
VII	ELS AIXECAMENTS REIALISTES DE LA PRIMAVERA DE 1822	911
VII.1	Els aixecaments reialistes i la contrarevolució	911
VII.1.1	La preparació	911
VII.1.2	Els aixecaments al nord-est de Catalunya	918
VII.1.3	Els aixecaments a la Catalunya Central	930
VII.1.4	Els aixecaments a la Catalunya Meridional	945
VII.1.5	Els aixecaments a les terres de Ponent	968
VII.1.6	Partides, sometents, clergat i ajuntaments	981
VII.2	El paper de la frontera francesa i del cordó	992
VII.3	El debat a les Corts	1.009
VII.4	Les primeres respostes liberals	1.024
VII.4.1	La resposta militar	1.036
VII.4.2	La resposta política	1.051
VII.4.3	La resposta social	1.057
 Volum II		
VIII	DELS AIXECAMENTS A LA GUERRA CIVIL I LA REGÈNCIA D'URGELL: ESTIU DE 1822	1.067
VIII.1	La conquesta de la Seu i la formació de Junta de Catalunya	1.067
VIII.2	La generalització de la guerra	1.082
VIII.2.1	La Catalunya Central: la lluita per Cardona i Vic	1.082
VIII.2.2	L'ocupació de Puigcerdà i Solsona	1.110
VIII.2.3	Les terres de Ponent: Balaguer capital reialista	1.123
VIII.2.4	El nord-est: el control de la Garrotxa	1.137
VIII.2.5	La Catalunya meridional: la batalla de Reus	1.146
VIII.3	Les conseqüències del 7 de juliol a Catalunya	1.162
VIII.4	La Regència d'Urgell	1.179
VIII.4.1	Constitució i organització	1.179
VIII.4.2	La Junta de Catalunya i les Juntes Corregimentals	1.199
VIII.4.3	La divisió de la direcció contrarevolucionària	1.204
VIII.5	La guerra civil	1.220
VIII.6	El debat a les Corts sobre la contrarevolució i l'antirevolució	1.249
IX	L'OFENSIVA LIBERAL A CATALUNYA: LA CAMPANYA DE MINA: TARDOR DE 1822 I HIVERN DE 1823	1.261
IX.1	L'arribada de Mina a Catalunya	1.261
IX.1.1	Mina arriba a Lleida	1.261
IX.1.2	Situació de Catalunya el setembre de 1822	1.266
IX.1.3	Els conflictes entre moderats i exaltats	1.282
IX.2	Els liberals catalans davant l'auge reialista	1.291
IX.2.1	Les propostes de les diputacions catalanes	1.291
IX.2.2	Les dificultats econòmiques	1.304
IX.2.3	El problema de les subsistències	1.319
IX.3	Les Corts davant la guerra civil	1.327

IX.4	Les campanyes de l'exèrcit d'operacions a Catalunya	1.344
IX.4.1	La campanya de Manso a la Catalunya Meridional	1.344
IX.4.2	La campanya de Roten a la Catalunya Central	1.354
IX.4.3	La campanya de Milans i Llobera a Barcelona i Girona	1.356
IX.4.4	La campanya de Mina: de Cervera a la Seu d'Urgell	1.364
IX.5	L'expulsió de les partides reialistes de Catalunya	1.379
IX.5.1	Els darrers enfrontaments	1.379
IX.5.2	Els problemes a la reraguarda constitucional	1.404
IX.5.3	El refugi reialista al Departament dels Pirineus Orientals	1.410
IX.6.	La fi de la Regència d'Urgell i la divisió de la direcció contrarevolucionària	1.420
IX.7.	El Congrés de Verona i les potències europees	1.434
IX.7.1	La frontera francesa i l'exèrcit d'observació	1.434
IX.7.2	El Congrés de Verona	1.440
IX.7.3	La preparació de la intervenció i la resposta espanyola	1.447
IX.8	Dels aixecaments reialistes a la invasió francesa passant per la guerra civil	1.463
X.	L'ENTRADA DE L'EXÈRCIT FRANCÈS I LA RESISTÈNCIA CONSTITUCIONAL, I LA RESTAURACIÓ DE L'ABSOLUTISME, PRIMAVERA DE 1823 - HIVERN DE 1824	1.471
X.1	Els preparatius de la invasió	1.471
XI.1.1	Les raons de la invasió francesa	1.471
X.1.2	La preparació de la intendència i la formació de la Junta provisional	1.475
X.1.3	L'estratègia del govern espanyol	1.484
X.2	L'entrada de l'exèrcit francès	1.500
X.2.1	Angulema, la Junta, i la Regència del Reyno	1.500
X.2.2	L'activitat de les Corts durant l'ocupació	1.515
X.3	L'exèrcit francès a Catalunya i la resistència constitucional	1.521
X.3.1	L'entrada de Moncey a Catalunya	1.521
X.3.2	La resistència constitucional	1.532
X.3.3	La instauració dels nous poders reialistes	1.551
X.3.4	La traïció de Manso i l'inici del fi	1.560
X.3.5	La percepció de la derrota constitucional	1.584
X.4	El retorn de l'absolutisme i la fi del Trienni	1.596
X.4.1	El restabliment dels ajuntaments pre-constitucionals	1.596
X.4.2	Tornar a pagar delmes, impostos i allotjaments	1.600
X.4.3	La repressió política i social	1.607
X.4.4	Oposició i dificultats en la restauració de l'absolutisme	1.615
XI	ANÀLISI DE LA CONTRAREVOLUCIÓ	1.623
XI.1	Els dirigents contrarevolucionaris	1.623
XI.2	Les formes d'enquadrament	1.633
XI.2.1	Les partides reialistes	1.633
XI.2.2	Formes d'enrolament	1.637
XI.2.3	Els sometents	1.644
XI.2.4	Organització i actuació de les partides	1.647

XI.3	La base social del reialisme	1.649
	XI.3.1 La geografia del reialisme	1.649
	XI.3.1.1 Observacions preliminars	1.649
	XI.3.1.2 Les dades del "Cuaderno"	1.653
	XI.3.1.3 Les dades de les pensions	1.656
	XI.3.2 La base social	1.670
XI.4	El debat sobre les raons	1.675
	XI.4.1 Una visió historiogràfica	1.677
	XI.4.2 Una proposta per analitzar el reialisme: contrarevolució i antirevolució	1.687
CONCLUSIONS		1.703
ANNEXOS		1.725
	Annexos al capítol I	1.727
	Annexos al capítol II	1.751
	Annexos al capítol III	1.796
	Annexos al capítol IV	1.816
	Annexos al capítol V	1.834
	Annexos al capítol VI	1.845
	Annexos al capítol VII	1.857
	Annexos al capítol VIII	1.884
	Annexos al capítol IX	1.907
	Annexos al capítol X	1.943
	Annexos al capítol XI	1.964
APÈNDIXS		1.969
	Apèndix 1	1.971
	Apèndix 2	2.005
	Apèndix 3	2.019
	Apèndix 4	2.033
	Apèndix 5	2.047
	Apèndix 6	2.053
FONTS I BIBLIOGRAFIA		2.079
	Arxius	2.081
	Manuscrits inèdits	2.087
	Diaris i setmanaris	2.088
	Bibliografia	2.089

ÍNDEX DE QUADRES I MAPES

Quadres

II.1	Composició social dels ajuntaments de Reus, 1814-1827	141
II.2	Regidors i contribuents. Tarragona, 1820-1823	146
II.3	Exiliats de Girona per l'entrada de les tropes franceses, 1823	148
II.4	Els consistoris de Solsona, 1814-1830	149
II.5	Jutjats i jutges de primera instància de Catalunya, 1822	166
II.6	La divisió de Catalunya en partits judicials (1820) i províncies (1822)	167
II.7	Temes tractats als plens de la Diputació de Barcelona, 1822-1823	200
II.8	Els comptes de la Diputació de Barcelona, 1822-1823	201
II.9	Electors corregimentals per elegir Diputats a Corts, 1820	217
II.10	Diputats a Corts durant el Trienni Liberal, 1820-1823	220
II.11	Felicitações catalanes per la instal·lació de les Corts, 1820	230
II.12	Distribució de Diputats a Corts per províncies, 1822	232
II.13	Partits i electors de Partit, 1821	234
II.14	La Milícia voluntària del partit de Tarragona, juliol, 1820	252
II.15	La Milícia Nacional Voluntària a Catalunya, 1820-1823	256
II.16	1r. Batalló de la MNV de la província de Girona	257
II.17	Proposta del govern sobre la força de la MN a Catalunya, 1821	259
II.18	Milícia Nacional Voluntària de Vic, 1822	274
III.1	Repartiments d'elles contribucions a Catalunya, 1817-1823	341
III.2	Contribució per veï durant el Trienni al corregiment de Vilafranca	352
III.3	Preus agrícoles a les comarques de Tarragona, 1821	409
III.4	La desamortització a Catalunya segons la <u>Gaceta de Madrid</u> (1822-23)	480
III.5	Conflictes i exposicions antisenyorials durant el Trienni a Catalunya	536
IV.1	Els prelats catalans durant 1822	582
IV.2	Religiosos a la província de Tarragona	599
IV.3	El clergat liberal a la diòcesi de Tarragona, 1820-1823	612
IV.4	Informes sobre l'epidèmia de febre groga, Barcelona, 1821	641
IV.5	Preus agrícoles a Girona, 1820-1823	652
IV.6	Estat de les places fortes catalanes, 1820-1821	661
VI.1	Complicats en la conspiració reialista de Manresa, juliol 1821	843
VI.2	Processats per la revolta de Montaner l'estiu de 1821 al Berguedà	849
VII.1	Voluntaris per combatre els facciosos a Catalunya, 1822	1.015
VIII.1	Enfrontaments militars, 1822-1823	1.222
VIII.2	Morts en acció de guerra i afusellats, 1822-1823	1.241
IX.1	Reialistes refugiats als Pirineus Orientals a finals de 1822	1.413
IX.2	Reialistes refugiats als Pirineus Orientals, març de 1823	1.418
X.1	Quart cos de l'exèrcit d'invasió francès comandat pel Mariscal Moncey	1.522
X.2	Comandants dels batallons de l'exèrcit reialista, abril 1823	1.524
X.3	L'ocupació de les principals viles i ciutats catalanes pels francesos, 1823	1.551
XI.1	Integrants de les Juntes reialistes, 1822-1823	1.624
XI.2	Caps de les partides reialistes, 1821-1823	1.626
XI.3	Reialistes fugits de les seves llars classificats per Partits, estiu de 1822	1.653
XI.4	Reialistes fugits de les seves llars classificats per pobles, estiu de 1822	1.654
XI.5	Pensions atorgades per reialistes morts per comarques	1.657
XI.6	Pensions atorgades per reialistes morts per Partits	1.662
XI.7	Pensions atorgades per reialistes morts per grups de municipis	1.668
XI.8	Reialistes fugitius, estiu-tardor 1822 per grups de municipis	1.669
XI.9	Composició social dels voluntaris reialistes de la Bisbal del Penedès	1.672

Mapes

II.1	La Milícia Nacional Voluntària a Catalunya, 1820-1823	260
III.1	Conflictes senyorials durant el Trienni Liberal a Catalunya	569
III.2	Exposicions a les Corts demanant la supressió de delmes i senyorijs	570
IV.1	Nuclis liberals durant el Trienni	693
VI.1	Nuclis reialistes a Catalunya l'any 1821	906
VII.1	Comarques amb presència de partides reialistes, primavera de 1822	1.026
VII.2	Partides reialistes i places fortes liberals, primavera de 1822	1.027
VIII.1	Dominis territorials reialistes i constitucionals l'estiu de 1822	1.221
IX.1	Partits judicials amb presència de partides reialistes, 1822-1823	1.279
IX.2	Campanyes de l'Exèrcit d'Operacions de Catalunya, 1822-1823	1.384
IX.3	Distribució comarcal del lloc de mort dels reialistes, 1822-1823	1.468
IX.4	Enfrontaments militars entre reialistes i constitucionals, 1822-1823	1.469
X.1	Ocupació francesa de Catalunya, primavera-estiu de 1823	1.550
XI.1	Procedència geogràfica dels caps de partides reialistes	1.629
XI.2	Pobles amb pensions per reialistes morts durant el Trienni	1.658
XI.3	Pensions per reialistes morts durant el Trienni per cada mil habitants	1.659
XI.4	Pensions per reialistes morts durant el Trienni per comarques	1.660
XI.5	Pensions per reialistes morts durant el Trienni per Partits judicials	1.661
XI.6	Creixement i decreixement de la població, 1787-1830 i 1830-1842	1.664
XI.7	Evolució demogràfica entre 1819 i 1842	1.665

INTRODUCCIÓ

La importància del Trienni Liberal, tant pel que fa a la revolució com a la contrarevolució dins el segle XIX i a la formació de la societat contemporània, estan fora de dubtes tal i com destaquen diversos historiadors¹. El Trienni liberal s'insereix en el llarg procés de crisi de l'Antic Règim i de la revolució burgesa a Espanya, que aniria del darrer terç del segle XVIII als anys quaranta del segle XIX. En aquest context, i dins del procés de la revolució burgesa espanyola, el Trienni ocupà un lloc central ja que va crear una legislació bàsica, va difondre idees i va perfilar els instruments polítics a través dels quals la burgesia va exercir el seu poder². Són nombrosos els historiadors que han remarcat la importància del Trienni Liberal a la història de Catalunya, d'Espanya i fins i tot d'Europa³. Pel que fa a la revolució burgesa espanyola Modesto Lafuente destacava que el Trienni era un:

“Periodo de no larga duración, pero notable y célebre, y digno de serio y especial estudio; periodo de verdadera revolución y de verdadera lucha política; periodo que presenta a los ojos de la historia y al examen de la crítica una fisonomía nueva, ni igual ni acaso parecida a la de otro período alguno de los anales de los pueblos; periodo laborioso de pasajera resurrección de un sistema libre; periodo enclavado entre dos épocas de terrible reacción; tan fecundo en sucesos, como confuso y embrollado por la complicación de ideas, de pasiones, de intereses, de partidos, de matices, de aspiraciones, de grandezas y debilidades, de errores y demasías, que simultánea y activamente jugaron en él, y sin descanso ni tregua se agitaron y chocaron.”⁴

Per la seva banda, Josep Fontana ha insistit en moltes ocasions en destacar la importància del Trienni dins el segle XIX, sobretot per ser el primer període en que es posen en

¹ Pel que fa a la bibliografia sobre el Trienni vegeu l'excel·lent síntesi comentada d'Alberto GIL NOVALES: El Trienio Liberal, Madrid, 1980, pàg.80-97, i “Espanya, 1814-1833”, dins Robert M. MANIQUIS i altres (ed.): La Revolución Francesa i el mundo Ibérico, Madrid, 1989, pàg.161-205, pàg.180-195 pel Trienni. També Hebe PELOSI: “La historiografía del Trienio Constitucional”, dins Cuadernos de Historia de España, vol.LXVII-LXVIII (1982), pàg.348-368.

² GIL NOVALES: El Trienio..., pàg.67-68, ha assenyalat que durant el Trienni: “*se deja legislar a las Cortes, las cuales van construyendo unos entramados legislativos, que constituirán lo fundamental de todo lo que en esta materia se hizo en España en el siglo XIX*”.

³ Antonio ALCALÁ GALIANO: Historia de España desde los tiempos primitivos hasta la mayoría de la reina doña Isabel II redactada y anotada con arreglo a la que escribió en inglés el doctor Dunham, t.VII, Madrid, 1846, pàg.263, assenyalava que “*La revolución española de 1820 a 23 no fue más que una de las facetas o períodos de la gran revolución europea que empezó a ser aplicada a España en el movimiento de 1808, aunque cabalmente emprendido para conservar a la par con la independencia la antigua monarquía*”.

⁴ Modesto LAFUENTE: Historia General de España, Barcelona, 1889, t.XIX, pàg.351. La historiografia romàntica dedicà forces pàgines a l'experiència del Trienni (vegeu Manuel MORENO ALONSO: Historiografía romántica española. Introducción al estudio de la Historia en el siglo XIX, Sevilla, 1979, especialment les pàg.356-376).

marxa les mesures liberals, i les teories constitucionals es contrasten amb la realitat del país:

“Mientras los hombres de las Cortes de Cádiz se limitaron a proyectar -y cuando tradujeron sus proyectos en leyes no llegaron a experimentarlos sobre un país que no controlaban más que en parte y muy superficialmente-, los de 1820 a 1823 gobernaron y pudieron beneficiarse de la vital experiencia que proporciona la aplicación de las leyes, que permite comprobar los efectos conseguidos y la respuesta, de aceptación o rechazo, que a ellas dan los gobernados. Solo esto hace posible afinar, corregir o rectificar. Solo esto permite convertir unos proyectos de reforma en una política. La realidad de la implantación del liberalismo en España -sus aciertos y sus errores, las causas de sus repetidos fracasos- no nos será bien conocida hasta que hayamos analizado y comprendido esta segunda etapa liberal a la que pusieron un violento fin las bayonetas francesas”⁵.

Fontana afegirà, uns anys més tard, *“El ‘trienni’ és, a Catalunya, l’època en què té lloc el gran debat sobre el liberalisme, el qual havia estat ajornat en els anys de la Guerra del Francès per l’ocupació de la ciutat de Barcelona del primer al darrer dia del conflicte; per la dispersió de les classes dirigents catalanes [...]; i, finalment, per la manca d’aplicació de la nova legislació dictada a Cadis en un país que mai no restà al marge de la guerra”⁶*. Per la seva banda Alberto Gil Novales, el millor especialista sobre el Trienni Liberal, ha destacat que *“en estos tres y pico de años suceden unas cosas, de las que los españoles son a la vez espectadores y protagonistas, sin cuya recta comprensión toda la historia posterior del siglo XIX y aun del XX es difícilmente inteligible. En la curva nerviosa de la Historia, esos pocos años son solamente el principio de movimientos que vienen de muy atrás, que van a tener también largísima repercusión”⁷*. Finalment, Manuel González Molina afirma que *“El Trienio Liberal se encuentra, no por casualidad, en el centro de las tensiones y contradicciones que ello generó. [...]. Pero, el Trienio es quizá uno de los hitos fundamentales de tal proceso, puesto que por primera vez se definieron las posiciones más allá de las meras formulaciones programáticas”⁸*. El Trienni Liberal té, a més, unes característiques pròpies que li donen una fisonomia característica dins del procés revolucionari espanyol com destacava Juan Sisinio Pérez-Garzón: *“en modo alguno puede considerarse el Trienio constitucional como un paréntesis. [...]. Con frecuencia se acude al Trienio para escudriñar precedentes, comienzos, gérmenes ... y de este modo, sin profundizar,*

⁵ Josep FONTANA: “Prólogo” a Joaquín del MORAL RUIZ: Hacienda y sociedad en el Trienio Constitucional (1820-1823), Madrid, 1975, pàg. 7-14, pàg. 7-8 per la cita.

⁶ Josep FONTANA: La fi de l’Antic règim i la industrialització, 1787-1868, Barcelona, 1987, pàg. 196.

⁷ Alberto GIL NOVALES: Las Sociedades Patrióticas (1820-1823), Madrid, 1975, vol. I, pàg. 5.

se agolpan los tópicos”⁹. Unes visions gens compartides per la historiografia contrarevolucionària com mostra l’opinió de Marcelino Menéndez y Pelayo sobre el Trienni: “hay en la historia de todos los pueblos periodos o temporadas que pueden calificarse de patológicas con tan estricto rigor como en el individuo”¹⁰.

Però malgrat la importància del Trienni, aquest és un període encara relativament poc estudiat, sobretot pel que fa a Catalunya, i d’aquí el nostre interès en realitzar aquesta recerca. És cert que a nivell de l’estat disposem de bones narracions del Trienni Liberal, tot i que fonamentalment polítiques, realitzades per coetanis com les del marquès de Miraflores¹¹, d’Estanislao K. Bayo¹², d’Agustin Argüelles¹³, o de Sebastián de Miñano¹⁴. També disposem de destacades obres literàries sobre aquests anys¹⁵; així com d’informacions detallades dels enfrontaments militars a Catalunya fetes per l’anònim reialista J.M.R.¹⁶ o pel mateix Espoz i Mina¹⁷. És cert, també, que la historiografia conservadora ha dedicat atenció al Trienni Liberal, sobretot José Luis Comellas¹⁸, però les seves aportacions han estat més ideològiques que no pas historiogràfiques.

⁸ Manuel GONZÁLEZ MOLINA: Desamortización. Deuda Pública y Crecimiento económico. Andalucía 1820-1823, Granada, Diputación Provincial, 1985, pàg.35.

⁹ Juan Sisinio PEREZ GARZON: Milicia Nacional y revolución burguesa. El prototipo madrileño (1808-1874), Madrid, 1978, pàg.87.

¹⁰ Estudios en torno al siglo XIX, Madrid, 1944 [en realitat fragments de la Historia de los heterodoxos españoles]; Historia de los Heterodoxos Españoles, Madrid, 1987 [1887], t.II, pàg.671-821 (pàg.739-768 pel Trienni), i Historia de España, Madrid, 1950, pàg.175-336, on denomina el període del Trienni “Motín y Constitución”, pàg.249-250. Les cites a Historia de los Heterodoxos Españoles, Madrid, 1987 [1887], vol.I, pàg.55, i vol.II, pàg.757. Entre els que segueixen la seva petjada podem destacar Maximiano GARCÍA VENERO: Historia del Parlamentarismo Español (1810-1833), Madrid, 1946, que a les pàg.266-504 fa una història del Trienni; i José Luis COMELLAS: El Trienio constitucional, Madrid, 1963.

¹¹ [Manuel Pando Fernández de Pinedo]: Ideas políticas relativas a España a la época de marzo de 1820, Madrid, [1820?], Apuntes histórico-críticos para escribir la historia de la revolución de España desde el año de 1820 hasta 1823, Londres, 1834, i Documentos a los que hace referencia en los Apuntes histórico-críticos ..., 2 vol., Londres, 1834.

¹² [Estanislao de Kotska BAYO]: Historia de la vida y reinado de Fernando VII de España, vol.2 i 3, Madrid, 1842.

¹³ Agustín de ARGUELLES: De 1820 a 1824. Reseña histórica, Madrid, 1864.

¹⁴ [Sebastián de MIÑANO]: Examen crítico de las Revoluciones de España. De 1820 a 1823 y de 1836, 2 vol., París, 1837.

¹⁵ Benito PÉREZ GALDÓS li dedicà tres dels seus Episodios Nacionales a la segona sèrie: El Grande Oriente, 7 de Julio i Los cien mil hijos de San Luis (utilitzem la reedició de 1941, Madrid, editorial Hernando); Pio BAROJA li dedicà una de les novel·les de la sèrie Memorias de un hombre de acción: Con la pluma y el sable, Madrid, Renacimiento, 1915; i Pedro de RÉPIDE va escriure sobre aquests anys La cinta verde, Madrid, Castro, 1932.

¹⁶ Memorias para la historia de la última guerra civil de España, 2 vol., Barcelona, 1826.

¹⁷ Francisco ESPOZ y MINA, Francisco: Memorias del general Don Francisco Espoz y Mina, 2 vol., Madrid, BAE, 1962 [edició a cura de Miguel Artola].

¹⁸ José Luis COMELLAS: El Trienio constitucional, Madrid, 1963.

Assenyalem, finalment, que els estudis de Alberto Gil Novales¹⁹ i Miguel Artola²⁰ fets els anys seixanta i setanta si que han contribuït a un millor coneixement i anàlisi del Trienni Liberal en el conjunt de l'Estat, de la mateixa manera que els treballs de Josep Fontana ens han ajudat a situar el Trienni dins el procés de la revolució burgesa²¹. Poc a poc han anat sorgint monografies referides a diferents indrets de l'estat dels que destaquem les de Barreiro sobre Galícia²², les de Barahona i Llanos Aramburu sobre el País Basc²³, la de Río Aldaz sobre Navarra²⁴, les d'Ardit, Conejero i Romeo sobre el País Valencià²⁵, o sobre aspectes temàtics concrets entre les quals cal esmentar les de Blanca Buldain Jaca sobre la instauració del nou règim²⁶, les de Brines i González de Molina sobre la desamortització²⁷, la de Joaquín del Moral sobre la Hisenda²⁸, la de Pérez Garzón sobre la Milícia²⁹, o les de Revuelta sobre l'Església³⁰.

A Catalunya, en canvi, només disposem de treballs temàtics o monografies locals

¹⁹ Las Sociedades Patrióticas (1820-1823). Las libertades de expresión y de reunión en el origen de los partidos políticos, 2 vol., Madrid, 1975, i El Trienio Liberal, Madrid, 1980. Cal destacar la important contribució a l'estudi del Trienni que es fa des de les pàgines de Trienio. Ilustración y Liberalismo que dirigeix Gil Novales, així com del Diccionario Biográfico del Trienio Liberal, Madrid, 1991, dirigit pel mateix Gil Novales.

²⁰ La España de Fernando VII, volum XXVI de la Historia de España, dirigida per Menéndez Pidal, Madrid, 1968.

²¹ La crisis del Antiguo Régimen, 1808-1833, Barcelona, 1983 [1979], i La fi...

²² Xosé Ramón BARREIRO: Liberales y absolutistas en Galicia (1808-1833), Vigo, 1982.

²³ Renato BARAHONA: Vizcaya on the Eve of Carlism. Politics and Society, 1800-1833, Reno, 1989; Félix LLANOS ARAMBURU: "El Trienio liberal en Guipúzcoa", dins Boletín de la Real Sociedad Vascongada de Amigos del País, XXXVI (1980), pàg.127-218, i El Trienio liberal en Guipúzcoa (1820-1823). Antecedentes de las guerras carlistas en el País Vasco, 2 vol., Tesis doctoral inédita, Universidad de Deusto, 1992. Darrerament s'ha publicat un resum d'aquesta tesi amb el mateix títol El Trienio liberal en Guipúzcoa (1820-1823). Antecedentes de las guerras carlistas en el País Vasco, San Sebastián, Universidad de Deusto, 1998.

²⁴ Ramón del RÍO ALDAZ: Orígenes de la guerra carlista en Navarra. 1820-1824, Pamplona, 1987.

²⁵ Manuel ARDIT: Revolución liberal y revuelta campesina. Un ensayo sobre la desintegración del régimen feudal en el País Valenciano (1793-1840), Barcelona, 1977; Vicente CONEJERO: El Trienio Constitucional en Alicante (1820-1823) y la segunda represión contra los liberales (1823-1833), Alacant, 1983; i María Cruz ROMEO: Entre el orden y la revolución. La formación de la burguesía liberal en la crisis de la monarquía absoluta (1814-1833), Alacant, 1993.

²⁶ Blanca E. BULDAIN JACA: Documentos relativos a la transición política de 1820, Madrid, UNED, 1987; Régimen político y preparación de Cortes en 1820, Madrid, Congreso de Diputados, 1988; i Las elecciones de 1820. La época de la publicística, Madrid, Ministerio del Interior, 1993.

²⁷ Joan BRINES: La desamortización eclesiástica en el País Valenciano durante el Trienio constitucional, València, 1978; i Manuel GONZÁLEZ DE MOLINA: Desamortización. Deuda Pública y Crecimiento económico. Andalucía 1820-1823, Granada, 1985.

²⁸ Joaquín Del MORAL RUIZ: Hacienda y sociedad en el Trienio constitucional (1820-1823), Madrid, 1975.

²⁹ Juan Sisínio PÉREZ GARZÓN: Milicia Nacional y revolución burguesa. El prototipo madrileño (1808-1874), Madrid, 1978.

³⁰ Manuel REVUELTA: Política religiosa de los liberales en el siglo XIX. El Trienio Constitucional, Madrid, 1973.

sobre el Trienni Liberal, i entre aquests cal destacar el de Jaume Torras sobre la contrarevolució³¹, el de Gaspar Feliu sobre el clergat³², els d'Alfredo Sáenz Rico i Joan Florensa sobre l'ensenyament³³, i el d'Antònia Ferrer sobre Tarragona³⁴, a més d'altres treballs molt més concrets i localitzats³⁵. Les històries generals de Catalunya també han dedicat pàgines al Trienni, però sovint poques i repetitives, amb algunes qualificades excepcions³⁶.

Aquesta tesi doctoral és el resultat d'una recerca que es va iniciar fa deu anys, i que tenia per objectiu l'estudi de la revolució i la contrarevolució a Catalunya durant l'anomenat Trienni Liberal (1820-1823). Revolució i contrarevolució analitzades dialècticament per tal de conèixer-les a fons, tal i com han assenyalat entre d'altres, Manfred Kossok: "*no hay historia de las revoluciones sin historia de la contrarrevolución*"³⁷, i Charles Tilly que ha formulat la proposta a la inversa: no hi ha

³¹ Jaume TORRAS: Liberalismo y rebeldía campesina, Barcelona, 1976, i la seva tesi doctoral, parcialment inèdita, Los alzamientos realistas en Cataluña, UAB, 1971.

³² Gaspar FELIU: La clerecia catalana durant el Trienni liberal, Barcelona, 1972.

³³ Joan FLORENSA: L'ensenyament a Catalunya durant el Trienni Liberal (1820-1823). El mètode dels escolapis, Barcelona, 1996; i Alfredo SÁENZ-RICO: La educación general en Cataluña durante el Trienio Constitucional (1820-1823), Barcelona, 1973.

³⁴ Mª Antònia FERRER: La ciutat de Tarragona durant el Trienni liberal (1820-1823), 3 vol., tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona, 1980. Algunes parts d'ella tesi s'han anat publicant en forma d'articles.

³⁵ Ramon ARNABAT: Els aixecaments reialistes i el Trienni liberal (1820-1823). El cas del Penedès i l'Anoia, Barcelona, 1991 i Liberals i reialistes. El Trienni Liberal al Penedès (1820-1823), Lleida, 1997; Carme CAPDEVILA: La Milícia Nacional a Lleida durant el Trienni liberal, tesi de llicenciatura inèdita, Universitat de Lleida, 1988; Josep CLARA: "Sobre la Girona constitucional (1820-1823)" dins Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol. XXVII (1984), pàg. 357-390; Juan F. FUENTES: El Trienio liberal en Barcelona, tesi de llicenciatura inèdita, Universitat Autònoma de Barcelona, 1973, Carles GELABERTÓ: Revolució liberal i guerra civil a la marina de la Selva, Mataró, 1991; Miquel GUTIERREZ POCH: "El Trienni constitucional a la comarca de l'Anoia (1820-1823)" dins Miscel·lània Aqualatènsia, núm. 4 (1986), pàg. 153-180; Jordi MARTINEZ DE FRESNO: Revolució i contrarevolució a l'Anoia 1820-1833, Barcelona, 1995; Amadeu MURIA: "Uldecona en els inicis de la campanya reialista de 1822-23", dins Raïls, núm. 5 (1995); Daniel RUBIO: "Apropament al Trienni liberal a Cervera (1820-1823). Partides reialistes i milicians", dins Miscel·lània Cerverina, VI (1988), pàg. 157-173; José SAIZ: El Trienio constitucional. Su reflejo en Gerona, tesi de llicenciatura inèdita, Universitat Autònoma de Barcelona, 1974; Ferran SANCHEZ AGUSTÍ: Bandolers, reialistes i liberals a la Catalunya Central, Sallent, 1987, pàg. 101-184; Joan R. VINAIXA: La postguerra del Francès i la revolta reialista de 1822 a l'Ebre, Barcelona, 1998.

³⁶ Podem trobar idees interessants sobre el Trienni a les obres generals de Jaume VICENS VIVES: Industrials i polítics (segle XIX), Barcelona, 1983 (1958), pàg. 211-230; Ferran SOLDEVILA: Història de Catalunya, Barcelona, 1963, vol. III, pàg. 1.329-1.344 i Josep FONTANA: La fi..., pàg. 189-208, que ja havia publicat un llibret divulgatiu sobre el Trienni a Catalunya: La revolució de 1820 a Catalunya, Barcelona, 1961.

³⁷ Manfred KOSSOK: "El ciclo de las revoluciones españolas en el siglo XIX. Problemas de investigación e interpretación a la luz del método comparativo" dins Alberto GIL NOVALES (ed.): La Revolución Burguesa en España, Madrid, 1985, pàg. 11-32, pàg. 18 per la cita.

història de la contrarevolució sense història de la revolució³⁸. Aquesta és una de les principals opcions metodològiques que hem adoptat a l'hora de realitzar aquesta tesi, és a dir estudiar revolució i contrarevolució com a unitat històrica i dialèctica centrant-nos en Catalunya però sempre en relació al conjunt de l'estat. El marc estatal està present al llarg del treball ja que sense ell seria impossible la correcta interpretació dels fets analitzats, però alhora, quan ens ha semblat adient, hem baixat al nivell local o comarcal per aprofundir determinats aspectes que només podem copsar del tot en aquest marc més reduït. Els marcs locals, el nacional i l'estatal s'han interposat sovint en l'estudi que hem fet per tal de poder aproximar-nos correctament a l'anàlisi del Trienni Liberal. Per últim volem assenyalar que aquest estudi del Trienni Liberal s'ha fet des de diferents camps: econòmic, polític, social i cultural, per tal d'intentar abastar al màxim la seva complexitat. A l'hora d'exposar els resultats de la recerca es segueix un doble fil: cronològic i temàtic per tal de facilitar tant el seguiment de la dinàmica política com l'anàlisi en profunditat dels diferents aspectes analitzats.

El treball es divideix en onze capítols i una conclusió, als quals s'hi afegixen uns annexos i uns apèndixs. Els tres primers capítols estan dedicats a l'estudi de la revolució, la seva institucionalització i la liquidació de l'Antic règim, bàsicament el primer any de la revolució, el 1820. Del quart al sisè capítol s'analitzen els primers enfrontaments entre revolucionaris i contrarevolucionaris fent especial èmfasi en la lluita ideològica i el món eclesiàstic, sobretot l'any 1821. En els capítols del setè al novè analitzen els aixecaments reialistes i la guerra civil entre la primavera de 1822 i l'hivern de 1823. El capítol desè es dedica a l'entrada de l'exèrcit francès i la consegüent guerra a Catalunya entre la primavera i la tardor de 1823. Finalment, el capítol XI es dedica a fer una anàlisi de la contrarevolució. Soc conscient que una anàlisi del Trienni hauria d'anar acompanyada d'una breu anàlisi del període anterior i posterior, però això depassava els meus objectius en aquesta, ja excessivament llarga, tesi doctoral. Pel que fa a les qüestions formals he optat per reproduir els textos segons la seva ortografia original, excepte la puntuació i l'accentuació que s'han actualitzat.

Pel que fa a la bibliografia consultada he intentat fer-me ressò i integrar tot el que s'ha publicat sobre el Trienni Liberal a Catalunya, tant per part d'historiadors contemporanis com per historiadors actuals. Aquesta bibliografia s'ha complementat amb

³⁸ Charles TILLY: Las revoluciones europeas, 1492-1992, Barcelona, 1995, pàg.180-231.

la referida al Trienni en el conjunt de l'estat, així com amb la bibliografia sobre revolució burgesa i contrarevolució que s'ha publicat a Espanya i a Europa. Quant a les fonts documentals he fet un seguiment de la premsa de l'època a Catalunya, dels manuscrits que he localitzat referits a aquest anys, i de la consulta de les Actes i de la documentació generada per les institucions liberals des de les Corts als ajuntaments passant per les diputacions catalanes, i per la contrarevolució des de la Regència d'Urgell a les partides, passant per les Juntes corregimentals. Per intentar aconseguir una veritable anàlisi del Trienni hem consultat arxius diversos: arxius francesos; arxius corresponents al poder central: govern, Corts, rei, exèrcit; arxius del poder provincial: diputacions, bisbats; arxius locals i comarcals dispersos per la geografia catalana; i arxius particulars.

El meu interès per l'estudi de la revolució i la contrarevolució el primer terç del segle XIX va iniciar-se a finals del vuitanta quan acabava la llicenciatura d'Història Contemporània a la Universitat de Barcelona. A partir d'un interès inicial per estudiar els fenòmens contrarevolucionaris al nostre país, les lectures dels treballs de Josep Fontana i Jaume Torras em van fer decidir per investigar el Trienni liberal com a eix central de la meva recerca. Recerca que em va portar a realitzar els cursos doctorat a la Universitat Autònoma de Barcelona, on vaig comptar amb l'ineestimable col·laboració i ajuda de Ramón del Río Aldaz que va dirigir el meu treball de recerca Liberals i reialistes durant el Trienni Liberal (1820-1823) al corregiment de Vilafranca (1995), una mena d'assaig en petita escala del que havia d'ésser la meva tesi doctoral. Des del moment que vaig decidir tirar endavant amb la tesi doctoral vaig intentar compaginar, la meva tasca docent a l'Institut, les tasques familiars, i la investigació. Aquesta ha estat una empresa especialment dura, doncs un o altre aspecte dels anteriorment esmentats sempre se'n ressentia. De tots es coneguda la dificultat de fer recerca si no es treballa a la Universitat, sobretot en el nostre país on la Universitat i els Instituts estan tant separats. Però malgrat els problemes, el suport de l'Elvira, dels nostres dos fills, Marc i Laia, i del director de la tesi Josep Fontana, ha estat decisiu a l'hora de no defallir en la tasca i treure forces d'on no en restaven per continuar amb la recerca. També hi han contribuït els petis ajuts econòmics de la Fundació Jaume Bofill, del Centre d'Història Contemporània de Catalunya, de la Fundació Ortega i Gasset i la Fundació "La Caixa". I en aquest capítol d'agraïments no puc estar d'esmentar a Jaume Torras, Pedro Rújula, Jesús Millán, Ramón del Río Aldaz i Pere Anguera que m'han ajudat de diverses formes a tirar aquest projecte endavant. Però la persona que ha tingut un paper clau en l'elaboració d'aquesta

tesi ha estat Josep Fontana que ha acceptat la direcció d'aquesta recerca i ha mostrat un interès constant i que ha sobrepassat amb escreix la tasca de director. La seva ajuda historiogràfica i bibliogràfica ha estat decisiva i m'ha permès d'ampliar els horitzons de la recerca, i el seu suport humà ha convertit aquesta tasca feixuga en una feina engrescadora. Que hagi aconseguit aprofitar les ensenyances d'uns i altres ja es cosa meva i a tots ells vull agrair-los la seva important contribució en la meva formació com a historiador.

I LA REVOLUCIÓ

L.1 LA PROCLAMACIÓ DE LA CONSTITUCIÓ

L.1.1 L'aixecament de Riego

L'intent de restaurar l'absolutisme després de la guerra del francès i les Corts de Cadis estava completament esgotat l'any 1819. El govern absolutista no havia aconseguit fer funcionar la hisenda pública que patia un dèficit creixent, ni l'economia que arrossegava els problemes de la guerra i una crisi del comerç exterior¹. Tot plegat era reconegut per monàrquics com el marquès de Miraflores que referint-se al període 1814-1820 deia:

*"En un estado desorganizado a este punto, hollados de este modo los principios más sagrados del derecho público y de la administración de justicia ¿que había de ser de los demás ramos de la administración? Todo desorden, todo arbitrariedad; sin sistema militar no podía haber egército y no lo había; sin un buen sistema de hacienda no podía haber prosperidad interior y la nación caminaba insensiblemente a la ruina. [...], y la inmensa pérdida de nuestras posesiones en América iba a completar nuestra ruina"*².

Però si la situació de l'economia i la hisenda pública era ruïnosa, tant o més ho era la situació política. La tasca conspirativa dels liberals al voltant de les societats maçòniques s'accelerà l'any 1819, com reconeixia, amb els exemples de Barcelona, Granada, Madrid i Múrcia, el mateix Secretari d'Estat i Guerra Francisco Eguía: "*los trabajos hechos desde el año de 1814 hasta entonces [1819], para intentar nuestra reversión al estado de las Cortes, [...] dirigidos, extendidos y multiplicados en toda la Monarquía por un número considerable de personas asociadas.*"³ Hem de destacar la

¹ Vegeu al respecte Josep FONTANA: La quiebra de la monarquía absoluta, Barcelona, 1983(4^a). També Vicente CASTAÑEDA: "Bosquejo del estado de España desde fines de 1819 hasta 17 de noviembre de 1823", introducció a Juan LÓPEZ PINTO: Memorias de la emigración de D., Madrid, 1948. Una descripció novel·lada de la situació del règim l'any 1819 a Pío BAROJA: Con la pluma y con el sable, Madrid, 1915, pàg.29-42. Argüelles oferí en la seva Memòria a les Corts el juliol de 1820, algunes dades de la decadència de l'economia espanyola els darrers anys: la producció de grans havia passat de 60 milions de fanegues a 51 milions, la de vi de 49 milions de roves a 37 milions, la d'oli de 6 a 3 milions (ACD, lligall 88, expedient 4). Un exemple concret del Penedès a Ramon ARNABAT: Liberals i reialistes. El Trienni liberal al Penedès (1820-1823), Lleida, 1997, pàg.29-44.

² Marques de MIRAFLORES: Ideas políticas relativas a España, a la época de marzo de 1820, Madrid, sd [1820], pàg.18. Vegeu també Pedro Agustín GIRON: Recuerdos (1788-1837), Pamplona, 1979, II, pàg.69-84: "*Cansado el pueblo español de verse siempre mal gobernado, dejó hacer a unos pocos conjurados este gran cambio político, y como el enfermo, a quien atormentan graves dolores, mudó, por decirlo así, de postura, esperando de encontrar algún alivio a su padecer.*" (pàg.82).

³ Exposició de Francisco Eguía al rei amb data d'1 de desembre de 1823 (Archivo del Palacio Real -APR-, "Papeles Reservados de Fernando VII" -PRFVII-, t.24, fol.3). A l'Annex núm.2 de l'esmentada exposició hi ha una relació dels vint-i-tres expedients secrets que seguia Eguía quan fou

importància d'aquestes societats que permeteren el contacte i la coneixença entre els militars i la burgesia i les professions liberals al voltant del liberalisme⁴. Aquestes tasques conspiratives trobaren un brou de cultiu en l'exèrcit expedicionari que havia d'embarcar cap a Amèrica⁵. Eguía, llavors Capità general de Granada, manifestava respecte de l'aixecament que, segons les declaracions d'oficials desertors de l'exèrcit expedicionari:

*“Resultaba estar comprendidos en la conspiración, todos los batallones del ejército expedicionario, a excepción de él del Príncipe y el del Rey, muchos individuos del Estado Mayor y de la capitania General de Cádiz, mucha parte de la guarnición de Madrid, Galicia, Cataluña y Valencia, Personas de alta consideración, Comerciantes de Cádiz, emisarios de los Americanos, notablemente uno nombrado Ariguibel residente en Gibraltar, y otro llamado Ramírez en Cádiz, el Conde de Toreno, los dos hermanos O'Donoju, el Ministro de la Guerra, Vargas, Ferraz, Montijo, Campoverde, el Brigadier Moscoso, Beltran, la Casa de Gargollo, Alonso, el Sub-Inspector de Ultramar, Magaz Secretario de la Capitania general, y Mendizábal proveedor de víveres.”*⁶

L'1 de gener de 1820 s'iniciava l'aixecament de Rafael del Riego a la localitat sevillana de Las Cabezas de San Juan i el d'Antonio Muñoz a Villamartin, tot proclamant

destituït del càrrec, el 13 de juny de 1819, que demostra la importància de l'activitat política opositora: militars, societats secretes, funcionaris, llibres, ... Vegeu-ne una nota biogràfica a l'Apèndix 1, i al Diccionario Bibliográfico del Trienio Liberal, -DBTL- dirigit per Alberto Gil Novales, pàg.196-197. Carlos LE BRUN: Retratos políticos de la Revolución de España, Philadelphia, 1826, pàg.83-84, dirà d'ell: “Vive de odiar liberales, su gusto sería comérselos revueltos con Constitución y soberanía del pueblo”.

⁴ Per aquestes conspiracions vegeu Iris Mª ZABALA: Masones, comuneros y carbonarios, Madrid, 1971, pàg.19-33. També Marqués de VILLA-URRUTIA: Fernando VII Rey constitucional. Historia diplomática de España de 1820 a 1823, Madrid, 1943 (2^a), pàg.143-177, i Antonio ALCALÁ GALIANO: Historia de España desde los tiempos primitivos hasta la mayoría de la Reina Doña Isabel II, redactada y anotada con arreglo a la que escribió en inglés el doctor Dunham, Madrid, 1846, pàg.34-69. Vegeu-ne una versió novel·lada a BAROJA: Con la pluma ..., pàg.43-60. D'aquí a deduir-ne que “el triunfo del régimen constitucional fue obra exclusiva de los masones” n'hi ha un bon tros (COMELLAS: El Trienio..., pàg.67-69).

⁵ FONTANA: La quiebra..., pàg.343-352, ha sintetitzat perfectament els preparatius de la revolta de Riego i Quiroga. Vegeu també l'excel·lent article sobre l'estat de l'exèrcit a començaments de 1820 de José CEPEDA: “El Ejército destinado a Ultramar y la sublevación de 1820 en Andalucía”, dins Anuario de Historia Moderna y Contemporánea, num.2-3 (1965-66), pàg.269-301, vegeu també del mateix autor El ejército en la política española, 1787-1843. Conspiraciones y pronunciamientos en los comienzos de la España liberal, Madrid, 1990.

⁶ Exposició d'Eguía al rei amb data de 1 de desembre de 1823 (APR, “PRFVII”, t.24, fol.7). Felipe Fleyres, que després seria Cap d'Estat Major de l'exèrcit reialista a Catalunya, deixà anotat que “los revolucionarios por desgracia abundaban en los Cuerpos del Ejército” (Expedient personal a l'Archivo General Militar de Segovia -AGM-S-, Divisió 1^a, Secció 1^a, lligall 1.490). Vegeu també la relació que en fa el prior del convent de carmelites calçats de Barcelona, Joan Serrahima, on destaca la corrupció de l'exèrcit i els diners dels comerç per explicar l'èxit de la revolta: Breve relació de lo que succehí en la proclamació de la Constitució dita per malícia Española; pues ella no creá més que una còpia de la que los Jacobins i francmasons formaren en Franza en lo añ 1791 [1824-1825?]. Document parcialment reproduït a l'Annex I.1, i servat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó -ACA-, Monacals, Universitat vol.27, fol.232-252. Al final de l'escrit anota: “No ha estat possible una relació individual de tot, pues est llibre seria estat petit pera escriurer-ho tot. Me he contentat de posar lo principal, pera donar una succinta notícia als nostres sucesors, als quals estimaré que ja mai parlian de altre govern que del Monàrquic, pues est és lo millor de tots” (fol.252). Aquest manuscrit ja ha estat utilitzat per

la Constitució de 1812⁷. L'endemà s'alliberà el coronel Antonio Quiroga pres a Alcalá de los Gazules i que havia de convertir-se en el cap de la revolta⁸, i també s'alliberà a López Baños que havia de fer-se càrrec de l'artilleria, havent de coincidir tots a Cadis el dia 3⁹. Les forces de l'exèrcit fidel a les autoritats absolutistes a Andalusia, comandat per Eguía i Freire, era superior al constitucional, però la indecisió i la pròpia crisi del sistema impediren que pogués imposar-se a les tropes revolucionàries¹⁰. Les tropes de Quiroga

Josep Fontana a qui agraïxo les facilitats donades per a la seva localització. També ha estat reproduït parcialment per Albert BALCELLS: Cataluña contemporánea (Siglo XIX), Madrid, 1977, pàg.117-122.

⁷ Rafael del Riego es convertirà en un mite pels liberals espanyols, però també pels liberals europeus, com assenyalen Alberto GIL NOVALES: "La fama de Riego", Salvatore CANDIDO: "La Revolución de Cádiz y el General Rafael del Riego, su lucha por la libertad. Mito e Imagen por medio de los despachos diplomáticos de Madrid, Turín y el periódico Gazzetta di Genova (1820-1823)", Hans BACH: "La imagen de Riego en Alemania en la primera mitad del siglo XIX", Alberto FILIPPI: "El elogio de Riego (y una interpretación de la historia de España en los años de la Santa Alianza) del neojacobino italiano Luigi Angeloni (1759-1842)", dins Alberto GIL NOVALES (ed.) Homenaje al General Rafael del Riego. Ejército, pueblo y constitución, Madrid, 1985, pàg.276-292 i 365-375, i Agostino BISTARELLI: "Vivere il moto spagnolo. Gli esiliati italiani in Catalogna durante il Trienio Liberal", dins Trienio. Ilustración y Liberalismo, núm.32 (1998), pàg.5-14.

⁸ Sobre el paper d'Antonio Quiroga i Rafael del Riego en aquest aixecament vegeu DBTL, pàg.544-545 i 562-563. Vegeu una formulació de les reivindicacions dels aixecats en la proclama que Antonio Quiroga publicà al quarter general de San Fernando de Cadis el 7 de gener de 1820 i dirigida al rei (un exemplar a la Biblioteca Nacional -BN-, R/39262-6). Alcalá Galiano serà un dels principals dirigents civils d'aquesta revolta i més tard exponent del liberalisme radical, vegeu a més de les seves memòries, Leopoldo ALAS: "Alcalá Galiano. El periodo constitucional de 1820 a 1823. Causas de la caída del sistema constitucional. La emigración española hasta 1833" dins La España del siglo XIX, Madrid, 1886, t.II, pàg.469-520 (pàg.472-486), que assenyalava que Alcalá "fue, sin duda alguna, el espíritu si no el brazo de la revolución".

⁹ Podem seguir el periple de Riego a Andalusia els tres primers mesos de 1820 a Eugenia ASTUR [Enriqueta G. INFAZÓN]: Riego (Estudio histórico político de la revolución del año veinte), Oviedo 1984 [1933]; Alberto GIL NOVALES: Rafael del Riego. La Revolución de 1820, día a día, Madrid, 1976, pàg.34-74; ORTIZ DE LA VEGA: Las Glorias Nacionales, Madrid, 1854, t.VI, pàg.584-586, i ALCALÁ GALIANO: Historia..., pàg.69-82. Per la resta de columnes aixecades vegeu Evaristo SAN MIGUEL: Memoria sucinta de las operaciones del ejército nacional de San Fernando desde su alzamiento en 1º de Enero de 1820 hasta el restablecimiento total de la Constitución Política de la Monarquía, Madrid, 1820; Antonio ALCALÁ GALIANO: "Memorias" dins Obras escogidas, I, pàg.251-475 i II, pàg.7-280, i "Apuntes para servir a la historia del origen y alzamiento del ejército destinado a Ultramar en 1 de enero de 1820" [Madrid, 1821], dins Obras escogidas, II, pàg.327-342, BAE, LXXXIII i LXXXIV, Madrid, 1955; HISTORIA de la revolución de España en 1820, Madrid, 1820 (traducció de C.LAUMIER: Histoire de la révolution d'Espagne en 1820, París, s/d. [1820?]); i Vicente CASTAÑEDA: "La rebelión de Riego. Información epistolar de don Juan Escoiquiz a Fernando VII" dins Boletín de la Real Academia de la Historia, CXII (1943), pàg.211-250. Podem contrastar aquesta informació amb la que faciliten Eguía i Freire que dirigiren les operacions militars contra els insurgents a Andalusia (Exposició d'Eguía al rei amb data de 1 de desembre de 1823 a l'APR, "PRFVII", t.24, fol.3-14).

¹⁰ Un anònim de l'època deixà escrit: "La conducta de Fernando en la época del alzamiento del ejército de la Isla era la que debía aguardarse. La pusilanimidad por una parte, por otra la ciega confianza en la suerte que hasta entonces le había favorecido, son dos motivos poderosos que le impidieron tomar una resolución firme y una medida vigorosa" (Manuscrit 20.287 (30) de la Biblioteca Nacional de Madrid -BNM-, 21 folis (fol.20-21 per la cita) amb el títol "Biografía de Fernando VII"). Marqués de MIRAFLORES: Apuntes histórico-críticos para escribir la historia de la revolución de España desde el año 1820 hasta 1823, Londres, Ricardo Taylor, 1834, pàg.31, assenyalava també que "hubieran sido vanos los esfuerzos del ejército de la Isla, declarado por la Constitución de 1812, si el

restaren encallades i bloquejades a San Fernando¹¹, mentre Riego a finals de gener iniciava el seu periple per terres andaluses i extremenyas proclamant la Constitució a diferents pobles entre la indiferència de la població, però sense cap oposició¹².

Els dirigents de la revolta llençaren diverses proclames durant aquesta mena d'aturada en que es trobaven els dos exèrcits. Pot servir de mostra la que publicà a començaments de febrer des de San Fernando Arcos de Agüero, en la qual justificava la revolta lligant-la a les Corts de Cadis:

“Estos representantes formaron sabias leyes para engrandecer y hacer respetable la Nación para preservarla en lo sucesivo que un legislador arbitrario pudiese arrastrarla al precipicio. Ya la salud del pueblo era suprema Ley, ya no éramos vasallos destinados a sufrir el yugo según el capricho del Señor, éramos ya ciudadanos libres e iguales delante de la Ley. Un enxambre de perversos Españoles, algunas clases privilegiadas, y los agentes de impoderoso Gobierno extranjero, interesados todos por sus miras particulares a conservar los abusos y la ignorancia entre nosotros intriguaron para derribar el arco triunfal que acabábamos de erigir a la justicia. [...] Desde aquel aciago día ¡Españoles! El Gobierno fue el mayor enemigo de la prosperidad pública, [...] El árbol de la libertad ha renacido en el mismo pueblo de su origen, un ejército destinado a pasar al nuevo mundo para morir matando a nuestros hermanos porque quieren lo mismo que nosotros deseamos, ha tenido la heroica resolución de arrostrar todos los peligros para defender los derechos del pueblo y reparar los

estado de descontento general no hubiese hecho desenvolver nuevos elementos, y la debilidad del Gobierno, y la imperfección, o más bien la nulidad de la administración no los hubiera dejado desarrollar”. De fet, el mateix Wellington considerava a mitjan mes de febrer que la revolta finalitzaria “con la deserción de la tropa y la ejecución de los oficiales comprometidos”, tot i que a mitjan mes d'abril aconsellava al govern de no intervenir a Espanya contra la Constitució (Juan Francisco FUENTES: “El Trienio liberal en la correspondencia del duque de Wellington”, dins Boletín de la Real Academia de la Historia, CLXXXVI, quadern III (1989), pàg.407-442, pàg.411-414 per aquesta qüestió).

¹¹ Vegeu la visió d'aquest aixecament des de l'altra costat a partir de Fernando FERNÁNDEZ DE CÓRDOBA: Mis memorias íntimas, vol.I, Madrid, 1966, pàg.11-14, on relata l'actitud del seu germà Luis, oficial de Guàrdies en la defensa de Cadis per part dels absolutistes.

¹² Joan CORTADA: Historia de España, desde los tiempos remotos hasta 1839, Barcelona, 1842, vol.III, pàg.374 assenyalava que “*el pueblo mira las cosas con indiferencia*”. Joaquin RUIZ DE MORALES (dir.): Historia de la Milicia Nacional. Desde su creación hasta nuestros días, Madrid, 1855, pàg.126-282 pel Trienni, assenyalava que “*En Madrid, en Cataluña, en Aragón, en Valencia, los elementos de insurrección eran poderosos. Por todas partes descontento el pueblo, aunque prudente porque estaba escarmentado, veía con un silencioso placer sublevarse la tropa, que se revelaba contra el gobierno del rey apoyándose en la opinión pública*” (pàg.139). Per la seva banda l'historiador Modesto LAFUENTE: Historia General de España, t.XIX, Barcelona, 1889, pàg.300-306, assenyalava que “*la revolución que le derribó no fue una revolución social ni siquiera económica; fue una conspiración política latente*” que tenia les seves arrels en la persecució sistemàtica dels liberals i la reacció conspirativa d'aquests, la necessitat d'organitzar-se clandestinament a les societats secretes que fomentaren la penetració de les idees liberals a l'Exèrcit, i afegia que “*El pueblo ni se adherió a los revolucionarios ni los combatió. Hay quien pretenda o suponga, porque la revolución llegó a triunfar, que la mayoría del pueblo español era ya amante de la libertad entonces. Para nosotros no lo era, y se vio después. [...] La parte liberal, muy en minoría relativa, celebraba, pero no se atrevía a adherirse al movimiento, reciente en su memoria el término sangriento y fatal de anteriores conspiraciones. La gran mayoría que no lo era, no le contrariaba, porque no veía razón ni motivo para sacrificarse por un gobierno desastrosos y torpe, a quien no tenía beneficios que agradecer*” (pàg.305).

males que ha sufrido."¹³

Les notícies sobre els fets de Cadis començaren a arribar a Catalunya per mitjà de proclames contràries cap a finals de gener i començaments de febrer, com assenyala el menestral Mateu Crespi: "*por el diario se nos dieron proclamas contra la revolución de las tropas de la Isla de León y San Fernando*"¹⁴. Alcalá Galiano assenyala que "*El gobierno de Madrid resolvió callar el levantamiento del ejército, del cual ni una sola palabra dijo la Gaceta de oficio en el término de más de dos meses. Suplian en tanto rumores con mezcla de engañosos y de ciertos la falta de noticias verídicas. El miedo de unos, y en otros el deseo abultaban las victorias y fuerza de los sublevados*"¹⁵. Però a Barcelona, com recordava un any després el Diario constitucional, "*se hablaba públicamente del golpe que iba a darse, y se leían las proclamas de Quiroga no solamente dentro las paredes de las casas particulares, sino también en las calles y cafés*"¹⁶.

Les autoritats polítiques i militars catalanes no restaren amb els braços plegats, i Castaños i Copons, segons les memòries d'aquest darrer "*trabajamos de común acuerdo y con la mayor unión, para evitar que el contagio revolucionario penetrase en Cataluña*"¹⁷. Mentre altres dirigents absolutistes catalans, com el coronel del Regiment

¹³ Amb data de 4 de febrer de 1820, publicada al Diario Constitucional de Barcelona, núm.5, de 14 de març de 1820, pàg.5-6. En aquest mateix número es publica (pàg.6-7), una "Proclama" de Riego als habitants d'Antequera, amb data de 22 de febrer de 1820.

¹⁴ [Mateo CRESPI]: Diario de Memorias de Barcelona (años 1820-1823), manuscrit A-112 de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona -AHCB-, fol.4, referit al 25 de gener de 1820. Les notícies es repeten el dia 5 de febrer mitjançant la inserció en els diaris de les notes del governador de Cadis i el dia 15 el governador de Barcelona manava tancar els llocs públics a partir de les onze de la nit (fol.7). Mateu Crespi va néixer el 26 de gener de 1786, era fill d'un sabater natural de Vic; va anar a l'escola del 1793 al 1799 quan començà a aprendre l'ofici de sabater; durant la guerra del francès s'allistà al sometent de Reus format per uns 300 joves; l'any 1812 es casà i la seva dona morí per la febre groga el 19 d'octubre de 1821; el 1817 morí el seu pare i s'ocupà de la botiga de sabater; el 2 de febrer de 1821 s'allistà com a Milicià Voluntari a Barcelona, a la segona companyia del tercer batalló, fins el 10 d'octubre del mateix any; el 23 de març de 1822 entrà per llei a la MN Reglamentària en la segona companyia del setè batalló com a caporal segon. José REIG y VILARDELL: Barcelona en el siglo XIX (diario de la ciudad), Barcelona, 1899, III, pàg.136-138, ens confirma que "*menudeaban las conferencias entre los partidarios del liberalismo al objeto de estar propicios a secundar el movimiento nacional*", tot i que "*las autoridades vigilaban mucho [y] practicaban numerosas detenciones*". Una visió de la societat catalana durant els anys del Trienni a Antoni de BOFARULL: Costums que's perden y recorts que fugen (Reus de 1820 a 1840), Barcelona, 1880.

¹⁵ ALCALÁ GALIANO: Historia..., pàg.81.

¹⁶ Diario constitucional, político y mercantil de Barcelona, núm.69, de 10 de març de 1821, pàg.1-

3.
¹⁷ Certificació de Francisco Castaños amb data de 28 de desembre de 1824, inserida dins Francisco COPONS y NAVIA: Memorias de los años de 1814 y 1820 al 24, escritas por el Teniente general Excmo. Señor Don ... Conde de Tarifa, Caballero gran Cruz de la Real y distinguida Orden española de Carlos

de Catalunya, Juan de Prats¹⁸, i Domènec de Caralt s'oferien al rei *“tanto en lo militar como en lo político, durante el tiempo que se tardase en perseguir y exterminar a los espurios españoles que olvidados de la fidelidad y obediencia debidas al Soberano, se habían atrevido a enarbolar el estandarte de la rebelión, y pretendían poner limites a la plenitud y al egercicio de su real autoridad”*¹⁹. La carta arribà a mans reials el 4 de març i el rei decidí arxivar-la.

A finals de febrer, i degut a la inestabilitat política començaren a tancar-se algunes fàbriques, com assenyala Mateu Crespi: *“con motivo de las nuevas hocurrencias de la Isla se suspende el comercio, artes y fabricación, en estos días an cadado sin trabajo un sinnúmero de trabajadores”*, que afegia que per evitar problemes es va recórrer a la caritat: *“la Junta de la real Casa de Caridad ha resuelto desde el 1º de Marzo se dará comida al medio día y noche a todas las familias que abrán cadado sin trabajo y a más se posará 4 pesetas al mes por el alquiler de Casa, todo esto es los temores de la gente que a cadado sin trabajo”*²⁰.

Mentre, a Andalusia, l'aixecament passava força dificultats fins que aconseguí de consolidar-se gràcies als aixecaments liberals a San Fernando a començaments de febrer, a les principals ciutats de Galícia (la Corunya, el Ferrol i Vigo)²¹, a Oviedo i a Múrcia, a

III. y de la militar de San Fernando y San Hermenegildo (Las publica y las entrega a la historia su hijo Francisco Copons Navia y Asprer, Coronel de la arma de Caballería), Madrid, 1858, pàg.120-122.

¹⁸ Vegeu el seu expedient personal a l'AGM-S, D1ªS1ª, lligall 2.743, i la nota biogràfica de l'Apèndix 1, on assenyala que dirigí una carta al rei *“ofreciéndome a marchar solo con mi Espada, [...], para obligar en Andalusia a Riego y su inicuo Ejército a que obedeciese a V.M.”*

¹⁹ Carta datada a Mataró el 25 de febrer de 1820. Vegeu la RELACIÓN de los méritos y servicios patrióticos y militares del coronel Don Domingo de Caralt, Madrid, 30 de gener de 1824 (Expedient Personal de Caralt, lligall C-1183 de l'AGM-S). Sobre aquest personatge vegeu Antoni MARTÍ COLL: Domingo de Caralt, Mataró, 1965.

²⁰ CRESPI: Diario..., fol.8-9, referit als dies 25 i 29 de febrer. REIG y VILARDELL: Barcelona ..., III, pàg.137, també diu que *“los trabajos se redujeron, las fábricas iban despidiendo a los operarios y la necesidad hacia más lastimoso aun el aspecto de las calles de la población, llenas de gente joven sin trabajo”*. No era pas un problema exclusiu de Barcelona com ho demostra la carta de l'Ajuntament de Vilanova a finals de gener de 1820: *“De la gente del campo quedan muchos sin trabajo; a los trabajadores de antes les escasea bastante, los restantes ninguno tienen. El comercio languidece cada día más y la industria se levanta muy poco a poco a excepción de la de la pesca, echa activa de algunos días a esta parte”* (carta datada el 29 de gener de 1820 a l'AHMVG, lligall 469).

²¹ Vegeu Maria Luisa MEIJIDE PARDO: Contribución al estudio del liberalismo, La Corunya, 1983, pàg.13-65; Xosé R. BARREIRO: Liberales y absolutistas en Galicia, pàg.19-37, Alberto J.V. VALIN: *“Masonería y movimiento liberal en la sublevación coruñesa de 1820 y el apoyo del pronunciamiento de Rafael del Riego”*, dins Ejército..., pàg.157-179; FERRO COUSELO: *“El Trienio Constitucional en Galicia”*, dins Boletín de la Comisión Provincial de Orense, XVI (1943-1944); i Emilio GONZÁLEZ LÓPEZ: Entre el antiguo y el nuevo régimen: Absolutistas y liberales. El reinado de Fernando VII en Galicia, La Corunya, 1981. Són molt interessants José URCULLU: Relación histórica de los acontecimientos más principales ocurridos en La Coruña y en otros puntos de Galicia en

finals de febrer, i d'altres ciutats espanyoles a començaments de març (Saragossa²², Segòvia, Tarragona, Barcelona, Pamplona, Cartagena i Cadis)²³. Aquest era el testimoni poc sospitós de simpaties amb els aixecats de l'ambaixador del regne de Sardenya a Madrid, marquès Antonio Brignole-Sale, i que assenyalava el dia 6 de març que:

“La insurrección ya no puede considerarse como exclusivamente militar, ni como concentrada únicamente entre los muros de S. Fernando. La casi absoluta inercia del gobierno por el espacio de seis semanas, la ninguna voluntad que aparenta de poner término a los graves abusos existentes; por otro lado la actividad de los insurrectos, los millares de proclamas que ellos difunden por toda España, la tenacidad que demuestran en la revolución que han emprendido [...], no es solamente la milicia la que pide una Constitución; los cuatro bandos publicados en Galicia, que aquí incluyo, prueban claramente el concurso de las Autoridades civiles y la existencia de un partido popular en aquel Reyno”²⁴.

Arreu on es proclamava la Constitució es formava una Junta provincial que substituïa, de grat o per força, les autoritats absolutistes i es convertia en una mena de govern provincial²⁵. Aquestes Juntes es mantingueren de fet fins l'obertura de les Corts i el jurament del rei, malgrat alguns intents de fer-les desaparèixer abans per part de la Junta provisional que, en cap cas, va permetre que se'n formessin de noves un cop acceptada la

Febrero y Marzo de este año, La Corunya, 1820, i el MANIFIESTO que publicà la Junta de Govern de Galícia amb data de 3 de març de 1820 [reimprès a Madrid, Impremta de Burgos, 1820].

²² Vegeu Ana Isabel BERNAL MACAYA: Los diputados aragoneses durante el Trienio Constitucional, Saragossa, 1990, pàg.21-91, i Pedro RÚJULA: Contrarrevolución. Realismo y Carlismo en Aragón y el Maestrazgo, 1820-1840, Saragossa, 1998, pàg.61-67.

²³ Vegeu el que assenyalava el moderat Andrés BORREGO: “El General Riego y los revolucionarios liberales” dins La España del siglo XIX. Colección de conferencias históricas celebradas durante el curso de 1885-1886, Madrid, 1886, pàg.319-405, a la pàg.353: “*Lo que hubo de súbito, de inesperado para la camarilla sorprendida en medio de su estúpida seguridad, la espontaneidad del sentimiento público que estalló en Galicia, en Aragón, en Cataluña y en Navarra, y vino en ayuda del movimiento de los batallones alzados en la isla gaditana, movimiento que triunfó por la cooperación más bien cívica que militar, iniciada por Riego y sus compañeros, impresionó vivamente a Fernando VII y a los hombres más importantes del partido realista*”. També Edward BLAQUIERE: Spanish Revolution, Londres, 1822, pàg.280-350, que descrivia per l' Historical Review el procés revolucionari espanyol des de Madrid, assenyalava que: “*la flama que es va encendre a Andalusia, va arribar a Galicia, es va escampar cap a Navarra, Aragón i Catalunya, i cap a altres llocs de la costa del sud, i d'aquesta manera va envoltar i impregnar les províncies del centre abans que s'escampés per la capital*” (pàg.317). Vegeu també ALCALÁ GALIANO: Historia..., pàg.82-89.

²⁴ Reproduït per CANDIDO: “La revolución ...”, pàg.86. Una opinió semblant expressa Luis de CARNE: Ecsámen crítico de la revolución de España de 1820 a 1823, y España en el siglo XIX (traducido al castellano por D.Joaquin García Jimenez), tomo segundo de Memorias históricas sobre Fernando VII, Rey de España, publicadas en ingles y en francés por Michael J. Quin, València, 1840, pàg.2.

²⁵ Vegeu al respecte els interessants treballs d'Antonio MOLINER: “*Las Juntas durante el Trienio Liberal*” dins Hispania, LVII, 1, núm.195 (1997), pàg.147-181 i Revolución burguesa y movimiento juntero en España, Lleida, 1997. Agustín Argüelles en la seva Memòria sobre la Secretaria del Despatx de Governació (11 de juliol de 1820), elogià la tasca de les Juntes Provincials: “*a su celo, a su ilustración y al influjo e su crédito en la opinión general de sus conciudadanos se debe en gran manera la tranquilidad y el orden con que la Nación ha consumado sin violencia, y sin abandonar la senda del orden, una revolución asombrosa, objeto de la admiración y aún de la envidia de los pueblos cultos de Europa*” (Diario de Sesiones de las Cortes, -DSC- 1820, t.I, pàg.37). Vegeu, també DSC, 1820, t.II, pàg.1.077-1079.

Constitució pel rei²⁶.

El 7 de març, quan Riego pretenia passar a Portugal i dissoldre les poques tropes que li restaven (vuitanta homes segons Eguía), el rei, pressionat per manifestacions liberals davant de Palau, decidí acceptar, verbalment, la Constitució de 1812²⁷, tot i que no la va jurar fins l'inici del període legislatiu de les Corts (9 de juliol)²⁸. El rei havia

²⁶ La Junta de Catalunya per exemple, cessà el 16 de juliol de 1820, un cop obertes les Corts i haver jurat el rei la constitució (Gaceta, núm.19 de 17 de juliol de 1820, pàg.83).

²⁷ “*Aunque de muy mala gana*” segons deixà escrit Josep Simó de Piera a “Crónica de Porrera”, reproduït a Pere ANGUERA (ed.): Lliure poble de Porrera, Porrera, 1985, pàg.21-56, pàg.31 per la cita (a partir d'ara la citarem per aquesta edició). Cosa fàcilment demostrable si tenim en compte que la Gaceta Extraordinaria de Madrid, del 7 de març de 1820 publicava la nota donada a Palau la nit anterior convocant Corts tradicionals, i la del 8 de març publicava el decret donat a Palau el dia 7 on es deia que “*para evitar las dilaciones que pudieran tener lugar por las dudas que al Consejo ocurrieren en la ejecución de mi decreto de ayer para la inmediata convocatoria de Cortes, y siendo la voluntad general del pueblo, me he decidido a jurar la Constitución promulgada por las Cortes generales y extraordinarias en el año 1812*”, i la del dia 10 de març publicava el famós missatge donat a Palau el dia 9 de “*marchemos todos...*” (aquest document es circulà als pobles de Catalunya junt a la declaració de l'infant Carles a l'Exèrcit, amb data de 20 de març per part del Cap polític). L'opinió que el rei es veié obligat a jurar la Constitució s'escampà ràpidament arreu, així el traginer Jaume Galobardes deixà anotat a les seves memòries que “*es digué que al Rei l'obligaren a sortir al balcó i que l'apuntà amb un punyal un tal Riego i el forçaren a cridar “Viva la Constitució!, i li feren jurar”*”, és a dir, realitat i imaginació es barregen a parts iguals (Jaume GALOBARDES: El llibre de Jaume Galobardes (1776-1863). Crònica del seu temps, Santa Coloma de Gramanet, 1993, pàg.57-61 pel Trienni i pàg.57 per la cita). Segons Àngel FERNÁNDEZ DE LOS RIOS: Estudio histórico de las luchas políticas en la España del siglo XIX, 2 vol., Madrid, 1879(2ª), vol.I, pàg.111, el rei va ser obligat a sortir al balcó de Palau davant la desconfiança del poble madrileny als quals es va dirigir dient-los “*la he jurado, la he jurado. Retiraos. Retiraos*” (pàg.107-164 pel Trienni). Vegeu també MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.45-46 i VILLA-URRUTIA: Fernando VII..., pàg.177-187. La historiografia conservadora sempre ha intentat justificar l'acceptació de la constitució per un acte de força, per exemple Higinio CIRIA y NASARRE: Episodios...Liberales. Fernando VII y la Constitución de Cádiz, Madrid, 1904, pàg.231-307. Un relat menys apassionat a Ramón de MESONERO ROMANOS: Memorias de un Setentón, Madrid, 1975, pàg.174-189 per aquests primers dies a Madrid.

²⁸ El jurament solemne i públic de la Constitució per part del rei, fou rebut com l'empenta definitiva a la consolidació del nou sistema, tal i om dona a entendre la carta de Joan Costafreda a Josep Brufau amb data de 19 de juliol: “*Nada más hay que temer después que nuestro caro Monarca ha dado el último paso para simentar el armonioso edificio Constitucional que al paso que es al presente objeto de admiración en las naciones todas, transmita el ejemplo hasta los ángulos de las más remotas generaciones.*” (Arxiu Històric de Tarragona -AHT-, Fons “Companyia de Calaf. Família Cortadellas”, correspondència “Cartes rebudes. 1820”, vol.CA-47, fol.70). Aquesta font ha estat utilitzada per diversos historiadors, tot i que sigui Núria Sales: Mules, Ramblers i Fires (s.XVIII-XIX), Reus, 1991, qui l'ha popularitzat més. Pere ANGUERA: Déu, Pàtria i Fam, Barcelona, 1995, i Pedro NOGALES: Una visió de la primera guerra carlista, Reus, 1995, també l'han utilitzat parcialment o total, per a tractar del primer carlisme. Nosaltres l'utilitzarem abastament per ser una crònica diferent del Trienni i pel seu abast geogràfic ja que aquesta companyia tenia corresponsals i col·laboradors arreu de Catalunya i d'Espanya. Vegeu les circulars de Josep Castellar amb data de 12 de juliol fent saber la notícia als habitants de Catalunya, i de 13 de juliol amb el discurs del rei a les Corts. A Tarragona la notícia arribà el dia 13 i l'endemà 14 se celebrà el fet amb una cerimònia religiosa, il·luminació general i salves d'artilleria (Acuerdos. 1820-1, vol.22, sessions de 13 i 14 de juliol i doc.385, AHMT, vegeu l'Annex I.2). A Lleida l'ajuntament acordà que “*debe celebrarse con regocijos públicos y acción de gracias al Omnipotente en los Santos Templos, la grandiosa noticia del juramento del Rey a la Constitución del estado en el seno de las Cortes de la Nación. [...], que se hagan en ella tres días consecutivos de iluminaciones públicas.*” (AHPL, caixa 1.417 “Alcaldía. Bans, edictes, crides, 1820). A Barcelona la notícia arribà el dia 12, i el dia 13 se celebrà Te-Deum a la catedral i tres nits d'il·luminació general i

intentat abans, decret de 3 de març, que es publicà a Barcelona el mateix dia que es proclamava la Constitució, una solució no traumàtica pels seus interessos:

“Empero, y por desgracia, las circunstancias de la Europa, las atenciones de nuestras descarriadas Colonias, de esas hermosas y vastas posesiones del nuevo mundo, de esta parte tan integrante como preciosa de la monarquía española; la dificultad así en desterrar abusos envejecidos y arraigados, como también en reprimir innovaciones peligrosas e inmaduras, que algunas, aunque con loable zelo, fomentaron el espíritu de partido, origen de los mayores males en toda sociedad; y por último otros incidentes que retardan las más sabias y premeditadas resoluciones, no han permitido, cual siempre apeteci, disfrutarse ya mi corazón del consuelo a que con tantos sacrificios y afanes esperaba”²⁹;

però la deserció del general La Bisbal li feu veure que no hi havia cap més solució que amagar el jurament de la Constitució³⁰.

La Constitució de 1812 ha estat considerada com una mena d'acord mínim entre els liberals espanyols³¹. Una Constitució que era vista pels contemporanis com la pedra

músiques (CRESPI: Diario..., fol.45), A Manresa es celebraren festes que duraren tres dies, 14-16 de juliol (RELACIÓN circunstanciada de las fiestas que el Constitucional Ayuntamiento de la muy noble, y muy leal ciudad de Manresa ha dado a sus vecinos en los días 14, 15 y 16 de Julio de 1820 en celebridad y grata memoria de la segunda jura que nuestro católico Rey el Señor Don Fernando Séptimo hizo en el seno de las Cortes de guardar y hacer guardar la Constitución política de nuestra monarquía, Manresa, Abadal, 1820).

²⁹ El publicava el Diario de Barcelona, núm.70, de 10 de març de 1820, pàg.553-555. Aquest document ha estat reproduït pel marquès de MIRAFLORES: Documentos a que se hace referencia en los apuntes histórico-críticos sobre la revolución de España por el marques de Miraflores, conde de Villapaterna, procer del Reyno, enviado extraordinario y ministro plenipotenciario de S.M.C.la reina, cerca de S.M.B., 2 tomos, Londres, Oficina de Ricardo Taylor, 1834, vol.I, pàg.84-87, i ha estat qualificat pel mateix Miraflores: Apuntes..., pàg.36 com “*un verdadero sermón, en que se confesaban los males sin dictar ningún remedio*”.

³⁰ El “Manifiesto del Rey a la Nación” de 10 de març, i el del “Infante D. Carlos al ejército Nacional” de 14 de març, es publicaren a Barcelona, junt a la descripció dels primers dies de la revolució a Madrid al Diario de Barcelona, núm.82, de 22 de març de 1820, pàg.650-657. Davant l'eufòria dels liberals per la proclamació de la Constitució el liberal moderat Nicasio MILÀ DE LA ROCA: De Godoy a Sagasta. Novela histórica de la revolución española, Barcelona, 1876, posa en boca d'un dels personatges aquesta frase: “*nace ya enfermiza de muerte, Fernando ha aceptado la Constitución por necesidad y por incapacidad de contener el movimiento popular y la insurrección militar, promovida más por el miedo de atravesar el Atlántico y a las enfermedades endémicas de los países adonde se dirigian, que por amor a la libertad y a las instituciones constitucionales. Los absolutistas cuentan con el gran auxilio del clero, y más que todo con la precipitación y candidez de los liberales*” (pàg.48).

³¹ Vegeu Alberto GIL NOVALES: Las Sociedades Patrióticas (1820-1823), 2 vol., Madrid, 1975, I, pàg.21. Per la Constitució de 1812 vegeu José VARELA: La teoría del estado en los orígenes del constitucionalismo hispánico (Las Cortes de Cádiz), Madrid, 1983, i “La Constitución de Cádiz y el liberalismo español del siglo XIX” dins Revista de las Cortes Generales, núm.10 (1987), pàg.27-109; J. CANO (ed.): Materiales para el estudio de la Constitución de 1812, Madrid, 1989, especialment els articles de Blanca E. BULDAIN: “La reposición de las reformas políticas gaditanas en 1820 y sus limitaciones”, pàg.131-140; M. Antònia FERRER i M. José MUIÑOS: “La Constitución de 1812: sus significaciones para la sociedad de 1820-1823”, pàg.275-288 i Ramon del RIO ALDAZ: “La Constitución de 1812 en la Navarra del Trienio liberal: una ilusión rota”, pàg.659-666; Manuel MARTÍNEZ SOSPEDRA: La Constitución de 1812 y el primer liberalismo español, València 1978; i Miguel ARTOLA (ed.): Las Cortes de Cádiz, Ayer, núm.1 (1991). Per una breu contextualització dins la història del constitucionalisme vegeu Francisco TOMÁS y VALIENTE: Códigos y Constituciones, 1808-1978, Madrid, 1989; Jordi XIFRA: Constituciones, partits i autonomies (1808-1978), Barcelona,

filosofal per a resoldre els problemes del país i assegurar la llibertat, la igualtat i la propietat, tal i com assenyalava el batlle de Girona dirigint-se als habitants del seu corregiment:

“Lo despotismo que regnaba durante lo anterior gobierno ha desaparegut. La Nació entera que estaba experimentando sus funestos resultados, ha abierto finalmente los ojos, y ab unánim clamor ha fet ressonar lo crit vivificador de Viva la Constitución. Lo Monarca enterado de la voluntad general dels Pobles, y convençut segurament de que no podía subsistir son gobierno absoluto sans cambiar la España a passos acelerats a la sua total ruina, ha accedit a sos desitjs, y ha jurat la Carta Constitucional, en la que se troban vinculats los drets de la llibertat civil de tots los Ciudadanos, y asegurada de un modo estable, y permanente la felicidad de la Nació. No ho dupteu. Lo nou sistema no te altre mira que prevenir los mals que tant de cerca nos han afligido, procurar lo bo de tots los Españols, donar fomento a la abatida agricultura, reanimar las artes, y lo comers en extrem decayguts, y fer florir las ciencias por la mayor ilustración en tots los rams de prosperitat Nacional.”³²

Cal considerar, també, que la Constitució de 1812 era una de les més avançades del primer terç del segle XIX a Europa³³. Des de la Diana constitucional de Reus es deixava clar que aquest fet li crearia molts enemics:

“Nuestra Constitución española era la mejor de todas las que rigen la Europa solo porque en ella se habían tomado todas las precauciones necesarias para que el poder de hacer las leyes, la administración de justicia y el decretar las contribuciones jamás podía parar en manos de los ministros. Pues si nuestra Constitución es la más bien combinada de cuantas existen hoy en día [...], no nos estrañemos de que ella sea el blanco contra el cual esta aislada casta de hombres que no reconoce más compatriotas que a los oligárquicos desfogue toda su rabia y furor”³⁴.

Una Constitució molt més democràtica que d'altres, segons la Diana constitucional de Reus perquè “es más conforme a la libertad y a los intereses verdaderos de los

1981; i Xavier Arbós: La idea de nació en el primer constitucionalisme espanyols, Barcelona, 1986, especialment les pàg.179-228. Utilitzem la Constitución política de la monarquía española promulgada en Cádiz a 19 de marzo de 1812, reimpressa a l'impremta de Sierra i Martí de Barcelona l'any 1820 i precedida del Discurso preliminar a la Constitución de la monarquía española, Barcelona, 1820. Reproduccions de la Constitució de 1812 a Diego SEVILLA: Constituciones y otras leyes y proyectos políticos de España, Madrid, 1969, pàg.115-215; Miguel Angel GONZÁLEZ MUÑIZ: Constituciones, Cortes y Elecciones españolas. Historia y anécdota (1810-1936), Madrid, 1978, pàg.21-53, entre moltes d'altres.

³² Manifest manuscrit del batlle de Girona als habitants del corregiment sense data [setembre de 1820?], servat a l'AHCG, I.1.2.5 “Ajuntament”, lligall 1 (1820).

³³ Vegeu COLECCIÓN de Constituciones en la que van puestas en castellano las de Francia, Bélgica, Portugal, Brasil y Estados Unidos anglo-americanos, con la española de 1812 y su discurso preliminar, Madrid, Impremta del Eco del Comercio, 1836 (còpia facsímil, València, 1997). Hi ha qui ha parlat de la Constitució de 1812 com a excentricitat en el context polític internacional (vegeu Juan I. MARCUELLO i Manuel PEREZ LEDESMA: “Parlamento y poder ejecutivo en la España contemporánea (1810-1936)”, dins Revista de Estudios Políticos, núm.93 (1996), pàg.17-38, pàg.20 per aquesta qüestió). Per una contextualització dins l'Europa del primer terç del XIX vegeu Jacques DROZ: Europa: Restauración y revolución, 1815-1848, Barcelona, 1988 (10), pàg.3-267; Eric J. HOBSBAWM: Las revoluciones burguesas, Barcelona, 1985 (10), pàg.183-261; i Josep FONTANA: L'època de les revolucions, Barcelona, 1991, pàg.373-439.

³⁴ “Variedades”, signat per “El amigo de la Verdad” dins Diana constitucional, política y mercantil, núm.64, de 27 d'agost de 1822, pàg.4.

miembros sociales”³⁵. No es gens estrany que aquesta Constitució fos qüestionada pels moderats, com mostren aquestes paraules del marquès de Miraflores:

“Copiando de los Franceses, aunque por fortuna sin sus horrores, una época de que se avergonzaba ya entonces su ilustración, resucitaron la nauseabunda cuestión de la Soberanía del pueblo, y desconociendo los adelantamientos que en Inglaterra y Francia habían ya reducido a axiomas los principios de los gobiernos representativos, reprodujeron una imitación de la mal digerida Constitución de 1791, que ni en el calor frenético de la revolución pudo sostenerse.

*[...] Hicieron una Constitución para una Monarquía sin ningún elemento Monárquico. El poder legislativo mal concebido en su artificio estaba exclusivamente en las Cortes; y por lo tanto era un verdadero monstruo que debía por necesidad devorar al poder ejecutivo débil y restringido. El Rey era un ente nulo y de más en el artificio Constitucional; sin un cuerpo intermedio independiente, se establecía una lucha constante entre el Trono y las Cortes, de que debían ser víctimas estas o aquel”*³⁶

Per la seva banda, els liberals, donaren el mateix reconeixement a la Constitució de 1812 que als diputats que l’aprovaren, així quan molts d’ells tornaren de l’exili o sortiren de les presons reberen nombrosos homenatges. Serveixi com a mostra el que es va retre a Tarragona a Agustín Argüelles en el seu retorn a la Península:

“Debe pues, la nación como magnánima y grande, para dar al universo una idea justa de su gratitud sin limites, a tan insignes representantes, que supieron labrar su eterna felicidad, y en desagravio de las enormes penas con que se ha martirizado su espíritu y sus personas, recompensar dignamente unos servicios que están fuera de toda comparación. No como quiera, digo remunerarles, sino fijar su futura brillante suerte, y la de sus sucesores, que transmitan a la posteridad el reconocimiento de los Españoles, y el alto motivo de su generosa munificencia. [...].

Como Ciudadano militar constitucional, será siempre mi opinión y mi voto, que por el augusto Congreso de nuestras próximas Cortes se declare al Señor Argüelles (como el que más se esmeró y distinguió en la defensa de la libertad de la patria) benemérito en grado heroico y eminente; defensor, y protector de la Constitución del Estado y de los imprescriptibles

³⁵ “Variedades”, signat per “El Amante de la Sociedad” dins Diana constitucional, política y mercantil, núm.68, de 6 de setembre de 1822, pàg.3. Karl Marx assenyalava que “la Constitución de 1812 llevaba fuertemente impreso el mismo sello de impracticabilidad que caracteriza todas las cartas constitucionales esbozadas por las modernas naciones en la época de su regeneración. [...], la Constitución de 1812 iba destinada a sustituir por completo la revolución.” (“Espanya revolucionària (IX)” publicat al New York Daily Tribune, de 23 de març de 1855 (editat per Pedro RIBAS: Karl Marx i Friedrich Engels. Escritos sobre España. Extractos de 1854, Madrid, 1998, pàg.151-159). L'emigrat italià Giuseppe Pecchio assenyalava que: “a Espanya l'amor de la llibertat no prové de la lectura dels llibres, és un sentiment natural, una percepció constant i molt sòlida; per tant, com es pot atribuir als llibres l'inspiració de la constitució de 1812 quan a Espanya no es llegeix, ni es podia llegir, des de feia tres segles, i fins fa poc no es llegia poc més que els periòdics?” (ROSSI: “La Spagna...”, pàg.412). Una opinió semblant a Carlos LEBRUN: “Ojeada política u observaciones sobre la revolución en España que fixan las causas de su malogro”, dins Retratos..., pàgs.331-422, pàg.332: “La voluntad de los Españoles no podía ver a la libertad, como ella es, porque ni la habían conocido nunca, ni s ella podían representar sino por entre las oscuridades y las sombras de la superstición, -del hábito inveterado de la esclavitud que se había identificado con su naturaleza, -de preocupaciones de todas clases, -de la ignorancia más estudiada y sostenida, -de la sociedad en que siempre había vivido,- y de otros miles estorbos que se oponían a que pudiesen ver las cosas, como son en sí mismas, y no como esta misma sociedad se las había siempre presentado, y las vela retratadas, desde que nació, por todas partes.”

³⁶ MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.8, que afegia si la Constitució ja era dolenta, les mesures que dictaren les Corts foren nefastes “sin tener presentes las costumbres y hábitos del pueblo que debían regir” (pàg.10).

derechos de los españoles. [...]

¡Que, Ciudadanos! Los españoles libres, los españoles que con su imponente firmeza acaban de reconquistar sus sagrados derechos y su soberanía ¿no han de ser tan agradecidos, tan generoso con sus ilustres regeneradores, a quienes deben su libertad, su consideración, y su felicidad, como lo fue el seducido, el engañado Fernando con los perjuros, con los infames satélites de su ominoso despotismo, que pusieron traydoramente en sus manos la fuerza armada con que tiranizó y esclavisó la generosa nación que rompió sus Cadenas, y que a costa de torrentes de Sangre de sus valientes hijos, conquistó su persona para colocarla en el augusto trono constitucional que le había levantado?»³⁷.

Diverses foren les crítiques a les autoritats municipals per la fredor amb que reberen el retorn pel port de Tarragona d'exiliats constitucionals:

“Causa particular estrañeza a todos los que saben el heroísmo con que Tarragona se declaró la primera en el Principado (el 8 de Marzo) por la causa de la libertad Nacional, el notar la apatía de sus autoridades actuales. Esto demuestra a los pueblos la importancia de su elección, cuando traten de nombrar a los depositarios de la autoridad, y que no basta el que sean hombres buenos los que constituyen en su frente; sino que además es forzoso que se hallen penetrados de toda la energía, de todo el fuego santo que se necesita para derrocar las bases de su mal sistema, y sustituirle el nuevo orden. Españoles, cuando busquéis los ciudadanos que queréis colocar para mandaros, tomadlos entre los restauradores de vuestra libertad. Los hombres del antiguo sistema creed que no sirven para asegurar vuestra salvación”³⁸.

Però, tornem al dia a dia de primers de març, el dia 9 es formà a Madrid una “Junta Provisional Gubernativa” que funcionà fins l'inici de les Corts, integrada per bisbes, militars i advocats amb una mitjana d'edat de cinquanta anys, liberals moderats molts d'ells però no repressaliats l'any 1814³⁹. També es nomenà un Govern

³⁷ “Artículo comunicado” signat per “El Ciudadano militar Jacetano F.M.” al Diario Constitucional y Mercantil de la ciudad de Tarragona, núm.3, de 17 d'abril de 1820, pàg.10-12. El mateix personatge reclamava la restitució del militar Baltasar Domènech apartat dels seu càrrec per constitucional (núm.13, de 26 d'abril de 1820, pàg.47-48). Vegeu també el “Artículo comunicado” de Pedro Cadalso amb una exaltació a Agustín Argüelles al Suplemento del Diario Constitucional y Mercantil de Tarragona de 17 d'abril de 1820, pàg.57-58.

³⁸ “Artículo comunicado” signat per “El Vigilante”, al Diario Constitucional y Mercantil de la ciudad de Tarragona, núm.13, de 26 d'abril de 1820, pàg.49.

³⁹ Sobre el desplegament formal del règim liberal l'any 1820 cal veure els treballs de Blanca Esther BULDAIN JACA: Documentos relativos a la transición política de 1820, Madrid, 1987; Régimen político y preparación de Cortes en 1820, Madrid, 1988, i Las elecciones de 1820. La época y su publicista, Madrid, 1993, “La Junta Provisional de 1820: instalación y atribuciones” dins Revista de Historia Contemporánea, núm.1 (Sevilla, 1982), pàg.39-64 i “El poder en 1820: la Junta Provisional y el Gobierno” dins Espacio, Tiempo y Forma, núm.1 (1987), pàg.19-40. Vegeu també GIL NOVALES: Las Sociedades... i El Trienio liberal, Madrid, 1980; Miguel ARTOLA: La España de Fernando VII, t.XXVI de la Historia de España dirigida per Ramon Menéndez Pidal, Madrid, 1968, pàg.671-841 pel Trienni (pàg.171-177 per l'època provisional); i MOLINER: “Las Juntas...”, pàg.167-179. Podem resseguir-se la tasca d'aquesta Junta Provisional mitjançant els volums 35 i 42 dels “PRFVII”, servats a l'Archivo del Congreso de Diputados (ACD). D'aquesta Junta GIL NOVALES: El Trienio..., pàg.6, ha dit que “hizo [la transición] con tal moderación y parsimonia que su actuación entra de hecho en el haber de la contrarrevolución”. Una visió reaccionària de la tasca d'aquesta Junta a COMELLAS: El Trienio..., pàg.46-65.

provisional⁴⁰. Pel que fa al govern, la Junta s'havia adreçat al rei dient-li que calia formar un govern plenament constitucional per evitar conflictes: “*ni el espíritu publico se tranquilizará, ni dejaran las provincias su actitud armada y hostil, ni se evitaran las consecuencias funestas de tales disposiciones [... hasta] formar un ministerio de hombres, no solo constitucionales, sino de opinión general y conocidos talentos.*”⁴¹ Finalment, el 18 de març es posava en marxa el Consell d'Estat, una mena de contrapès a les institucions liberals⁴².

El dia 10 el rei publicà el famós i hipòcrita manifest dirigit als espanyols on deia: “*He oído vuestro votos, y cual tierno Padre he condescendido a lo que mis hijos reputan conducente a su felicidad. [...] Marchemos francamente, y Yo el primero, por la senda constitucional.*”⁴³ Cal destacar que tot i la forma com es realitzà la revolució, en

⁴⁰ Pel govern es poden veure les memòries del seu Secretari del Despatx de Guerra, marquès de las Amarillas, Pedro Agustín GIRON: Recuerdos..., II, pàg.85-167 on relata les impertinències del rei que havien d'aguantar els Secretaris del despatx i les maniobres contrarevolucionàries que ell, amb el vist-i-plau del rei feia. Vegeu també Evaristo SAN MIGUEL: Vida de D. Agustín Argüelles, Madrid, 1851, 4 vol., vol.II, pàg.54-481 i vol.III pàg.1-133 pel Trienni i MIRAFLORÉS: Apuntes..., pàg.36-52. Una visió ultrareaccionària dels ministeris liberals durant el Trienni a VIDA y milagros, muerte, entierro y honras de todos los Ministerio que ha habido en España desde que resucitó la Constitución en el año de 1820. Lo escribió un amante de su Patria. Religión y Rey, Madrid, Impremta de Doña Rita Ribas, 1823 [BN: VE: 727-22]. Vegeu també José Antonio ESCUDERO: Los orígenes del Consejo de Ministros en España, 2 vol., Madrid, 1979; i J. GARCÍA FERNÁNDEZ (ed.): 1812-1892. El arte de gobernar. Historia del Consejo de Ministros y de la Presidencia del Gobierno, Madrid, 1992..

⁴¹ Carta amb data de 22 de març de 1820 (ACD, PRFVII, t.41, fol.401-413). El govern restaria integrat per Evaristo Pérez de Castro en el despatx d'Estat, Pedro Agustín Giron en el de Guerra, Agustín Argüelles en el de Governació, Juan Jabat en el de Marina (substituint Miguel Moreno), José Canga Argüelles en el d'Hisenda (substituint el 3 d'abril a Jacobo María de Parga y Puga), Manuel García Herreros en el de Gràcia i Justícia, Antonio Porcel en el d'Ultramar. Es tractava d'un govern moderat, però liberal, i que d'alguna manera contrarestava les tendències absolutistes d'alguns dels membres de la Junta, no pas de tots ells.

⁴² Sobre el Consell d'Estat i el seu paper durant el Trienni podem veure Julian Maria RUBIO: “El Consejo de Estado. Su organización y política en el segundo periodo constitucional, 1820-1823”, dins Revue d'Histoire du Droit, Haarlem (Holanda), 1925, pàg.53-98, i Federico SUAREZ (ed.): Documentos del reinado de Fernando VII. VII. El Consejo de Estado (1792-1834), Pamplona, 1966, pàg.42-51 i 201-245, aquest darrer treball fa referència sobretot a la seva organització i funcionament, no pas a la seva política. El Consell d'Estat no es completà fins els 40 membres que marcava la Constitució fins el 3 de maig de 1821, essent especialment conflictiva la presència del general Castaños (ex-Capità general de Catalunya) al qual els liberals volien veure fora del Consell per la seva participació en la repressió dels liberals. Aquest Consell actuà al llarg del Trienni com una mena de contrapès a les Corts, avalant la política de Ferran VII.

⁴³ La Gaceta de Madrid del dia 10 de març de 1820 (reproduït també a E. K. BAYO: Historia de la vida y reinado de Fernando VII de España, Madrid, 1842, vol.II, pàg.392-393). Aquest document va ser reproduït en una circular de l'Audiència de Catalunya datada a Barcelona el 14 i 22 de març de 1820 (ACA-RA “Acordadas”, R.1.277, fol.101). D'aquesta circular se n'enviaren 1.715 exemplars als batlles majors de Girona, Figueres, Lleida, Balaguer, Tàrrrega, Barcelona, Agramunt, Igualada, Tortosa, Vic, Camprodon, Manresa, Berga, Puigcerdà, Mataró, Granollers, Tarragona, Montblanc i Vilafranca, i 475 exemplars als batlles constitucionals de Vall d'Aran, Cervera i Talarn (vegeu les dades a un dels fons d'impresos més importants del Trienni: el Fons Creixell, secció “Impresos s.XIX”, caixes 1 a 6, caixa 3 per aquestes dades, servat a l'IUHJV de la UPF). La declaració circulà pels pobles de Catalunya,

els primers dies es prengueren mesures importants per tal d'assegurar el triomf de la Constitució, com la de que *“para que el sistema Constitucional que he adoptado y jurado tenga la marcha rápida y uniforme que le corresponde, he resuelto, oída la Junta provisional, que en todos los pueblos de la Monarquía se hagan inmediatamente las elecciones de Alcaldes y Ayuntamientos”* (decret de 9 de març); abolicció del tribunal de la Inquisició (decret de 9 de març); atorgament de poder governatiu als ajuntaments (decret de 14 de març); canvis en les Audiències i en el Tribunal Superior de Justícia (decret de 24 de març); la desaparició dels privilegis exclusius, privatius i prohibitius del Reial Patrimoni i del vot de Santiago (decret de 3 d'abril); reposició dels funcionaris repressaliats el 1814 (R.O. de 19 d'abril); neteja dels expedients dels militars liberals (R.O. de 8 d'abril); retorn dels afrancesats (decrets de 23 i 26 d'abril)⁴⁴; i abolicció de les penes més degradants (R.O. de 9 de juny)⁴⁵. Amb tot plegat, es posava en marxa el sistema constitucional. Per primer cop la Constitució de 1812 s'aplicava a la pràctica arreu del país⁴⁶.

juntament amb la crida del seu germà Carlos. Alguns documents de l'actuació del rei aquest mes de març: convocatòria de Corts antigues, proposta del rei del dia 6 d'acceptar la Constitució i resposta del Consell d'estat del dia 7, es troben servats a l'AHN, Consejos, lligall 51.552, caixes 1 i 2.

⁴⁴ No fou fàcil la reintegració dels afrancesats que hagueren de conviure en mig de múltiples acusacions, per exemple el coronel i els oficials del batalló voluntari de Tarragona representaren a les Corts per mitjà de Flórez Estrada, que no volien barrejar-se amb els oficials afrancesats (DSC, 1821, t.II, pàg.1.131, sessió 58 de 21 d'abril). A la Societat Patriòtica de Barcelona el 28 de juny, l'afrancesat català Francesc Ratüll pronuncià un discurs a favor de l'amnistia dels afrancesats (Diario de Barcelona, núm.203, de 21 de juliol de 1820, pàg.1.886). Vegeu-ne uns casos concrets en el marquès de Benavent al qual se li segrestaren els seus béns i feina tingueren a recuperar-les els seus descendents (Martí de RIQUER: Quinze generacions d'una família catalana, Barcelona, 1979, pàg.458-470, vegeu també el Diario de Barcelona, núm.295, de 22 d'octubre de 1822), i en Sebastián de Miñano (Ana María BERAZALUCE: Sebastián de Miñano y Bedoya (1779-1845), Pamplona, 1983, pàg.129-200 pel Trienni, i Claude MORANGE (ed.): Sebastián de Miñano. Sátiras y panfletos del Trienio Constitucional (1820-1823), Madrid, 1994). Vegeu GIL NOVALES: Las Sociedades..., vol.1, pàg.250-252, que titlla els afrancesats d'orientar-se en un sentit *“conservador, cuando no francamente reaccionario”* (pàg.251). També Juan LÓPEZ TABAR: “El regreso de los afrancesados y la voluntad de reconciliación entre los españoles (1820)”, dins Trienio, núm.29 (1997), pàg.65-86. Per Catalunya, Enric RIERA: Els afrancesats a Catalunya, Barcelona, 1994.

⁴⁵ Durant els mesos posteriors a la revolució, aquests decrets arribaven a l'Audiència de Catalunya i aquesta els feia circular a les viles caps de Partit que al seu torn les feien arribar als pobles de la seva demarcació (vegeu ACA, “Reial Audiència” (RA), “Cartas Acordadas”, Registres 1.277 (1820-1821) i 1.278 (1822-1823) i “Diversorum”, registre 1396 (1820-1823). Per la redistribució pel Partit de Girona vegeu els primers plecs de correspondència del batlle de Girona, baró de Vilagayà, als pobles el mes d'abril de 1820, servats a l'AHG-ADG, caixa 2). Vegeu també Blanca Esther BULDAIN JACA: “*La reposición de las reformas políticas gaditanas en 1820 y sus limitaciones*” dins J.CANO (de.) Materiales..., pàg.131-140 i a Boletín de la Real Academia de la Historia, t.CLXXXVI, 3 (1989), pàg.395-406.

⁴⁶ Per una contextualització del Trienni dins el procés de crisi de l'Antic Règim i revolució burgesa vegeu Alberto GIL NOVALES: “Política y sociedad” dins Centralismo. Ilustración y agonía del Antiguo Régimen (1715-1833), Madrid, 1980, pàg.177-320; Josep FONTANA: La crisis del Antiguo Régimen, 1808-1833, Barcelona, 1979, pàg.31-40 i La fi de l'Antic Règim i la industrialització, 1787-

El triomf de la revolució ha estat atribuït per la historiografia reaccionària a l'actuació de l'exèrcit: *“esta nación se ha visto sorprendida otra vez en 1820 por un ejército revolucionario formado en gran parte de todos los forajidos de Europa”*⁴⁷, i a la indecisió del govern⁴⁸, i en cap cas amb el suport del poble com afirmava l'anònim reialista que va escriure sobre la guerra a Catalunya:

*“Unos pocos [liberales] en cada capital de la provincias y en algunas otras ciudades subalternas, que llevaban la voz del pueblo se esforzaban en ganarse prosélitos y hacían creer por medio de los periódicos que en todas partes abundaban, que el pueblo español idolatraba lo que en realidad aborrecía y detestaba en el fondo de su corazón”*⁴⁹.

1868, Barcelona, 1987, pàg.194-208; i Miguel ARTOLA: Antiguo Régimen y revolución liberal, Barcelona, 1978, pàg.185-285. Carlos SECO SERRANO: “Introducción” a Album de un soldado durante la guerra de 1823, Madrid, 1985 (1829), pàg.19-20 assenyala, referint-se al Trienni: *“en realidad, la segunda experiencia liberal española; el momento en que el constitucionalismo gaditano alcanza, por breve tiempo, su total despliegue”*, i Roberto L. BLANCO: “Rey, Cortes y Fuerza Armada en el Trienio liberal: Hacia la progresiva parlamentarización de la monarquía constitucional”, dins CANO (ed.): Materiales..., pàg.75 assenyala que els anys del Trienni *“años plenos de conflictos, tensión y enfrentamientos, hubieron de ser, paradójicamente, sin embargo, los primeros desde la ruptura revolucionaria gaditana de normal funcionamiento institucional del régimen constitucional en España”*. Un aspecte que ja hem destacat a la introducció.

⁴⁷ Jean-Claude CLAUDEL de CONSERGUES: Observaciones varias sobre la revolución de España, Perpinyà, 1823, pàg.109. Vegeu, també, Juan BARDINA: Orígenes de la tradición y del régimen liberal, Barcelona, 1916 (2), pàg.296-304; Melchor FERRER, Domingo TEJERA i José F. ACEDO: Historia del Tradicionalismo español, 30 vol., Sevilla, 1941-1979, vol.II, pàg.27; COMELLAS: Los realistas en el Trienio Constitucional (1820-1823), Pamplona, 1958, pàg.16-17 i José L. RODRIGUEZ GORDILLO: Las proclamas realistas de 1822, Sevilla, 1969, pàg.13, 16, 25 i 29. També Charles TILLY: Las revoluciones europeas, 1492-1992, Barcelona, 1995, pàg.115 atorga a l'exèrcit el paper fonamentals de les revolucions a Espanya el segle XIX.

⁴⁸ José Luis COMELLAS: Los primeros pronunciamientos en España, Madrid, 1958, pàg.303-353, Los realistas en el Trienio Constitucional (1820-1823), Pamplona, 1958, pàg.15-18, “El ciclo revolucionario de 1820 y la idea de Europa”, dins Revista de Historia Contemporánea, núm.5 (1991), i El Trienio Constitucional, Madrid, 1963, pàg.17-46: *“el desprestigio en que por sus fracasos y sus tropiezos había caído el gobierno de Fernando VII hizo que le viesen sin disgusto claudicar ante los revolucionarios muchos de los que en 1814 le habían aclamado en la plenitud de su soberanía. [...] El régimen de Fernando VII no supo defenderse, dio al pronunciamiento menos importancia de la que se merecía. Luego ante la amenaza creciente, fue tanteando una política de sucesivas concesiones, que acabarían llevándole a la claudicación definitiva”* (pàg.17 i 24). La visió de la revolta de 1820 com una revolta exclusivament militar i finançada per l'or dels americans i maçons ha estat present sempre a la historiografia reaccionària, vegeu per exemple Ramón MENÉNDEZ PELAYO: Historia de los heterodoxos españoles, III, pàg.499; José SEGURA: Morella y sus aldeas, Morella, 1981 (1868), pàg.447-451; Higinio CIRIA y NASARRE: Episodios liberales. Fernando VII y la Constitución de Cádiz, Madrid, 1904, pàg.231-307, a partir d'un estudi molt centrat en l'ajuntament de Madrid; i Vicente de la FUENTE: Historia de las Sociedades secretas, antiguas y modernas, Barcelona, 1932, vol.I, pàg.315-324 i 425: *“estas sublevaciones exclusivamente militares, y en que solamente tomaban parte los comprometidos en las antiguas y modernas logias, estaban muy lejos de ser una cosa nacional”* (pàg.323). Vegeu també ALAS: “Alcalá Galiano ...”, pàg.488-489 que assenyala que la revolució es va fer *“sobornando a unos pocos militares”*. Una crítica sintètica a aquesta posició a Juan Sisinio PEREZ GARZON: Milicia Nacional y revolución burguesa. El prototipo madrileño (1808-1874), Madrid, 1978, pàg.87-92, i “Ejército nacional y milicia nacional”, dins Alberto GIL NOVALES (ed.): La revolución burguesa en España, Madrid, 1985.

⁴⁹ J.M.R.: Memorias para la historia de la última guerra civil de España, 2 vol., Barcelona, 1826, I, pàg.2-3. Vegeu també Melchor FERRER, Domingo TEJERA i José F. ACEDO: Historia del Tradicionalismo español, Sevilla, 1941-1979, t.II (1945), pàg.11-16.

I rematava Menéndez y Pelayo:

“Un motín militar vergonzoso e incalificable, digno de ponerse al lado de la deserción de D. Oppas y de los hijos de Witiza, vino a dar, aunque no rápida ni inmediatamente, el triunfo a los revolucionarios. La logia de Cádiz, poderosamente secundada por el oro de los insurrectos americanos y aun de los ingleses y de los judíos gibraltareños, relajó la disciplina en el ejército destinado a América, introduciendo una sociedad en cada regimiento. [...]. En medio de la apática indiferencia de nuestro pueblo, que vio caminar a Riego desde Algeciras a Córdoba, sin que un solo hombre se le uniese en el camino. [...]. El rápido triunfo de los constitucionales produjo en la mayoría de las gentes más asombro que placer ni disgusto. [...]; descontentos además del flojo, inepto y desatentado gobierno de aquellos seis años, miraban con indiferencia por lo menos, aunque esperasen con curiosidad, los actos de la bandería triunfadora.”⁵⁰

Però tot i que tant la participació de l'exèrcit com la indecisió del govern foren certes⁵¹, cal recordar que el triomf final de la revolució es produí per l'aixecament cívic-militar a importants ciutats espanyoles, entre la indiferència generalitzada de la població vers la caiguda de la monarquia absoluta⁵². Marx ho explicava d'aquesta manera: *“el que la revolución prendiera antes en la tropa se explica fácilmente por el hecho de que el ejército era, de todos los órganos de la monarquía española, el único que había sido*

⁵⁰ Marcelino MENÉNDEZ PELAYO: Historia de los Heterodoxos Españoles, Madrid, 1987 [1887], t.II, pàg.745-756. Vegeu també Maximiano GARCÍA VENERO: Historia del Parlamentarismo Español, Madrid, 1946, pàg.267-504 pel Trienni, i pàg.267-303 per aquesta qüestió.

⁵¹ Sobre l'actitud del govern i de les màximes autoritats absolutistes de gener a març de 1820, vegeu FONTANA: La quiebra..., pàg.352-374.

⁵² Josep FONTANA: La quiebra..., pàg.352 ha assenyalat encertadament que *“demasiadas veces se ha querido limitarla a un pronunciamiento militar, olvidando que la insurrección de Riego fracasó, y que fueron la extensión del movimiento revolucionario y la pasividad del resto del país los que llenaron de temor al rey y a su gobierno, y les forzaron a aceptar el retorno al régimen constitucional que había derribado a la fuerza en mayo de 1814”*. Per la seva part MARLIANI: Historia política de la España Moderna, Barcelona, 1840, assenjala que *“la acogida que mereció la constitución, confesada por uno de sus enemigos [Martignac], es, a mi entender, una prueba irrefragable que la necesidad de aquella mudanza se hallaba en todas las clases pensadoras e ilustradas de la nación, y aun entre los proletarios, para quienes la amargura de sus padecimientos hacia veces de raciocinio”* (pàg.68). Igual opinió trobem a Louis JULLIAN: Précis historique des principaux événements politiques et militaires qui ont amené la révolution d'Espagne, París, 1821, pàg.II-V, i a HISTORIA de la revolución de España en 1820, Madrid, 1820. També coincideixen amb aquests plantejaments, que fem nostres, Roberto L. BLANCO VALDES: Rey, Cortes y fuerza armada en los orígenes de la España liberal (1808-1823), Madrid, 1988, pàg.474-489: *“sin ningún género de dudas, donde la mística del pretorianismo y el pronunciamiento quebrará más radicalmente, será al confrontarla con el episodio revolucionario de los inicios del año 1820”* (pàg.481); i ZABALA: Masones..., pàg.37-43. Vegeu també aquesta opinió a FERNÁNDEZ DE LOS RIOS: Estudio..., I, pàg.113-115: *“El país, en medio del atraso y la ignorancia de las masas, recibió su libertad con notable regocijo, de que ofrecen copiosas pruebas los artículos y las comunicaciones insertas en los periódicos de aquellos días”*; a Antonio RAMÍREZ ARCAS [ex-diputad a Corts i ex-coronel de cavalleria]: Vindicación del honor español. Refutación documentada al compendio de la historia de España desde el año de 1814 hasta 1823; publicado en Francia por Abel-Hugo, antiguo gefe del estado Mayor francés, ..., Madrid, 1846, pàg.36-83; i a OBSERVACIONES sobre la historia moderna del siglo XIX, desde la guerra de la Independencia hasta la caída del Gobierno Constitucional en 1823, Castelló, 1835 [reedició, València, 1996], pàg.35-46 que dedica a refutar les tesis de que la revolució seria un simple cop militar. Vegeu, finalment, Pablo CASADO: Las fuerzas armadas en el inicio del constitucionalismo, Madrid, 1982.

radicalmente transformado y revolucionado durante la guerra de la independencia.”⁵³ I

un anònim reialista moderat coincidia en que:

“Atribuyendo exclusivamente a los militares el trastorno, y manifestando la mayor ojeriza porque creen que a no haberse levantado el ejército, habrían seguido las cosas indefinitivamente como estaban. ¡Estraño alucinamiento! La revolución estaba ya preparada o hecha en los ánimos: los males públicos eran tan grandes y los vicios del sistema anterior hacían tan indispensable una mutación, que el único medio de evitarla era anticiparse el Rey a poner en plana el sabio consejo de su aliado emperador de Rusia. [...]”

La revolución española de 1820 no fue hecha por Riego, pues su corta columna fué batida cuantas veces llegó a las manos con las tropas realistas, algunas veces inferiores en número, y al último quedó enteramente liquidada: la hizo la opinión pública, la insuficiencia del anterior gobierno y la resignación del monarca a jurar la constitución.”⁵⁴

Finalment, trobem opinions semblants des dins del moderantisme que representa el marquès de Miraflores que reconeixia que entre 1814 i 1820:

“Insignes desaciertos, combinaciones de las sociedades secretas, deseos generales de mejorar la suerte nacional, padecimientos increíbles en los lastimosos años transcurridos desde 1814 hasta 1820, ensayos siempre abortados, nada hubiera lanzado el carro del Estado en la senda de la Constitución de 1812, si el Trono hubiera empleado los inmensos elementos de oposición de que podía disponer; y si el Poder Real, más o menos espontáneamente, no hubiese abierto el camino, promulgando el decreto de 7 de marzo de 1820, que las circunstancias serían más o menos a propósito para arrancarle, pero que, sea como quiera, existió, no percibo como se hubiesen empezado las variaciones políticas. Los esfuerzos de los militares de la Isla de León, que tampoco habrían hallado soldados que siguiesen sus deseos sin haberles presentado la halagüeña idea de no entrar en los buques que debían trasladarlos a las regiones de ultramar, no eran medios suficientes para variar la faz política de la España; Riego estaba ya a punto de rendirse; la voz de libertad era escuchada por lo que se llama NACIÓN, como de mal agüero para lo que la inmensa generalidad de los Españoles estima en más, cual es la tranquilidad y el orden; y apenas el Trono, por razones que aparecen sobradamente perceptibles en el curso de los Apuntes, dejando el camino de la buena fe, si la tuvo alguna vez, o dejando las apariencias de estar en aquella línea, alzó la bandera de hostilidad contra ella, aquellas instituciones se debilitaron, y perecieron.”⁵⁵

També Ramón de Santillán reconeixia que el règim absolutista es desplomava com un castell de sorra davant les dificultats de tot tipus que no va saber resoldre:

“Generalmente los paisanos reprobaban el alzamiento de los Batallones de la Isla, pero no mostraban por la causa del Rey un interés que correspondiese al que naturalmente debía esperarse del ardimiento con que todos los pueblos habían ayudado a derribar el sistema constitucional en el año 1814 [...], notándose en los demás habitantes cierta frialdad, que manifestaba en ellos poco apego al Gobierno establecido. No debía extrañarse este estado de los ánimos, porque difícilmente se encontrará en 1820 una clase cuyos intereses no hubieran

⁵³ Article “España revolucionaria (VIII)” publicat al New York Daily Tribune de 2 de desembre de 1854, en el qual s’analitza la revolució de 1820, recollit a La Revolución en España, Moscú, 1975, pàg.52-62, pàg.56 per la cita. Vegeu també Rafael CRUZ MARTÍNEZ: “Los comienzos de la intervención política del Ejército en la España contemporánea”, dins FERNÁNDEZ ALBADALEJO i ORTEGA: Antiguo Régimen..., vol.3, pàg.81-89.

⁵⁴ ENSAYO imparcial sobre el gobierno del rey Fernando VII. Escrito en Madrid por un español en mayo del presente año y dado a la luz por un amigo del autor. París, 1824, pàg.119-171 pel Trienni, i pàg.129 i 131 per les cites.

⁵⁵ MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.XIII.

*sido lastimados por medidas gubernativas*⁵⁶.

Idea que Karl Marx feia seva d'alguna manera al assenyalar que: *“la revolución habría derribado tarde o temprano la monarquía absoluta y clerical de Fernando VII”*⁵⁷. De fet, organismes que teòricament havien d'estar sota control de l'absolutisme com les Reials Audiències i les capitanies generals, rebien sense problemes la influència del liberalisme, com demostren els informes anteriors i posteriors al període 1820-1823⁵⁸.

L1.2 La proclamació de la Constitució a Catalunya

El dia 9 de març es proclamava la Constitució a Tarragona, el 10 a Barcelona, Mataró i Reus. A partir d'aquests punts s'anà proclamant a la resta de ciutats i viles de Catalunya⁵⁹. No hi ha cap dubte que la proclamació de la Constitució a la Corunya i,

⁵⁶ Ramón de SANTILLAN: Memorias (1815-1856), Pamplona, 1960, vol.I, pàg.3-110 pel Trienni (cita a la pàg.30). Aquesta idea està present a Francisco COPONS y NAVIA: Memorias de los años de 1814 y 1820 al 24, escritas por el Teniente general Excmo. Señor Don [...] Conde de Tarifa, Caballero gran Cruz de la Real y distinguida Orden española de Carlos III y de la militar de San Fernando y San Hermenegildo, Madrid, 1858, pàg.120-122. En aquestes pàgines es recull el desconcert i la sorpresa davant els fets de Barcelona els primers dies de la revolució. Copons i Castaños foren rellevats dels seus càrrecs a Catalunya el dia 10 de març i, tres dies més tard en foren expulsats. L'èxit del cop de Riego ha estat explicat per MORAL RUIZ: Hacienda..., pàg.195, perquè *“contaría tanto con la pasividad e indiferencias de las masas rurales, como con el estado caótico de una administración ineficaz, inútil y corrupta, y con un sistema político, económico y social abiertamente resquebrajado”*.

⁵⁷ Vegeu els treballs de Karl MARX sobre la revolució a Espanya, escrits pel New York Daily Tribune, pel que fa al Trienni els publicat els dies 24 de novembre i 2 de desembre de 1854 i algun fragment inèdit, recollits tots ells a La Revolución en España, Moscou, 1975, pàg.52-62 (pàg.56-57 per la cita). Marx sustenta aquestes afirmacions a partir del testimoni del vescomte de MARTIGNAC [Jean Baptiste Silvere GAYE]: Essai historique de la révolution d'Espagne et sur l'intervention de 1823, Paris, 1832, vol.I (únic publicat) [hi ha una traducció castellana: La España y sus revoluciones, Madrid, 1833], qui acompanyà Angulema durant la invasió francesa de 1823, i que, referint-se a l'any 1819, deia que *“la màquina de l'estat havia estat capgirada de dalt a baix. Tant sols regnava el desordre, l'abatiment, i la confusió. Els impostos estaven repartits de forma desigual. La situació de la Hisenda era deplorable: per als préstecs no existia cap crèdit, era impossible atendre les necessitats més urgents de l'Estat, l'exèrcit no rebia les seves pagues, els magistrats es retribuïen mitjançant la vanitat, la corrompuda y ociosa administració era incapaç de implantar cap millora ni de conservar res. D'aquí el descontentament general del poble.”* (pàg.58). També l'afrancesat Sebastián de MIÑANO: Examen crítico de las revoluciones de España de 1820 a 1823 y de 1836, Paris, 1837, I, pàg.2, critica la teoria de la revolució de 1820 com una simple revolta militar (per l'autenticitat d'aquesta obra, publicada anònimament vegeu Claude MORANGE: “Sebastián de Miñano. Ensayo de catálogo crítico de sus obras”, dins Trienio. Ilustración y Liberalismo, núm.21 (1993), pàg.99-127 i núm.23 (1994), pàg.5-40.

⁵⁸ ANH, Estado, lligall 3.141-1, sobre el comportament polític dels magistrats de les Reials Audiències (1820); lligall 2.988, sobre activitats dels liberals a Anglaterra i la seva relació amb la Península (1819), i lligall 2.990, sobre correspondència interceptada a alguns capitans generals, com el d'Aragó (1819).

⁵⁹ Una ressenya al Diario Constitucional de Barcelona de 13 de maig de 1820, que relata altres proclamacions de la Constitució a Catalunya: *“ni ha habido trastornos, ni catástrofes, ni desgracias; el pueblo no ha cometido más exceso que el saqueo del edificio de la Inquisición”*. Per aquests primers dies de la revolució a Catalunya vegeu Josep FONTANA: La revolució de 1820 a Catalunya, pàg.21-24 i La fi..., pàg.195. També GIL NOVALES: Las Sociedades..., pàg.20-24 i 245-288; i Jaime CARRERA PUJAL: Historia política de Cataluña en el siglo XIX, II, Barcelona, 1957, pàg.39-57.

sobretot, a Saragossa, exercí una gran influència en la proclamació de la Constitució a Tarragona i Barcelona, i seguidament arreu de Catalunya⁶⁰.

A Tarragona el coronel Pedro Perena (segon comandant d'armes de Tarragona)⁶¹ encapçalà la revolta de l'exèrcit contra les autoritats civils i militars i proclamà la Constitució a Tarragona la nit del dia 8 de març, notícia que es feu pública l'endemà dia 9, convertint aquesta ciutat en "*la primera del Principado que se ha declarado a favor de la Constitución*":

*"El día 8 del corriente a las nueve de la noche se declaró por la Constitución el regimiento que guarnece la plaza, y sin ningún alboroto puso presos al gobernador, al teniente del rey de la plaza, y al coronel del cuerpo. El 9 a las cinco de por la mañana se formó todo el regimiento con su música en la plaza de la catedral; entre siete y ocho se reunieron en la sala consistorial todos los gefes de la guarnición y agregados a la plaza, algunos canónigos, comerciantes y demás sugetos de varias corporaciones; se instaló en seguida una junta; después fueron llamados por esta los prohombres de los gremios, para que a gusto del pueblo se nombrasen los sugetos que debían componer el ayuntamiento, e interinamente acordaron que continuasen los mismos que le componían. Concluidos estos actos se publicó la Constitución, y quedó todo el pueblo igualmente que la tropa con el mayor sosiego, en el que hasta ahora sigue"*⁶².

El dia 9 Perena reuni una comissió de "*individuos respetables de esta Ciudad*" per explicar-los els fets del dia 8:

*"Siendo otra de las ocurrencias la deposición y arresto del Sr. Gobernador interino, del Sr. Teniente del Rey, del Coronel del Cuerpo y Capitán del Puerto, al efecto que se tomasen todas las providencias que se considerasen oportunas, se creó inmediatamente una Junta Militar con el fin de asegurar la pública tranquilidad y nombrar un Gobierno que pudiese tomar las providencias necesarias en las criticas circunstancias verificado lo primero, reunió para el más feliz acierto en la segunda parte del Pueblo por medio de varios señores de la Nobleza, Clero, Comercio y los Prohombres de Colegios y Gremios quienes a pluralidad de votos decidieron; que puesto que no había sido depuesto el Sr. Alcalde Mayor, ni Ayuntamiento, continuase en sus funciones, dándole a este fin el titulo de Junta Gubernativa interina. Apenas instalada fue movida e inducida con la misma Junta Militar por Comisionados del Pueblo y del Regimiento de Infantería de Aragón que estaba formado con sus banderas en el llano de la Catedral, como consta de actas de la Junta Militar, a jurar y publicar la Constitución Política de la Monarquía Española, como lo verificó."*⁶³

⁶⁰ Vegeu el relat del cònsol francès a Barcelona, amb data d'11 de març de 1822 (AMAE, "Correspondance Comerciale. Barcelone", t.24, fol.98-99).

⁶¹ Ell mateix assenyala a la seva fulla de serveis que "*tiene el distinguido y particular mérito de haber sido el primero del Principado de Cataluña que proclamó e hizo con el mayor entusiasmo patriótico renacer la libertad Nacional en el referido principado la noche del 8 de marzo en la Plaza de Tarragona poniéndose al frente de su regimiento que la guarnecía su vecindario y pueblos circuntos*" (vegeu el seu expedient personal a l'AGM-S, S1°D1°, lligall P-1175). Sobre el Trienni a Tarragona vegeu la tesi doctoral inèdita de M. Antònia FERRER: Tarragona durant el Trienni liberal, 1820-23, Universitat de Barcelona, 1975, i FERRER i MUIÑOS: "La Constitución...", pàg.275-288. Vegeu també, encara que amb menys interès, Emilio MORERA: Tarragona Cristiana, Tarragona, 1959, vol.V, pàg.336-389.

⁶² Diario de Barcelona, núm.89, de 29 de març de 1820, pàg.715. Vegeu també Acuerdos. 1820-I, vol.22, sessió de 13 de març de 1820, fol.29 (Arxiu Històric Municipal de Tarragona -AHMT). Vegeu també BAYO: Historia ..., vol.II, pàg.154.

⁶³ Per aquests primers passos del sistema constitucional a Tarragona vegeu Acuerdos. 1820-I, vol.22, fol.1-40 (AHMT).

Finalment, doncs, es destituí l'ajuntament absolutista i es formà una Junta interina integrada per Manuel de Roada, Plàcid de Montoliu, Francesc Güell, Francesc Bofarull, Joan Canals, Tomàs Vivas, Josep Ignasi Alemany, Josep Busquets, Josep Antoni Ribas, Joan Molins i Pau Vilar. L'endemà es nomenà una nova Junta Governativa integrada per: Joaquim Tarín, Domènec Sala, Carles de Morenas, Josep Ignasi Alemany, Josep Ixart, Rafael Sabater, Francesc Casas, Ramon Feliu, Josep Antoni Bertran, Pau Casals, Ramon Montserrat i Pau Tintorer, amb l'objectiu d'assegurar l'elecció d'un nou consistori⁶⁴. També es nomenà un nou Comandant d'armes de la plaça i del corregiment: el coronel Josep Maria Colubí, tinent coronel major del regiment d'Aragó. El problema sorgí quan la primera Junta no reconegué la segona que la volia dissoldre:

“No reconocian con facultades a la Junta Interina Gubernativa que ayer nombró el pueblo entero de la presente Ciudad por medio de los Sres. Priores, Prohombres y Representantes de sus corporaciones para desprenderse del cargo que se les confió y aceptaron y asumieron, y menos para nombrar a otra Junta ni otros que le sucedan en sus atribuciones o facultades que a una voz general les fueron atribuidas; y que tampoco ellos no constándoles de otra contraria voluntad del mismo Pueblo podian considerarse en el caso de admitir un nombramiento que entendian no venir de la legítima autoridad a que era peculiar; y que si los señores de la Junta se creían deber cesar en sus funciones les parecía que debían así darlo a entender al Pueblo, a quienes correspondiese para la más acertada resolución”⁶⁵.

El dia 9 Perena agraià públicament a la tropa el seu suport a la publicació de la Constitució a la ciutat:

“Acabáis de dar en la noche de ayer a la Nación entera una prueba irrefragable de vuestro patriotismo y disciplina; habéis contribuido con vuestros esfuerzos a sacudir de entre nosotros la esclavitud, colocando en su lugar la justicia, la razón, la libertad y prosperidad; estas pruebas son muy propias de vuestro heroísmo y vizarro proceder; disfrutad de ella según lo merecéis, y acordáos que vuestra disciplina será marcada en las edades futuras, así como es apreciada de las presentes; la Constitución española cuyos juramento habéis renovado solemnemente os lo promete, y vuestro Gefe, que os de gracias por vuestras virtudes militares y patrióticas os lo recuerda.”⁶⁶

Finalment el dia 11 se celebraren les eleccions parroquials i el mateix dia les del nou consistori constitucional que encapçalà Francesc Ignasi Pallejà⁶⁷. L'endemà dia 12 s'elegí una Junta Política Governativa integrada per Joaquim Tarín (canonge), Lluís Soler (beneficiat), Antoni de Martí, Carles de Morenes, Francesc Casas, Nicolau Darder, Josep Costa i Josep Ricart, que en realitat restarà com a assessora de l'Ajuntament, ja que declinarà les

⁶⁴ Acuerdos. 1820-I, vol.22, fol.2-3 (AHMT).

⁶⁵ Acuerdos. 1820-I, vol.22, fol.3-4 (AHMT). Vegeu també Gaceta de Madrid, núm.45, de 19 de març de 1820, pàg.300.

⁶⁶ Tarragona, 9 de març de 1820 (Diario Constitucional de Barcelona, 13 de març de 1820, pàg.8, i Diario de Barcelona, núm.79, de 19 de març de 1820, pàg.626).

⁶⁷ Acuerdos. 1820-I, vol.22, sessió d'11 de març, fol.5-19 (AHMT).

responsabilitats político-governatives en la de Barcelona⁶⁸. El nou ajuntament de Tarragona confirmà com a comissionat seu a Madrid a Guillem Oliver, per tal que defensés les excepcions tributàries que tenia la ciutat⁶⁹. El dia setze d'abril es realitzava finalment el jurament oficial de la Constitució a Tarragona, per tal de convidar els veïns a l'acte l'ajuntament adreçà un manifest on traspua clarament la seva moderació:

“Si guardáis la Constitución política de la Monarquía española seréis libres e independientes y os protegeréis recíprocamente la libertad civil, la propiedad y los demás derechos legítimos. Amareis la Patria y a todos los Españoles. Obedeceréis las leyes y respetareis las autoridades establecidas, cooperando todos con igualdad a sostener y a defender el estado. Seréis justos y benéficos y, sobretodo observareis la Religión sacrosanta de Jesu-cristo con la pureza del Catolicismo, y apartareis de vosotros y de vuestros hijos todo ejemplo contrario a vuestra creencia, a vuestra salvación y a vuestro reposo. [...] Leed la Constitución, leedla, y penetrados de su espíritu religioso y benéfico acudid al Templo y en presencia de Dios, revivid el nuevo don que para vuestra dicha os hace su Divina Gracia, [...], y felicitandoos en el seno de vuestras familias mostrad vuestro regocijo con iluminación y con las demostraciones públicas que merece tan fausto día.”⁷⁰

El dia 10, amb l'ajut del coronel Marcelo Baeza del destacament de Tarragona, es proclamava públicament la Constitució a Reus i es nomenava un ajuntament provisional:

“Habiendo acordado algunos patriotas de aquella villa [Reus], junto con otros de la ciudad de Tarragona, con el benemérito oficial el Coronel de los Extos. nacionales Don. Pedro Perena, levantar el estandarte y restaurar la Sabia Constitución de la Monarquía Española, lograron realizar tan laudable empresa proclamándola en la ciudad de Tarragona en el día 9 del corriente mes. Acordaron se publicase en la villa de Reus el día 10 del mismo y al efecto comisionaron al comandante Don. Marcelo Baeza, y al Teniente Coronel Don. Justo García Cónsul, para que con sus partidas auxiliasen la Publicacion, y juramento del sagrado Código. La premura del tiempo y lo caótico de las circunstancias por ser solo aquel punto en el Principado el que había enarbolado el Estandarte de la Independencia Nacional, decidieron a aquellos Oficiales a nombrar (con arreglo a las órdenes que manifestaron) un Ayuntamiento Constitucional provisional con el solo antecedente de los individuos que merecieron su mayor Opinión y concepto y habían manifestado mayor adhesión a la justa causa.”⁷¹

A continuació:

“Después de instalado en ella el Ayuntamiento Constitucional provisional y de haberse colocado en uno de los balcones de la Casa Capitular el nuevo y hermoso estandarte de nuestra recobrada libertad e independencia, se trasladó desde las casas consistoriales a la Plaza principal de esta Villa el susodicho Magnífico Ayuntamiento, con el reverendo Cura Párroco Dr. D. José Belart, el teniente Coronel Don. Marcelo Baeza capitán del regimiento ligero de Tarragona y Comandante del destacamento recién llegado de aquella Ciudad, los señores oficiales del mismo y varias personas

⁶⁸ Acuerdos. 1820-I, vol.22, sessions de 12, 13 i 20 de març, fol.21-22, 29 i 32 (AHMT).

⁶⁹ Acuerdos. 1820-I, vol.22, sessions de 16 de març i 19 d'abril (AHMT). Guillem Oliver escrivia el dia 8 de març des de Madrid: “seguiré activando todos mis encargos que antes de estas novedades estaban en muy buen estado. [...], hay mudanza total de Ministros a excepción del de Estado, y habré de empezar de nuevo mis tareas” (fol.60-61).

⁷⁰ Vecinos de Tarragona, Ajuntament de Tarragona, 13 d'abril de 1820 (Acuerdos, 1820-I, vol.22, doc.67, AHMT) i Diario Constitucional y Mercantil de la ciudad de Tarragona, núm.2, de 16 d'abril de 1820, pàg.6-7.

⁷¹ Carta del regidor Josep Ripoll i Vernís al Cap polític de Catalunya amb data de 15 de març de 1820 (Llibre d'Actes, 1819-1820, fol.105, de l'Arxiu Històric Municipal de Reus -AHMR-).

del primer rango del Pueblo, y juntos, a presencia de la tropa que se hallaba formada en ella y de un inmenso número de gentío de todas las clases, se publicó nuestra Constitución política de la Monarquía Española, y luego se prestó el juramento prevenido en la misma; cuya función concluyó con las más tiernas y repetidas aclamaciones de viva la religión, viva la Constitución, viva el Rey que sé oían por todas partes al tiempo mismo que resonaban las campanas al vuelo y se esmeraba la música del Batallón en hacer más brillante y lucido un suceso tan próspero como afortunado acaecido en tan fausto como suspirado día.”⁷²

El nou ajuntament constitucional es dirigí als seus veïns reclamant-los energia, però alhora, tranquil·litat:

“Ciudadanos: El pueblo español, justamente conmovido, marcha ya fiera y magestuosamente a la restauración de su patria, y en su carrera gloriosa no debe empañar sus manos heroicas con la sangre cangrenosa del miserable egoísta que vendió a su patria. Cuando constituido el Gobierno y sistematizado el orden de educación pública, ya nos vengaremos de los persecutores de los buenos, de esos vampiros sedientos de sangre humana, ya nos vengaremos sobradamente de ellos, enviándolos a la escuela, para que aprendan de los maestros lo que deben a su Rey y a su patria”⁷³.

El nou ajuntament es dirigí el dia 15 al Cap polític de Catalunya que els confirmà en els seus llocs fins que se celebressin les eleccions municipals que se celebraren els dies 25 i 26 de març⁷⁴. En aquestes eleccions l'únic incident fou que alguns veïns refusaren a dos regidors Marià Rocamora i Pere Odena que havien estat testimonis en un judici contra el redactor del Diari de Reus, el síndic i metge Jaume Ardevol. Un cop publicada

⁷² Llibre d'actes, 1819-1820, certificació feta el dia 9 d'abril de 1820, fol.121 (AHMR). Vegeu la documentació servada a l'AHMR, lligall 9.6.5.09 "Guerra civil. 1820. Vegeu també Andreu de BOFARULL: Reus en el bolsillo, Reus, 1851. Sobre el Trienni a Reus i el Baix Camp vegeu Pere ANGUERA: Comportament polític i actituds ideològiques al baix Camp: 1808-1868, Reus, 1983, pàg.45-88 pel Trienni, i l'edició que aquest historiador ha fet d'Antonio PONS ANGUERA: Libro de varias cosas sucedidas en esta villa y algunos parages de Cataluña, Reus, 1988, pàg.55-82 (pàg.55-56 per la proclamació de la Constitució), i de Francesc TORNÉ i DOMINGO: Los veinte años de inscripción. Una visió carlina de les turbulències de la primera meitat del segle XIX, Reus 1800-1853, Reus, 1990. També es força interessant la ben documentada i ambientada novel·la de Francisco GRAS ELIAS: Pedro de Rovellat (memorias de un liberal del año 1835), Barcelona, 1893, pàg.75-109: "*¡Que alegría, que bullicio, que entusiasmo reinaba en Reus en 1821 [...]. Veinte años, joven, feliz, licenciado, liberal hasta el delirio, cómo no tomar parte en todas las fiestas políticas; no aplaudir a don Rafael del Riego; no echar mi discursillo en la Tertulia Patriótica los domingos por la tarde en el Teatro Principal; no acudir por la noche al mismo coliseo a las representaciones de las tragedias "Numancia" y "Pelayo", del inmortal Quintana, y a reír a mandíbula batiente con los grotescos sainetes de Robreño; no cantar el Trágala delante de los conventos y de las casas de los realistas más recalcitrantes, y no acudir con todo el pueblo, con todos los vecinos, con todas las clases sociales, a escuchar por la noche la retreta ejecutada por la banda del batallón de la milicia, compuesta de jóvenes aficionados, y al compás de los himnos patrióticos atronar los aires con los vivas a Riego, a la libertad, a Fernando VII, y a la Constitución.*" (pàg.81-82).

⁷³ "El Ayuntamiento Constitucional de la villa de Reus a los Vecinos de su pueblo", Reus, 10 de març de 1820 (Annex I.3), reproduït al Diario de Barcelona, núm.80, de 20 de març de 1820, pàg.635-636, i al Diario Constitucional de Barcelona, 13 de març de 1820, pàg.6-8. Vegeu també el llibre d'actes, dia 12 de març de 1820, fol.103-104 (AHMR).

⁷⁴ Llibre d'actes 1819-1820, fol.103-114 (AHMR).

a Tarragona i Reus, la Constitució es proclamarà a Tortosa, Altafulla i Torredembarra⁷⁵.

A Barcelona, com hem assenyalat, des de començaments de març les autoritats militars havien pres un seguit de mesures per intentar evitar que es proclamés la Constitució que, segons algunes fonts, estava preparada pel mateix dia 1 de gener pels liberals que es reunien al cafè de la Font⁷⁶. Entre aquestes mesures cal destacar, com ja hem vist, la decisió de donar menjar als que no tenien feina, la convocatòria dels prohoms dels col·legis i gremis a Palau per advertir-los que no prenguessin part en cap acció⁷⁷, l'embarcament el dia 6 dels presos de la Ciutadella "*por asuntos de conspiración*" per endur-se'ls cap a Mallorca o Cartagena, segons ens relata Mateu Crespi que afegeix que el Capità general Castaños⁷⁸ "*no está del todo tranquilo y aparece que no se fia de la tropa porque por la noche tiene una gran guardia de parrots de Cuyàs. En estos días se ven correr mutxas patrullas de infanteria y caballeria, hasta ahora no se abian visto patrullas*"⁷⁹. Tot fa pensar que a Barcelona estava tot preparat per que la revolució esclatés a Catalunya el mateix dia 1 de gener, però el general Castaños assabentat dels preparatius, feu venir a Barcelona els Mossos d'esquadra i els parrots i mobilitzà el resguard per tal de dissuadir els revolucionaris⁸⁰. El dia 9 el correu havia portat la notícia de que "*en Galisia, Zaragoza y Tarragona se ha proclamado la Constitució de la Monarquía Española*", cosa que, segons el menestral Mateu Crespi havia provocat "*alguna fermentación general de ánimos*."⁸¹

⁷⁵ Acuerdos. 1820-I, vol.22, sessió de 12 de març (AHMT). Per Tortosa vegeu Joan R. VINAIXA: La postguerra del francès i la revolta reialista de 1822 a l'Ebre, Barcelona, 1998, pàg.47-49.

⁷⁶ Breve relació...., fol.233-234. Transcrit a l'Annex I.1.

⁷⁷ Vegeu-ne una crítica al recordatori que fa, un any després el Diario constitucional, político y mercantil de Barcelona, núm.69, de 10 de març de 1821, pàg.1-3, on diu, referint-se a Castaños: "*en aquel día perdió repentinamente el justo concepto que le habían grangeado su amable popularidad, su protección a favor de la provincia, y sus desvelos para hacerla más llevadero el peso que la oprimía*".

⁷⁸ Hem trobat un petit informe manuscrit sobre aquest general on es constata la seva versatilitat política: "*No tardó en dar a conocer sus destreza en una sola cosa, en el arte de medrar; encaramose a Regente en Cádiz, y fue cuando vino Fernando uno de sus bufones; desempeñó el puesto de Consejero de Estado en el periodo constitucional del año 20, y le conservó en el absolutismo que siguió a este [...], hombre de limitadísimos alcances y de ninguna instrucción.*" (Archivo Histórico Militar -AHM-, "Trienio Liberal", lligall 1, carpeta 1, subcarpeta 3). Una nota biogràfica a DBTL, pàg.135. Vegeu el retrat que en fa LE BRUN: Retratos...., pàg.144-145, que recull una mena de copla que es cantava al Consell d'Estat on anà a parar Castaños en ser destituït de Barcelona: "*Los que han perdido batallas/ afrancesados ineptos/ procesados, godoyistas/ acudan a los empleos/ Que tiene que honrar Castaños/ Toditos estos defectos/ No se admitirán patriotas/ que hacen un contraste feo/ Y puede al fin resbalar/ por descuido un nombramiento/ exponiendo a la Regencia/ a ver colocado el mérito*".

⁷⁹ CRESPI: Diario...., fol.9.

⁸⁰ Breve relació...., fol.233-234. Transcrit a l'Annex I.1.

⁸¹ CRESPI: Diario...., fol.10 pels textos reproduïts. A l'Annex I.4 hem reproduït més àmpliament aquest document. Vegeu també Josep COROLEU: Memorias de un menestral de Barcelona (1792-1864), Barcelona, 1888, pàg.93-130 pel Trienni: "*Al leer las noticias, los discursos, las poesias y proclamas*

La revolució esclatà de forma pública a Barcelona el matí del dia 10, quan la ciutat “ignoraba aun que el Rey hubiese jurado la Constitución”⁸². Segons ens relata Crespi: “se propagó por la Ciudad la justificación de lo referido en Zaragoza y Tarragona, lo que movió un frenesí entre el Pueblo y el Ejército de cuya resulta se vio obligado el Capitán General a poner carteles manuscritos convidando a todas las autoridades a Palacio” per tal d’intentar arribar a una mena de pacte:

“Deseando el Excmo. Sr. Capitán general adoptar, en medio de las circunstancias que rodean a este principado, el sistema que más convenga para consultar el estado de la opinión pública con el fin de dirigirla, salvando el desorden funesto siempre en todas las deliberaciones, a aquel punto de vista de donde deben partir con la debida madurez las providencias de la reforma política a que propenden ya a los sucesos de dentro y fuera del principado, y decidido S.E. a dar en esta ocasión como en todas un testimonio de su amor al egército y al pueblo catalán, libertándolo de los males de la anarquía y posponiendo a este sagrado objeto toda consideración personal; ha resuelto convocar en el día de hoy a las dos de la tarde una Junta compuesta de todas las Autoridades de esta capital, gefes de los cuerpos del egército, corporaciones y personas de opinión y de consejo en que reuniéndose las luces, el zelo y las consideraciones del bien público se proceda a la ejecución de este gran suceso con aquella paz y orden que son el anuncio feliz del acierto, de la bondad del corazón, y de los sentimientos de un pueblo siempre generoso.

S.E. que ve en medio de la premura la imposibilidad de contar con las luces y el consejo de los representantes de los corregimientos del principado, reserva para el acuerdo de la Junta el medio de incorporarlos en las deliberaciones sucesivas.”⁸³

Però la concentració de paisans i militars a la plaça obligà les autoritats a proclamar la Constitució: “de improviso se vieron una multitud de paysanos con escarapelas nacionales, el momento se presentaron grupos de gentes con las músicas militares por las calles y plazas aclamando la Constitución, arbolando banderas que de repente se

que profusamente circulaban y al ver la alegría que se retrataba en los semblantes de todos, parecíamos que recoobrábamos la libertad, la luz y hasta el aire. Habíanse acabado las zozobras y los tormentos de la existencia oprimida, que una política inquisitorial nos había impedido hasta entonces ... o al menos así lo creíamos” (pàg.97). Per aquests primers dies del Trienni a Barcelona vegeu la tesi de llicenciatura inèdita de Juan Francisco FUENTES GARCÍA: *El Trienio Liberal en Barcelona*, UAB, 1973. Vegeu també REIG y VILARDELL: *Barcelona ...*, III, pàg.138-161. MIRAFLORES: *Documentos ...*, vol.I, pàg.77-84, reproduïx els parts de Villacampa, del governador de Girona i la proclama de Josep Castellar.

⁸² REIG y VILARDELL: *Barcelona ...*, III, pàg.138. BLAQUIERE: *Spanish...*, pàg.334-335: “La gent de Catalunya va començar a reunir-se i a parlar-ne des del moment que van sentir el que havia passat a l’Aragó [...]. Els habitants de Cartagena, València, Múrcia i Granada, animats per un esperit similar al que hi havia a Catalunya, es van declarar en favor de la llibertat des del mateix dia”. La notícia del compromís del rei amb la Constitució no arribà a Barcelona fins el dia 14 quan el *Diario de Barcelona*, núm.74, de 14 de març de 1820, pàg.585, publicà l’esmentat decret, i el *Diario Extraordinario de Barcelona*, de la mateixa data publicava les primeres ordres constitucionals: llibertat presos (dia 7), formació d’una Junta provisional (dia 9), jura del rei de la Constitució (dia 9), i eleccions de regidors i batlles constitucionals (dia 9). Un any després l’ajuntament de la ciutat convidava els seus habitants a celebrar el primer aniversari de la proclamació de la Constitució (“El Ayuntamiento Constitucional a los habitantes de esta ciudad”, amb data de 9 de març de 1821, publicat al *Diario constitucional, político y mercantil de Barcelona*, núm.69, de 10 de març de 1821, pàg.2-3).

⁸³ Ban amb data de 10 de març de 1820, publicat al *Diario de Barcelona*, núm.71, d’11 de març de 1820, pàg.561.

*formaron ya de pañuelos unidos, ya de papeles de tres colores, encarnado, amarillo y blanco, de modo que por todas las tiendas de galoneros y modistas y cordoneros no abastaban en formar escarapelas.”*⁸⁴

Immediatament es formaren diverses comissions a partir de la plaça de Palau, una comunicà a Castaños i Copons⁸⁵ que restaven sense comandament i nomenaren a Castellar cap polític per “*consentimiento público y el voto general me han colocado al frente del Gobierno político de esta Provincia*” (segons ell mateix afirmava als seus bans); una altra es dirigí a Arenys per notificar al general Pere Villacampa que el poble l’havia nomenat Capità general, una altra a la Ciutadella per alliberar els presos “*que están comprendidos en causa de la constitución*”, especialment els companys de Lacy⁸⁶, una altra a la Reial Audiència per alliberar tots els presos “*por contrabando de tabaco*”, i una altra a la Inquisició “*para que ponga en libertad si tienen presos*”. A la seu d’Inquisició no foren massa ben rebuts: “*los Inquisidores no les resolvieron muy bien*”, i això provocà, segons Mateu Crespi, el famós assalt a la Inquisició a Barcelona i la

⁸⁴ CRESPI: Diario..., fol.10-16. Vegeu també BAYO: Historia..., II, pàg.169-170.

⁸⁵ Vegeu COPONS y NAVIA: Memorias..., pàg.120-230, que es mostra desconcertat per la incapacitat de respondre a un amotinament popular que els agafà per sorpresa i reunides totes les autoritats juntes. El 16 de gener de 1821 fou nomenat vocal de la Junta Consultiva del Ministeri de Guerra, fins el 9 de juny de 1821 en què fou nomenat Cap polític de Madrid, càrrec del qual demanà l’exoneració ben aviat, però el rei no l’hi acceptà, i es mantingué fins el 7 de setembre de 1821, essent nomenat Comandant General de Castella la Nova per 21 dies, ja que renuncià automàticament. El 27 de febrer de 1823 fou nomenat General Cap militar de Palau. Sobre aquest personatge es força interessant la descripció que en fa el marquès de las Amarillas, GIRON: Recuerdos..., II, pàg.145-147. Copons s’intentà autojustificar amb un manifest públic datat a la cartoixa de Montealegre amb data de 27 de març, publicada al Diario de Barcelona, núm.92, d’1 d’abril de 1820, pàg.752-754.

⁸⁶ Lacy es convertí a Catalunya en un mite durant el Trienni i, tot i que a títol pòstum, se li restituïren honors i càrrecs. A Barcelona se li preparà un homenatge i “*dos monumentos, uno religioso y otro político*” per part de la Junta patriòtica de Barcelona presidida pel baró de Host (ACD, PRFVII, t.35, fol.66, 186, 194, 203, 208-210 i t.41, fol.354-374, vegeu també el recordatori del Diario constitucional, político y mercantil de Barcelona, núm.61, de 12 de maig de març de 1820, pàg.2-3) i el mateix es va fer a Tarragona amb una junta presidida pel batlle (AHMCT, Acuerdos, 1820, II, doc.33, Diario Constitucional y Mercantil de la ciudad de Tarragona, núm.2, de 16 d’abril, pàg.6 i núm.22, de 5 de maig de 1820, pàg.90, i MORERA: Tarragona..., V, pàg.341-342). Els funerals de Lacy se celebraren el dia 6 de juliol rendint-li honors de Capità general, i amb oració fúnebre de Eduard Jaumeandreu (CRESPI: Diario..., fol.41-44). L’ajuntament de Barcelona, amb el suport de la Diputació i del Cap polític, sol·licità a les Corts autorització per enderrocar el convent dels caputxins i fer-hi en el seu lloc una plaça “*para proporcionar comodidad y desahogo a sus habitantes y perpetuar la memoria del general Lacy por medio del monumento*”, es tractava de construir una nova porta de mar amb cinc arcs en honor de Lacy, ampliar i rectificar la plaça de la Constitució, aixecar al centre una columna de bronze amb els principals articles de la Constitució, i obrir nous carrers: “*se dará ocupación a centenares de trabajadoras, que arrancados de las fábricas de aquella ciudad industriosa por el ruinoso contrabando, se ven reducidos al más deplorable estado de indigencia, y han pedido con mucha insistencia a las Cortes pan y trabajo*” (DSC, 1821, t.III, pàg.1.998, sessió 85 -proposta-, de 2 de juny, pàg.2.362, sessió 118 de 20 de juny -aprovació del govern-, i pàg.2.489 sessió de 25 de juny -aprovació de les Corts). Molts dels acusats de participar en la conspiració de Lacy reclamaren a les Corts premis en reconeixement de la seva actuació (DSC, 1820, t.III, pàg.1.726-1.727, sessió 106, de 18 d’octubre).

destrucció de la seva documentació:

“La gente se amotinó de tanta manera que se agolparon adentro gritando y dando golpes a las puertas asta derribarlas, los Inquisidores y demás anpleados tuvieron que esconderse o fugarse, los paysanos se entraron por todas partes llevándose todo lo que encontraron, tanto de ropa como de muebles sin respetar a nadie. Por la parte de la calle de la Tapinaria por las ventanas derribaron tantos libros y papeles como encontraron, esto duró asta entrada la noche.”⁸⁷

L'endemà la gent tornà al edifici de la Inquisició i inicià la seva destrucció⁸⁸, alhora que s'apoderà dels feixos de processos i els feu arribar als acusats que, d'acord amb el caire pacífic de la revolució no adoptaren actituds de revenja, per a sorpresa del reaccionari prior dels carmelites calçats Joan Serrahima:

“Foren moltíssims als quals se presentaren los processos que se 'ls havien format; y a Déu que ningú prengué venganza ni de sos acusadors, ni dels testimonis. Lo inquisidor Major tenia ordre de Madrid de cremar-los, lo que si se hagués executat lo honor y estimació de moltíssims aurién quedat intectes. Luego anaren a buscar magalls y martells y comenzaren de tirar lo tribunal a terra, cridan y dient mil pestas y blasfemias contra lo tribunal de la fe.”⁸⁹

Destituït al general Castañós i nomenant en el seu lloc el general Pere Villacampa⁹⁰ com a Capità General de Catalunya, i a Josep de Castellar⁹¹ com a Cap

⁸⁷ CRESPI: Diario..., fol.12. Vegeu-ne una justificació un any més tard al recordatori que li dedicà el Diario constitucional, político y mercantil de Barcelona, núm.70, d'11 de març de 1821, pàg.2-3. Fèlix Gibart escrivia a Puigblanch que encara s'estava a Londres, el dia 15 de març que *“todo el pueblo se ha cebado contra la Inquisición, que sido saqueada completamente, todas las clases han dado pruebas inequivocas de su horror a tan sanguinario Tribunal”*, i afegia que tot plegat feria vendre més el seu llibre sobre la Inquisició: *“La obra de V. tendrá mucho despacho, y no dudo se necesitarán muchas reimpressiones”*. Puigblanch rebia també carta de J. A. Llorente des de París amb data de 28 de març, en la qual li deia que *“La obra de V. sobre inquisición me parece absolutamente necesaria en España por la razón que V. expresa con justicia. La mía en castellano no le hará ningún mal, su impresión comenzará pronto, pero tiene quatro tomos; se publicará más tarde que la de V. por esa razón y es de distinta casta. [...] Con la misma ingenuidad confieso a V. que la Constitución religiosa es obra mía, pero creí forzoso callarlo por circunstancias concurrentes aquí”* (Ms.8.853 de la BN, fol.154-155). Sobre Lorente vegeu Gerard DUFOUR: Juan Antonio Lorente en France (1813-1822). Contribution a l'étude du Libéralisme chrétien en France et en Espagne au début du XIXè siècle, Gènova, 1982.

⁸⁸ Josep Brufau en carta a Miquel Bonich de València i amb data d'11 de març de 1820, assenyalava referint-se a la proclamació de la Constitució a Barcelona: *“todo ha sido con orden menos en la Inquisición contra la qual se está todavía desahogando el Pueblo.”* (CA-48). Nombroses notícies sobre el desenvolupament de la revolució a Barcelona es publicaren a la Gaceta, vegeu per exemple els núm.45, 49, 51 i 53 de 19, 21, 23 i 25 de març de 1820.

⁸⁹ Breve relació..., fol.234. Una opinió compartida per un observador estranger, l'alemany Heinrich Meisel: *“Dos puntos son principalmente los que provocan el asombro y la novedad ante el fenómeno de la Revolución española. El primero es que el movimiento se origina en un ejército sin jefe, y el segundo es la tranquilidad y el orden con los que se ha evitado el derramamiento de sangre. De ambos la Historia no presenta ejemplo alguno”* (traducció de l'alemany feta per GIL NOVALES: El Trienio..., pàg.116-120 (pàg.116 per la cita) de Heinrich MEISEL: Beiträge zur Geschichte der Spanischen Revolution, núm.1 (1821).

⁹⁰ Osca, 1773 - Madrid, 1854. Exercí el càrrec de Capità general de Catalunya des del març de 1820 al 22 de febrer de 1822. Després fou comandant de l'exèrcit d'Andalusia durant la invasió francesa l'any 1823. Fou qualificat per LEBRUN: Retratos..., pàg.144-146, com a *“militar palurdo y guerrillero*

Polític en substitució del governador Francesc Copons, i al Mariscal de camp Joaquin Ruiz de Porras⁹² com a governador militar de Barcelona, en lloc del que havia proposat el poble, Fermín Escalera, tot plegat “*por el Pueblo, decidido en aquel día por la Constitución política*”⁹³. El nou Cap polític Josep de Castellar, dirigí una proclama als catalans aquest mateix dia demanant-los unitat i ordre:

*“Con el entusiasmo propio de vuestro noble carácter y con la moderación que os distingue, os habéis pronunciado en este día por la Constitución política de la monarquía española, sancionada en Cádiz por sus legítimos representantes, y publicada en 19 de marzo de 1812. La Nación toda os acompaña en esta gloriosa resolución, y ya nos vemos otra vez bajo el suave imperio de unas leyes, que establecieron los padres de la patria, al mismo tiempo que los heroicos guerreros sacrificaban sus vidas por la independencia nacional. El consentimiento público me ha puesto a vuestra cabeza en esta crisis memorable, y es preciso que yo corresponda con todas mis fuerzas a tan honorífica confianza. Para llevar adelante la empresa que hemos comenzado, debemos todos trabajar unidos y seguir la única senda de la justicia y la virtud.”*⁹⁴.

Una visió diferent del que significava la proclamació de la Constitució, i de l'actitud que calia mantenir a partir d'ara la donava un imprès titulat Catalanes i signat per “*Los Patriotas*” en el qual es demanava de fer taula rasa amb el passat absolutista i aixecar una nova Pàtria en base a la Constitució que hauria de refermar els llaços amb Amèrica: “*esta ley fundamental va a estrechar de nuevo a los Españoles de América y Europa, transformándolos en una sola e inmensa familia*”, i que finalitzava amb els crits

tosco”. Villacampa dirigí una proclama a l'exèrcit de Catalunya, datada a Barcelona el 13 de març de 1820, pàg.7-8.

⁹¹ Sobre l'actuació de Castellar en els primers dies de la proclamació de la Constitució vegeu Manuel RISQUES: El govern civil de Barcelona el segle XIX, Barcelona, 1995, pàg.184-211.

⁹² Sots-inspector d'artilleria a Barcelona fins la proclamació de la Constitució. GIL NOVALES: Las Sociedades..., pàg.23, el qualifica de “*servil*”, i de fet en fou acusat pels sectors radicals l'any 1822.

⁹³ ACA-RA, Registre 1.418, fol.75. Per la publicació de la Constitució a Barcelona vegeu, a més, les notícies publicades al Diario de Barcelona entre el 10 de març i el 5 d'abril de 1820, Josep COROLEU: Memorias de un menestral de Barcelona (1792-1864), Barcelona, 1888, pàg.96-101; REIG y VILARDELL: Barcelona ..., vol.III, pàg.138-154. També FONTANA: La revolució ..., pàg.21-24. La notícia de la proclamació de la Constitució a Barcelona no arribà a les principals viles i ciutats catalanes fins el dia 13, i des d'allà s'escampà a la resta de viles i pobles del principat (vegeu per exemple aquest procés en la documentació servada a l'AHMR, lligall 2.6.4.6 “*Impresos oficiales. 1820-1821*”). Vegeu també al respecte els informes de Villacampa a la Junta provisional (amb dates de 13, 14 i 15 de març de 1820) informant del jurament de la Constitució a Barcelona, Tarragona, Girona i Mataró, i la sortida cap a Castella del general Castaños (ACD, PRFVII, t.35, fol.43 i t.37, fol.181-182). El rei reconegué els nomenaments fets a Barcelona el 28 de març de 1820, atenent els informes favorables de la Junta provisional (ACD, PRFVII, t.35, fol.43). GIL NOVALES: Las Sociedades..., pàg.23, afirma que: “*Tampoco en Barcelona el triunfo de la Constitución dio el poder a los liberales. Las clases gobernantes afectaban liberalismo para seguir gobernando*”. Podem discutir el caire més o menys moderat dels dirigents que assumeixen el poder a Catalunya després de la revolució, però el que no podem afirmar es que el poder no anés a parar a mans dels liberals, tot el moderat que vulgueu, però al cap i a la fi, liberals.

⁹⁴ Amb data de 10 de març de 1820, reproduïda al Diario de Barcelona, núm.72, de 12 de març de 1820, pàg.569-570 (Annex I.5).

de “*Viva la Nación, Viva la Constitución, Viva el Rey*”⁹⁵.

El dia 11 se celebrà el triomf constitucional a la ciutat, tal i com ens informa Mateu Crespi: “*grupos numerosos de paysanos y militares corrían por las calles haciendo hoir los de ¡Vive la Constitución! ¡Vive el rey Constitucional! Y ¡Vive la Nación!, la alegría era para todos en general*”⁹⁶. Podem fer-nos una idea de l’ambient que es respirava a Barcelona aquell dia amb diversos testimonis que coincideixen en els trets principals. Per una banda la carta de Pere Stirling a Antoni Puigblanch que estava exiliat a Londres:

“*Hoy feliz día 10 como nunca ha salido el Sol brillante para todos, nada se oía en las calles sino Viva la Constitución, y toda la tarde tropa, caballería y pueblo inmenso han publicado en forma. El Sr. Villacampa es nuestro General, Castaños ha renunciado, por mi le tengo en gran elogio porque con justicia no ha dejado de privar que los 2 partidos no han tenido que recurrir a las manos. [...] Hemos pasado una revolución de primer orden con todo orden y el mayor regosijo los Soldados, Oficiales y gente todos muy contentos. Este vezindario esé contento que bien puede a no ser que sea unos pocos pegados a los gremios, pero les ha de pasar como a los Coronados, ayer y esta mañana éramos Esclavos y con este fuego esta tarde Somos Hombres y Libres pese a quien quiera*”⁹⁷.

Per una altra amb l’informe del cònsol francès a Barcelona:

“*Ràpidament es van formar reunions de Ciutadans a les places públiques, principalment al Pla de Palau, on es donà a conèixer les insurreccions més recents de Reus, Tarragona i Saragossa. La multitud va cridar en aquest moment ¡Visca la Constitució!, un gran nombre d’oficials s’afegí a la insurrecció, milers d’homes de totes les condicions es dirigiren a la vegada al Capità General demanant-li amb grans crits la Constitució. Castaños davant la impossibilitat d’oposar-se a l’aldarull que es produïa al carrer de Palau, es va veure obligat a publicarla.*”⁹⁸

També Manuel Lasala en una carta d’11 de març relatava així la proclamació de la Constitució:

“*Aquí de resultas de las noticias de Zaragoza y Tarragona estan en forta broma ahir y vuy per la jura de la constitució que se feu ahir precipitadamente per satisfacer los desitgs generals y que se repetirà ab la formalitat y pompa corresponent. Se ha proclamat per General a Villacampa y per Gobernador al Brigadier Castellar. Lo primer estaba en Arenys y se espera per instans a*

⁹⁵ Aquest és un document poc conegut, i que serví de base a Josep Castellar per a redactar la seva circular de 16 de març (AHMR, lligall 2.6.4.6). L’hem reproduït a l’Annex I.6.

⁹⁶ CRESPI: *Diario...*, fol.13. Josep Brufau escrivia a l’home de la casa Cortadellas a Madrid, Lorenzo Garcías, que “*las cabezas no están sino por una cosa en el día de la restauración de la libertad*”, i al corresponsal de València, Miquel Bonic: “*tenim publicada la Constitució ab tot ordre y tranquilidad y mudat lo Govern*”, totes dues amb data d’11 de març de 1820 (CA-48). Vegeu una altre relació dels fets d’aquests primers dies feta per Villacampa al rei, i publicada al *Diario de Barcelona*, núm.92, d’1 d’abril de 1820, pàg.746-748.

⁹⁷ Carta amb data de 10 de març de 1820. El dia 15 l’informava que la revolució marxava per bon camí i que alguns anticonstitucionals havien sortit de la ciutat. A finals d’abril li escrivia des de Barcelona Joaquim Busquet, que li deia que havia de pensar en tornar doncs: “*en el día creemos ya asegurada enteramente nuestra revolución, aun los que más desconfiábamos en un principio y temíamos una reacción*” (Ms. 8.853 de la BNM, fol.148-159).

⁹⁸ Carta del cònsol francès a Barcelona, amb data d’11 de març de 1822 (AMAE, “Correspondance Comerciale. Barcelone”, t.24, fol.98-99

fi de pendrer las providencias necessàrias y entre ellas convocar comissionats dels Corregiments per formar una Junta interina y obrar de acort ab Galicia y Aragón. Lo Poble ha comès excessos en la Inquisició però fins ara nio ha succehit desgracia personal.”⁹⁹

Una opinió semblant manifesta un corresponsal de la casa Cortadellas, des de Sant Esteve de la Llitera amb data de 26 de març:

“Aseguro a V. que desde que rompieron la valla los de Zaragoza, asta que supimos que havían hecho lo mismo en esa Ciudad [de Barcelona], tuvimos mucho cuidado, viendo después que todo ha ido sucediendo felizmente, y con la tranquilidad y orden que no hera de esperar. Quiera Dios que se complete y asegure la obra de la qual depende toda la felicidad de la Monarquía.”¹⁰⁰

Finalment, destaquem el relat realitzat pel cronista de la comunitat dels carmelites calçats de Barcelona en els dies posteriors de promulgació de la Constitució a Barcelona en el qual es destaca el caire pacífic de la revolta i l'acceptació de la Constitució per tot tipus de col·lectius (militars, religiosos i civils): *“Per la misericòrdia de Déu, ni esta Capital, ni en les altres del reyne se ha derramat ni una gota de sanch humana, ni se cometé excés algun, solament lo Tribunal de la Inquisició fou saquejat, y foren posats en llibertat dos presos que allí avia.”¹⁰¹*

Les úniques notes discordants les posa el militar Juan de Prats que havia estat fiscal en el judici a Lacy i que ara era segon comandant del 1er. regiment de Catalunya, com ell mateix relata:

“El 13 de Marzo de 1820 fui atacado en la Rambla de Barcelona por un número considerable de amotinados, que capitaneaban el teniente del regimiento de Córdoba apellidado Guisado, y el subteniente retirado Comas, y a no haber sido por el espíritu y serenidad que demostré me hubieran despedazado en aquella ocasión. El haber sido Fiscal de los comprendidos en la causa del criminal Laci me tenía adquirido el encono de los revolucionarios, y no dejaban escapar ocasión de hacérmelo conocer. Sufriendo mil amarguras y ansiando por ocasiones favorables.”¹⁰²

⁹⁹ Carta de Manuel Lasala amb data d'11 de març de 1820 (CA-48, fol.253). REIG y VILARDELL: *Barcelona...*, III, pàg.145, també assenyala que *“es poco menos que imposible referir el entusiasmo que en Barcelona produjo la proclamación de la Constitución”*.

¹⁰⁰ Carta de Francisco Xavier de Salas a Antoni Satorras, regidor de l'ajuntament de Barcelona (“Companyia de Calaf...”, CA-47, fol.111). Un dels corresponsals dels Cortadellas a Saragossa, Ramon Feliu formava part de la Junta Superior d'Aragó, i que després serà elegit diputat a Corts i Secretari del despatx de Governació (1821). En una carta posterior (13 d'abril) insisteix en el bon paper que està jugant Ramon Feliu *“por sus talentos y esmero por el orden y la apreciación de todos los Hombres de juicio”*, i afegia que esperava que aviat es fessin eleccions a diputats i que *“quiera Dios recaigan en Sujetos de luces, celosos y de juicio”* (CA-47, fol.110).

¹⁰¹ Llibre de Resolucions y difere[n]ts notas curiosas, comença en lo any 1641, fol. 227v-229 (ACA, Monacals, Universitat, vol.27). Vegeu-ne una transcripció a l'Annex I.7. Vegeu també el que deia Manuel Lasala: *“aquí [a Barcelona] es imponderable lo contento de tots y generalment ha estat lo mateix en todas las Provincias menos en Cadis ahont contan desgracias”* (carta amb data de 22 de març, CA-48, fol.289).

¹⁰² Exposició presentada a Ferran VII, datada a Còrdova el 16 de setembre de 1824, i servada al seu expedient personal a l'AGM-S, D1°S1°, lligall 2.743. Prats hagué de demanar trasllat de Catalunya a Alacant i Múrcia, on continuà sent objecte de repudi per part de la població liberal. Curiosament, en un

I el prior d'aquesta comunitat de carmelites, fra Joan Serrahima, que atribuïa la proclamació de la Constitució a l'activitat de la Junta liberal que es reunia al cafè de la Font, a la iniciativa d'un petit grup de persones que el dia 10 començaren a llançar crits de *¡Visca la Constitució!* pels carrers i, sobretot, a la decisió dels fabricants de la ciutat de tancar tallers i fàbriques i fer anar els treballadors a cridar a la plaça de Palau:

“Efectivamente entre vuit i nou del matí del dia deu exiren los quatre en diferens puns de la Ciutat ab mocadors blancs en las mans cridant viva la Constitució. Las criaturas los seguiren, lo poble sorprès quedà inaccionat, luego los fabricants tancaren las fábricas y feren exir los treballadors pera que anaren al pla de Palaci a cridar, y en un instan lo pla de palaci fou ple de gent alborotada, cridan contra lo General Castaños. En est conflicte veheent lo General que lo Palaci era ja ple de gent, y veheense sens forza pera contenir lo Poble exia lo pobre al Balcó ab un llibre en la mà cridant viva la Constitució.”¹⁰³

El que està clar és que, certa o no aquesta afirmació, els treballadors si es tancaven les fàbriques podien optar entre anar a casa o anar a la plaça de Palau, i el que ningú discuteix és que la majoria optaren per la segona opció¹⁰⁴. Critica també Serrahima la forma com es proclamà a Villacampa i Castellar:

“Totes estas providencias foren inútils, y los alborotadors desde luego proposaren la elecció de autoritats. Ells mateixos prengueren tinter y pluma, se asentaren en una taula pera rebre los vots, però no se esperà que cada un donàs són vots sinò que 4 o 6 de ells mateixos anavan per mig de la gent cridant Viva lo General Villacampa, lo poble repetia lo mateix, y aquells tornavan als que escrivian dient: Lo Poble ha proclamat a Dn. Pere Villacampa per General de Barcelona, y de esta manera se feren totes les eleccions de Gefe Polítich y Governador, y aixís exiren los que ells mateixos bien elegit en las seuas juntas diabòlicas.”¹⁰⁵

La relació entre la proclamació de la Constitució a Saragossa i Barcelona motivà un frec a frec a les Corts l'any 1821 entre els diputats Salanot i Quintana. Salanot presentà una indicació a les Corts que feia incidència en la importància de la proclamació de la Constitució a Saragossa el dia 5 de març, perquè això estimulà la proclamació altres llocs com a Catalunya i Navarra. Per la seva banda Quintana manifestà:

manifest que feu públic a Cartagena el 3 de setembre de 1822 (Imprenta de R.Puchol, Cartagena, 1822), per tal de desfer les acusacions de servil assenyalava que: *“Que empecé la causa de los compañeros del general Lacy es un hecho por el que me adquirí la nota de liberal entre los que verdaderamente lo son, [...], pregúntese pues al general Milans del Bosch, a los demás de la malograda empresa, a los paisanos de Barcelona y Mataró cómplices de ella, y sus contestaciones sean mi causa para que el público falle, ofreciendo desde ahora no apelar a la sentencia. [...], esto es tan notorio que hasta los niños en Cataluña lo saben, como sabrán ahora que sembré rosas el 17 para coger espinas el 22”.*

¹⁰³ Breve relació ..., fol.233-234.

¹⁰⁴ Sobre aquesta qüestió vegeu Josep FONTANA: Cambio económico y actitudes políticas en la España del siglo XIX, Barcelona, 1981(4ª), pàg.77-82 i FONTANA: La fi..., pàg.202, que assenyalava referint-se a la posterior aliança entre burgesia i proletariat, sobretot a Barcelona: *“de fet, hi havia un objectiu comú que podia justificar la seva aliança amb la burgesia -l'interès per superar la crisi econòmica-, mentre que, per altra banda, no havien estat directament perjudicats per les mesures preses per les Corts, a diferència del que s'esdevenia amb els camperols”.*

“Supone el Sr. Salanot que el levantamiento de Zaragoza dio impulso al de Cataluña. Los catalanes no lo necesitaron; y aunque es cierto que la insurrección de Barcelona se verificó en el día en que se supo allí la noticia de la de Zaragoza, también lo es que ya el día antes se había enarbolado en Tarragona el estandarte de la Constitución, y que en Barcelona se hubieran oído los gritos de libertad a últimos de Enero del año próximo pasado, a no haber hallado obstáculos más fuertes que los que tuvieron que vencer los zaragozanos, en la sagacidad y fina política del general que a la sazón mandaba en aquella provincia.”¹⁰⁶

El mateix dia 10 es publicava la Constitució a Mataró¹⁰⁷, i el dia 12, *“sin disturbios, ni trastornos, y [reinando] el mayor orden a pesar de haberse verificado esto por un movimiento popular”*, es publicarà la Constitució a Girona, a Manresa¹⁰⁸ i Igualada:

“Igueladinos: hoy es el día de vuestra segunda inmortal gloria, la que con emulación de todos los españoles conseguisteis entre las peñas del Bruch cuando en la jornada del 6 de junio de 1808 derramasteis vuestra sangre por la Religión, por el rey y por la Patria, ahuyentando las águilas del usurpador, hoy toma nuevo resplandor al acabar de jurar el Código de las leyes que los padres de la patria pronunciaron en Cádiz para la felicidad del pueblo español; sean en esto vuestros votos y sentimientos los mismos que han animado nuestra Capital, Zaragoza y a cuasi toda España. No sean otros que los de viva la Religión, viva el rey, viva la Constitución, viva Cataluña, viva Igualada; y festejando así esta memorable jornada con músicas e iluminaciones generales, pero con el orden que siempre ha sido divisa de esta población, esperad las disposiciones del nuevo Gobierno, que acaba de prometeros, por medio del Superior gefe de esta provincia, con la segura confianza, de que vuestras fábricas, talleres y trabajos, os portarán cuanto antes las riquezas que tanto anheláis.”¹⁰⁹

A Girona, el governador de la ciutat, José García de Velasco, intentà aturar la proclamació de la Constitució, tot reunint una junta d'autoritats el dia 10 quan arribaren les notícies de Barcelona. Però aquest intent fracassà i el dia 12, sota la pressió d'un avalot en el qual participaren sobretot la tropa i els empleats de l'administració, formant-

¹⁰⁵ Breve relació ..., fol.234.

¹⁰⁶ DSC, 1821, t.II, pàg.1.970, sessió 93, de 31 de maig.

¹⁰⁷ A Mataró la Constitució es proclamà la mateixa tarda del dia 10 *“con tal orden, paz y alegría, que no es fácil ponderar, parecía que todos estábamos enagenados de contentos (a excepción de muy pocos seglares y de muchos o quasi todos los que no son Seglares, y de los delirantes Quixotes, quienes andan muy cabisbaxos”* (carta de Josep Casamitjana a Antoni Puigblanch, datada a Mataró el 15 de març de 1820, Ms. 8.853 de la BNM, fol.150). Per aquesta ciutat durant el Trienni vegeu Francesc COSTA: *Mataró revolucionari. Contra el Rei i la Religió*, Mataró, 1989, pàg.11-39.

¹⁰⁸ Per Manresa vegeu José Maria de MAS y CASAS: *Ensayos-históricos sobre Manresa precedido de un análisis de registros notariales del siglo XIV, y adicionados hasta el presente por [...]*, Manresa, 1882, Litografia de Luis Roca, Cayetano CORNET y MAS: *Guia del viajero en Manresa y Cardona. Descripción de todo lo notable en ambas poblaciones por ...*, Barcelona, Magriñà, 1860 i Joaquin SARRET: *Història de Manresa*, Manresa, 1921, pàg.428-436 (pàg.430 per la proclamació de la Constitució a la ciutat). En la publicació de la Constitució a Manresa hi jugà un paper important el governador militar i polític Josep Perol, que ja s'havia distingit durant els cinc anys anteriors en impulsar obres de foment i beneficència (vegeu el seu expedient personal a l'AGM-S, S1°D1°, lligall P-1914 i nota biogràfica a l'Apèndix 1).

¹⁰⁹ “El pueblo de Igualada a sus hijos y moradores”, amb data de 12 de març de 1820, reproduït al *Diario de Barcelona*, núm.76, de 16 de març de 1820, pàg.604. Pel Trienni liberal a la comarca de l'Anoia vegeu Miquel GUTIÉRREZ POCH: “El Trienni Constitucional a la comarca de l'Anoia (1820-1823)”, dins *Miscel·lània Aqualatènsia*, núm. 4 (1986), pàg.153-178 i Jorge MARTÍNEZ de FRESNO: *Revolució i contrarevolució a l'Anoia 1820-1823*, Barcelona, 1995, pàg.54-57 per aquesta qüestió.

se tot seguit una Junta que ràpidament es dissolgué¹¹⁰. Un cop proclamada a Girona, la Constitució es va anar proclamant ràpidament a les viles i pobles d'aquestes contrades i a la capital es van rebre notícies assenyalant *“que se ha publicado en este Distrito y Pueblos la Constitución de la Monarquía Española hecha en Cádiz en 1812, y todo el vecindario la ha buelto a recibir con el mayor gusto y complacencia y la juraron”*¹¹¹.

A Sant Feliu de Guíxols, per exemple, la Constitució es proclamà el dia 11 quan arribaren les notícies que s'havia proclamat a Barcelona, i de forma solemne el dia 19 de març:

*“Una salva de artilleria, los repetidos y afectuosos vivas y aclamaciones, y mil demostraciones de júbilo acreditan al punto el noble entusiasmo de esta Población numerosa. El Pueblo en medio de este transporte verdaderamente patriótico y heroico no olvido solemnizar la publicación de aquel Código Constitucional, y el 15 lo verificó ante el Magistrado y Cuerpo político con asistencia de un Monge Vicario en lugar del padre abad, con repique de campanas, salva de artilleria por los barcos, y con todas las demostraciones de un Corazón Español animado de los sentimientos más generosos.”*¹¹²

Tot i que s'intentà de fer una transició tranquil·la, canviant el consistori, però restant dos regidors, Jaume Rovent i Joan Oliver, i el síndic, Bonaventura Ronsant procedents del vell, el dia 18 de març hi hagué un aldarull quan el poble atacà l'administrador de la Duana. Posteriorment el 14 de maig va aparèixer un imprès anònim penjat a diferents parts del poble i un manuscrit *“La Diferencia entre un frayle y un religioso”* que ja havia circulat imprès anteriorment, i que criticava els frares, tot respectant el clergat secular.

A Lleida el dia 12 es rebé la notícia i l'ajuntament manà que *“se haga saber inmediatamente por pregón tan plausible noticia, y que se publique y jure esta Constitución en esta Ciudad con la debida solemnidad y decoro”*, acte que es realitzà el dia 14 de març, decidint-se la continuïtat de les mateixes autoritats *“para evitar las*

¹¹⁰ Vegeu la relació de la proclamació de la Constitució a Diario de Barcelona, núm.92, d'1 d'abril de 1820, pàg.749. Sobre el Trienni en aquesta ciutat vegeu Josep CLARA: *“Sobre la Girona constitucional (1820-1823)”*, dins Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, vol.XXVII (1984), pàg.357-390 (pàg.360-363 per la proclamació de la Constitució); Mònica BOSCH: *“De la Restauració absolutista a la Revolució liberal”*, dins Lluís COSTA (de.): Història de Girona. De l'Antic Règim a la Societat Liberal, Girona, 1997, pàg.251-254; i la tesi de llicenciatura inèdita de J.SAIZ GARCIA: El Trienio Constitucional 1820-23. Reflejo en Gerona, UAB, 1974, pàg.34-36 per la proclamació de la Constitució a la ciutat. També la PROCLAMA de un militar a los nobles Guerreros Geroneses, Girona, 22 de març de 1820, signada per *“El Militar nada instruido pero amante de la tranquilidad”* (AHMCG, I.2.5.1, lligall 2), i MIRAFLORES: Apuntes..., pàg.80.

¹¹¹ Notícies d'haver-se publicat a Calella, Blanes, Arenys de Mar, Sant Feliu, Peretallada, Vall d'Aro., Palafolls, Amer, Ventatjol, Rupit, Sant Pol de Mar, Santa Pau, Sant Feliu de Pajarols, Joanetes, Arbúcies, Torroella de Montgrí i L'Escala (Arxiu Històric de la Ciutat de Girona (AHCG), I.1.2.5 “Ajuntament”, lligall 1 (1820). Sobre la importància de l'acte simbòlic de jurar la Constitució vegeu Marta LORENTE: *“El juramento constitucional: 1812”*, dins FERNÁNDEZ ALBADALEJO i ORTEGA: Antiguo Régimen..., vol.3, pàg.209-229.

consecuencias que podía producir tales incertidumbres”, per aquest motiu no s’elegí el nou ajuntament fins el 18 de març¹¹³. El dia 15 s’havia publicat la Constitució a Cervera “en medio del común alborozo y fervor con que todos los españoles han aclamado y bendecido por segunda vez el código bienhechor de la Constitución”¹¹⁴.

A Figueres també es proclamà la Constitució el dia 12, i segons el seu batlle es realitzà “intentando evitar si por un celo mal entendido, por pasiones personales, que se revisten frecuentemente con el espacioso manto del bien público, se faltase a la ley, ocasionando trastornos y quebrantos, en vez de las justas y saludables reformas que tranquilas debemos esperar del Gobierno Superior.”¹¹⁵ Tot i les precaucions, els sectors exaltats de la població assaltaren les cases de dos absolutistes i cremaren les forques d’ajusticiar:

“La promulgación de la Constitución Política española, celebrada en la tarde del día doce del corriente en la plaza mayor de esta villa con más ternura que aparato, y con más patriotismo que ostentación, tan dignos de otra parte de aquel acto solemnisimo, ha sido, compatriotas amados, el cumplimiento primero de los ardientes votos que en el interior de vuestros nobles corazones habías formado muchos años hace por la felicidad de la patria. [...]. Respeto a la Santa Religión, respeto a sus sagrados Ministros, respeto y obediencia a los Magistrados, respeto a las personas y propiedades, y fraternidad con todos nuestros semejantes. Este es el compendio de la ley divina y humana, cuya observancia nos hará perpetuamente buenos y felices”¹¹⁶.

¹¹² AHCG, I.1.2.5 “Ajuntament”, lligall I (1820).

¹¹³ Actes Municipals. Lleida, 1820, sessions de 12, 13, 14 i 18 de març de 1820, fol.11 pel text. El nou ajuntament estava integrat per Domènec Manyosa com a batlle (un hisendat que dos anys més tard seria perseguit per faccions), Ignasi de Temple com a segon batlle, i Joaquim Mensa, Joan Francesch, Manuel Fuster (que seria nomenat representant de la ciutat a la reunió del Partit), Pere Niubó, Antoni Ribé, Marià Gigó, Pere Balaguer i Antoni Benito com a vocals, i Francesc Blavia i Josep Vidal com a Síndics. El nou ajuntament evidencià ben aviat una divisió entre els pro-reialistes com Manyosa, Temple i Benito, i els liberals que eren la resta i que esclatà amb motiu de l’elecció del Secretari, ja que els segons donaven suport a Josep Lamarea (sessió del 28 de març de 1820). Pel Trienni a Lleida podem consultar José TORTOSA: “El Trienio Constitucional de 1820-23”, dins *Ilerda*, XXXII (1971), pàg.265-274; molt més útils són els treballs de Josep LLADONOSA: *Història de Lleida*, Lleida, 1972-74, pàg.694-724 (pàg.694-696 per la publicació de la Constitució); *Historia de la Diputación Provincial de Lérida*, Lleida, 1974, pàg.33-50, i *Naixement de Lleida contemporània*, Barcelona, 1969, pàg.8-21, Manuel LLADONOSA: *Carlins i liberals a Lleida*, Lleida, 1993, pàg.91-136.

¹¹⁴ *Diario de Barcelona*, núm.88, de 28 de març de 1820, pàg.705-706. La proclamació de la Constitució s’inicià a Cervera a la Universitat per part de “profesores y cursantes” el dia 14 a iniciativa de Ramon Lázaro Dou, i des d’allà sortí una comitiva amb música que voltà pel la vila.

¹¹⁵ *Diario de Barcelona* de 20 de març de 1820 (nota des de Figueres amb data de 14 de març).

¹¹⁶ “Ciudadanos liberales de Figueras”, amb data de 14 de març de 1820, i signat pels membres de la Comissió Provisional Municipal: Josep Porret, Manuel Sans, Antoni Duran i Gregori Pujol, reproduïda al *Diario de Barcelona*, núm.80, de 20 de març de 1820, pàg.636-637 (Annex I.8). Vegeu també BOSCH DORCA: *La contrarrevolució...*, pàg.43. Juan Manuel de MOYA nomenat el dia 12 Jutge de primera instància publicà un imprès *MANIFIESTO*, Barcelona, Imprenta de Joaquin Jordi, 1820, datat a Barcelona el 10 d’abril (BN: VE:673-13), defensant-se de les acusacions que li feien alguns figuerencs acusant-lo de servil per haver estat Alcalde Major: “Mi carácter desinteresado y propenso a hacer el bien, es público, no solo en Figueras, sino en la comarca, siempre dispuesto a proteger a todos, solo esperaba momentos en que egecutarlo, condescendiendo a la menor insinuación que me hacían, aun a costa de mis propios interese”. Pensem que no és un cas aïllat, moltes de les velles

Les celebracions oficials es feren a començaments d'abril amb una cercavila que amb els gegants i la música militar es passeja pels carrers de la vila, i que finalitzà en una Missa en la qual es produí el jurament públic de la Constitució. A continuació s'inaugurà un monument dedicat a la Constitució:

“Consistió dicho monumento en un hermoso obelisco de altitud de cincuenta y tres palmos, que se levantó en la plaza de la Constitución, [...]. En las cuatro caras de este cuerpo, [...], se simbolizaban la Agricultura, el Comercio, la Industria, y las Bellas Artes, que iban a ser protegidas con el nuevo orden constitucional, y fortalecer la vida que estaban próximas a perder; y cada una de estas madres de la felicidad, y del buen gusto tenía escrita una décima. [...]. La columna de que va hecha mención, de veinte palmos de alto, y orleada con una faja, que en grandes letras decía: LIBRE DE LA OPRESIÓN, A NADIE INSULTO, A NADIE TEMO, A NADIE CEDO, sostenía una hermosa Matrona que representando a la Nación Española, llevaba en una mano el Sagrado Código de la Constitución política, y en otra el olarín de la fama, que en breve ha de hacer sonar su gloria y heroicidad en los ángulos más distantes del Orbe.”¹¹⁷

Però, potser, on quedà més ben reflectit el nou esperit constitucional fou en les danses que es ballaren a la plaça:

“Y que a pesar del numeroso concurso del pueblo, pareció más bien un baile de teatro, y de gente toda fina, que una diversión de una plaza pública. Mezcladas en ella las Señoras con las Menestras, y el bajo pueblo; bailando aquellas con Artesanos, Labradores, y Soldados, y las mugeres de estos con los Caballeros y SS. Oficiales, se veía en los semblantes de los concurrentes el puro amor a la Patria de que estaban animadas las clases todas del vecindario, y digna guarnición de la Plaza, lejos de haber en una diversión tan general alguno de aquellos excesos, que producen frecuentemente la multitud y la concurrencia de clases distintas; lejos de haber habido un solo empujón, que no hubiera sido nada extraño en una danza, [...], no fue necesario tomar medida alguna de corrección”.

autoritats locals i corregimentals intentaren adaptar-se el millor que pogueren al carro constitucional, perdent el menys possible en el trajecte. Això és el que denunciava la ADICIÓN que puede servir de suplemento a la Relación de las fiestas celebradas en Figueras con motivo de la restauración y jura del Código Político de la Monarquía Española, el día 4 de Abril de 1820, Barcelona, Imprenta de Josep Torner, 1820, signada pel Ciudadano amante de su patria, a Figueres el 15 de juliol de 1820 (BN: V-C*2674-44), al senyalar que molts constitucionals de nova hora estaven abans amagats: *“algunos que salen ahora tan ufanos en su exterior, estaban antes ocultos, y después de han manifestado liberales, o mejor puede decirse racionales (pues no pueden ser tenidos por tales los que aman las tinieblas y la esclavitud) desde la publicación del Código tan apetecido por los buenos y leales españoles.”* (pàg.9). En contraposició exalta la figura de l'hisendat Joaquim de Romà, primer batlle constitucional de la ciutat, que invertí recursos en la l'aixecament a Barcelona i Figueres: *“es constitucional de corazón, porque siendo un joven hacendado y de buenas comodidades sin obligaciones, debe presumirse que solo su amor puro a favor de la justa causa de la nación le condujo a dar pasos, que habrían comprometido su fortuna y su persona, si el éxito no hubiese sido favorable”* (pàg.11).

¹¹⁷ Vegeu també la RELACIÓN de las fiestas con que la villa de Figueras justamente enardecida por la feliz restauración del Código Político de la Monarquía sancionado en Cádiz en 1812, celebró la jura solemne del mismo en su Parroquial de San Pedro el día 4 de Abril de 1820, Figueres, Imprenta d'Antoni Matas, 1820, i ADICION que puede servir ..., en el qual es destaca que Figueres fou sempre una ciutat liberal, i de les primeres que adoptaren la Constitució, la nit de l'11 de març, tot i que des del mes de gener ja hi havia moviments, i que des d'aquest punt la notícia s'escampà a l'Alt Empordà: *“Figueras ha sido un modelo de virtud y amor a la patria y a sus Reyes, que ha sacrificado siempre sus vidas y sus haciendas en su servicio”* (pàg.14). Sobre la festa constitucional, vegeu Gonzalo BUTRÓN: *“La fiesta revolucionaria en el Cádiz constitucional”*, dins FERNÁNDEZ ALBADALEJO i ORTEGA: Antiguo Régimen..., vol.3, pàg.439-444.

Finalment, el nou esperit també quedà palès quan es donà als pobres de la vila “la limosna de dos reales de vellón a cada cabeza de familia, y de uno a cada individuo de esta”, i es permeté que divuit d’ells participessin en el banquet i menjar amb la resta a la plaça. Del desgavell que “sentien” aquells dies i de les mobilitzacions populars a les viles en favor a la Constitució en dóna bona mostra un astorat corregidor de Vic que manifestava a l’Audiència de Catalunya que:

*“Habiéndose hecho público en aquella ciudad que en la presente [de Barcelona] se había publicado la Constitución política de la Monarquía española, se había presentado el pueblo en crecido número con escarapelas pidiendo que se hicieran notorias las proclamas suscritas la una por D. José Castellar y la otra por los Patriotas, y como no conoce estas autoridades pide que se le dicten las providencias.”*¹¹⁸

En la sessió de 14 de març, la Comissió provisional decidí “que se adoptasen las medidas necesarias para que se jure la Constitución en todos los Pueblos de la Provincia”, i es començaren a circular-se ordres a les ciutats i viles capitals de corregiment ordenant que “se publique y jure en toda la nación la Constitución política de la monarquía, del mismo modo en que se ejecutó en el año de 1812”, però no fou fins el 17 de març quan començà a arribar a les viles catalanes¹¹⁹. El ban de Castellar dirigit a les autoritats locals deia:

*“Prevengo a V.E. que pocas horas después de recibir este escrito proceda a publicar y jurar la Constitución Política de la Monarquía Española, promulgada en Cádiz por las Cortes Generales y extraordinarias de la Nación en el año de 1812, y hacerla publicar y jurar a todas las autoridades y dependientes del mando de V.E., circulando igualmente esta disposición a todos los Alcaldes y Ayuntamientos comprendidos en este distrito de su mando ejecutándolo todo a la mayor brevedad bajo su responsabilidad personal de V.E., que se hará efectiva por exigirlo así el bien, el orden y la felicidad de la Patria. Advierto a V.E. que adopte todas las medidas más oportunas para evitar el desconcierto y el desorden, haciendo entender a ese Pueblo y a todos los demás que el espíritu de la Constitución es el de la justicia y el de las demás virtudes pacíficas; procediendo V.E. en el caso de transgresión a este principio esencial al castigo dispuesto por las leyes y autos de buen gobierno.”*¹²⁰

Així doncs, uns cops de forma espontània i per pròpia iniciativa¹²¹, i altres per

¹¹⁸ Carta de 13 de març de 1820 (ACA-RA, Registre 1.418, fol.78-79).

¹¹⁹ ACA-RA, Registre 1.418, fol.79. A Reus, per exemple arribà el dia 16 (AHMR, lligall 2.7.2.1 “Ordenes desde 1820 a 1824”). Vegeu les actes de les sessions de 14 i 15 de març a Diario de Barcelona, núm.84 i 85, de 24 i 25 de març de 1820, pàg.673 i 683-685.

¹²⁰ Ofici de Josep Castellar dirigit als batlles caps de corregiment amb data d’11 de març de 1820 perquè el fessin arribar als pobles. Així el batlle de Granollers l’envià als seus pobles amb data de 13 de març (“Actes. Caldes de Montbui. 1820-1822” a l’ADB, lligall 81, expedient 2).

¹²¹ Ho hem explicat pel Penedès i l’Anoia (casos de Vilafranca, Vilanova, Sitges i Igualada al Penedès i l’Anoia) a Ramon ARNABAT: Liberals i reialistes. El Trienni liberal al Penedès (1820-1823), Lleida, 1997, pàg.46-48. Vegeu també Ramon ESCLASSANS: Las ideas políticas del Penadès en el

ordre governativa la Constitució fou proclamada a tots els indrets del Principat¹²². A les viles més importants del Principat la publicació de la Constitució es va fer per iniciativa pròpia un cop assabentats que s'havia publicat a Tarragona, Barcelona, Mataró i Girona. Aquest és el cas de Granollers, on l'ajuntament, les autoritats eclesiàstiques i els caps dels gremis es reuniren a la casa de la vila, i des del seu balcó, el batlle:

“Ha anunciado al innumerable concurso de gentes que estaban en la referida plaza mayor que iba a publicarse la Constitución de la Monarquía Española sancionada por las Cortes en el año de 1812, y en seguida ha mandado a mi el Secretario que la publicase leiéndola en alta voz, presidiendo a esto, la aclamación de “Viva la Constitución”. Y habiéndola yo el Secretario leído en alta e inteligible voz, en su final ha habido la aclamación unánime, del Magnífico Ayuntamiento, de los Cuerpos que asisiteron a la publicación y del muchísimo Pueblo que se hallaba en la plaza escuchando, de “Viva la Religión”, “Viva la Constitución”, “Viva el Rey”, “Viva la Patria”. Y rompiendo acto continuo toda la Música que al efecto tenia preparada el Magnífico Ayuntamiento baxo de este balcón, tocó varias sonatas análogas a tan alegre y plausible día. Enseguida se prestó el juramento prevenido en la Constitución por el Señor Presidente en mano del Regidor Decano, y este con los demás del Ayuntamiento, incluso yo el infraescrito Secretario, lo prestaron en mano del referido Presidente. Inmediatamente el Magnífico Ayuntamiento se pasó en la Iglesia Parroquial acompañado de los Comisionados de las Reverendas Comunidades, de los Prohombres de las Cofradías i de innumerable Pueblo, y por la Reverenda Comunidad de la misma se cantó un solemne Te-Deum acompañado de toda la música.”¹²³

En els casos que la publicació de la Constitució es feia per iniciativa forana, o millor dit per ordre governativa, es realitzava mitjançant la lectura del ban de Castellar, per exemple a Caldes de Montbui, Cardedeu¹²⁴, Sant Sadurní¹²⁵, la Llacuna¹²⁶ o

sigle XIX, Vilafranca, 1902, pàg.80-92, Pere ALEGRET: Apuntes históricos de Vilafranca del Panadés y su comarca, Vilafranca, 1887, pàg.161-171.

¹²² El Cap polític demanà amb un ofici d'1 d'abril que tots els ajuntaments presentessin “*dos testimonios autenticados en papel sellado de la publicación y jura de la Constitución, y otros dos de la instalación de los Ayuntamientos constitucionales*” (AHG-ADG, caixa 4). Sobre la proclamació de la Constitució al Penedès vegeu ARNABAT: Liberals..., pàg.45-48. Per l'Hospitalet vegeu Marcel POBLET: “Societat i política a l'Hospitalet. Els períodes 1820-1823, 1840-1843 i 1854-1856”, dins Identitats, núm.4/5 (1990), pàg.52-72, pàg.53 per aquesta qüestió. Vegeu la desganada relació que fa sobre aquest tema SEGURA: Morella ..., pàg.451-453, o la més neutral del pagès de Sant Boi Pau Porcet, Jaume CODINA (ed.): Llibre de polítiqueses i curiositats. Memòries de Pau Porcet (1788-1856), pagès de Sant Boi de Llobregat, Barcelona, 1995, pàg.242-246. Per Cornudella vegeu Ezequiel GORT: Història de Cornudella de Montsant. Una vila del Comtat de Prades, Reus, 1994, pàg.285-286, que reproduïx un manuscrit del rector, mossèn Fort: “*Al mars de 1820 se proclamà la constitució española. Recort y memòria de las tribulacions que may se haigian vist en España. Qui serà capaç de fer memòria de tots los atentats, sacrilegis, etc. etc. que han comès las tropas còstitucionals, hay infelís España! [...] Què direm del què han fet en la yglesia y vila de Cornudella? Pasma't*”. Vegeu com els actes de la publicació de la Constitució aquests primers dies eren els mateixos arreu d'Espanya, com mostra el cas de Jaén, Isidoro LARA: Jaén (1820-1823). La lucha por la libertad durante el Trienio Liberal, Jaén, 1996, pàg.75-153 per aquesta qüestió.

¹²³ “Actes. Granollers. 1820-1823”, sessió de 15 de març de 1820 (ADB, lligall 81, expedient 8).

¹²⁴ L'ajuntament de Cardedeu manifestava que havia publicat la Constitució per ordre de la Reial Audiència (“Actes. Cardedeu. 1820-1823”, sessió de 15 de març de 1820 a l'ADB, lligall 81, expedient 4).

¹²⁵ Vegeu Pelegrí TORELLÓ: Monografia histórico-pintoresca de la vila de Sant Sadurní d'Anova, Barcelona, 1909, pàg.81-86.

Terrasola: “congregados el Sr. Bayle y demás individuos del Ayuntamiento en la plaza Mayor de esta villa, publicaron y juraron por orden del Caballero Gobernador de Villafranca, la Constitución política sancionada en Cádiz en 1812”¹²⁷. A Calella, “insiguendo las instrucciones que en día antecedente al paso por esta dejó al mismo Sr. Bayle el capitán Dn. Pedro de Alcántara Jover acerca de dever publicar la Constitución de la Monarquía Española”, l’ajuntament publicà la Constitució des del balcó de la casa de vila “de modo que la oyese el Pueblo que habia concurrido a la Plaza del frente en mucho número gritando tres veces, ¡Viva la Religión, la Constitución y el Rey!”¹²⁸. En alguns casos, com a Centelles, la publicació oficial de la Constitució, a més dels actes formals del jurament públic, la desfilada, l’enllumenat general, la missa i el Te Deum, contenia actes de tipus social com el repartiment:

*“A los Pobres [de] la abundantísima y espléndida comida, que la generosidad de varios habitantes de esta villa tenia preparada con el objeto de que aquellos infelices participasen también de la alegría común, y no olvidasen jamás el fausto y memorable día en que se publicó la Constitución política de la monarquía española y se dio gracias a la Divina providencia [por] volber a los Españoles el uso de los derechos que la tiranía les havia usurpado. [...] una escena interesante, han distribuido las viandas a los quatrocientos pobres que sobre poco más o menos han concurrido, los quales llenos de gratitud, se deshavian victoreando insesantemente la Constitución.”*¹²⁹

A Puigcerdà, la sessió de l’ajuntament del dia 13 de març, malgrat “que en la capital se ha publicado la Constitución, de lo que nadie duda por los muchos impresos que han venido por el Correo”, el consistori decidí que de moment no plegaven perquè no havien rebut cap ordre de la superioritat, amb l’excepció del Diputat Martí Florensa que dimití¹³⁰. No fou fins el dia 17 de març quan es publicà la Constitució a Puigcerdà, al rebre l’ofici del Reial Acord, i es convocaren els veïns per elegir electors i el nou

¹²⁶ Per aquest municipi durant el Trienni vegeu Marcel·lí VALLS: Cronologia històrica de la Llacuna, Barcelona, 1984, pàg.239-249.

¹²⁷ El governador militar de Vilafranca havia rebut una circular del Cap Polític amb data de 12 de març perquè fessin publicar la Constitució: “hacerla publicar y jurar a todas las autoridades y dependientes del mando de V.S., circulando igualmente esta disposición a todos los Alcaldes y Ayuntamientos” (exemplars a la caixa 455 “Circulares y comunicaciones. 1820” de l’AHMSSA).

¹²⁸ “Actes. Calella. 1820-1822”, sessió de 15 de març de 1820 (ADB, lligall 81, expedient 3). Vegeu també Joan Carles GELABERTÓ: Revolució liberal i guerra civil a la Marina de la Selva, Mataró, 1991, pàg.39-40.

¹²⁹ “Actes Centelles. 1820-1823”, sessions de 19 de març i 23 d’abril de 1820 (ADB, lligall 81, expedient 6). Quelcom semblant feren a Porrera: “repartieron a los pobres y demás que quisieron, en medio de la plaza una grande caldera de arroz y carne, de la que habla todo un carnero” (Josep Simó: “Crónica de Porrera”, pàg.35).

¹³⁰ Actes del Consell de Puigcerdà, 1820-1824, sessió de 13 de març de 1820 (Arxiu Històric Comarcal de Puigcerdà, AHCP).

consistori constitucional¹³¹. Una situació semblant es donà a Olot on, degut a la resistència de l'ajuntament absolutista, no es proclamà la Constitució fins el dia 16 en mig de les “aclamaciones del inmenso gentío, acompañados de la música, salvas de fusilería y repique de campanas, y por la noche iluminación”¹³².

De forma paral·lela s'instal·lava la placa de la Constitució que acostumava a ser de marbre, anava acompanyada per l'escut local i, a vegades, portava alguna inscripció fent referència a la fe constitucional del poble en qüestió¹³³. A Vic, a més de la placa, s'instal·là les darreries de l'any 1821 una columna constitucional de setanta-sis pams al centre de la plaça de la Constitució:

“Adorna también esta grandiosa columna una estatua de piedra blanca que asienta sobre ella, siendo su elevación, sin el plinto y capacete, de trece palmos, y determinándola su actitud y atributos a significar, que la ciudad de Vich es una centinela vigilante de la Constitución, dispuesta y armada para defenderla a todo trance; pues vestida a lo heroico, cubierta su cabeza con la antigua armadura del capacete, empuña con la mano derecha la espada desembainada, y con la izquierda sosteniendo con los dedos las tablas constitucionales en forma de libro abierto, se apoya por la palma en un medallón elíptico, en cuyo anverso se lee conforme al decreto de Cortes, el lema PLAZA DE LA CONSTITUCIÓN, y en el reverso se ven de relieve las armas de la ciudad de Vich.”

Un monument més significatiu encara perquè a Vic mai hi havia hagut “*monumentos levantados a la sangrienta y cruel memoria de los déspotas y tiranos*”¹³⁴. De fet, Vic es

¹³¹ Actes ... Puigcerdà, 1820-1824, sessió de 13 de març de 1820 (AHCP).

¹³² Manual d'Acords, 1820, fol.19, sessió del 26 d'abril de 1820. El dia 19 s'elegí el nou ajuntament i el 25 es realitzà el jurament solemne de la Constitució. Per Olot vegeu Enrique L. BOSCH DORCA: La contrarrevolució de 1820-1823. Su desarrollo en el Noroeste de Cataluña, tesi de llicenciatura inèdita, 1976, UAB, pàg.29-31. També Ramon GRABALOSA: Carlins i Liberals, Barcelona, 1972, pàg.15-22.

¹³³ A Barcelona es plantà el dia 25 de març a la plaça de Palau, a la galeria de la Llotja (CRESPI: Diario..., fol.17 i REIG y VILARDELL: Barcelona ..., III, pàg.155-156). A Sant Sadurní la van plantar el dia 11 de maig i el 14 es va fer la publicació oficial de la Constitució (“Actes...Sant Sadurní”, sessió de 15 de maig de 1822); la d'Igualada va ser instal·lada el 8 de desembre de 1820 (AHMI, lligall 31 i “Actes...Igualada”, fol.80-8, sessió de 8 de desembre de 1820); la de Vic l'11 d'agost de 1820 (“Actes. Vic. 1820-1823”, sessió d'11 d'agost de 1820 i 7 de gener de 1821). A Sant Joan de les Abadeses el 4 de novembre de 1821 (Diario de Barcelona, núm.13, de 13 de gener de 1822, pàg.112). A Reus s'instal·là el mes de desembre de 1821 a la façana de l'ajuntament “con la inscripción de Plaza de la Constitución, cuya función se ha executado con la pompa, magnificencia y decoro correspondiente” (Actes municipals, 1821-1824, sessió de 26 de desembre de 1821), i a Tarragona es col·locà el dia del jurament oficial de la Constitució el dia 16 d'abril (Acuerdos, 1820-I, vol.22, AHMT). A França es plantava l'arbre de la llibertat, vegeu Michel DUVAL: “Les arbres de la liberté en Bretagne sous la révolution (1792-1799)”, dins François LEBRUN i Roger DUPUY (dir.): Les résistances à la Révolution, París, 1987, pàg.55-67.

¹³⁴ Vegeu DESCRIPCION de la famosa columna constitucional de la ciudad de Vich y del modo con que se procedió hasta su solemne colocación celebrada en los días 29 y 30 de diciembre de 1821, Vic, Impremta de Felipe Tolosa, 1822 (BN: V-C^o 2575-90), pàg.5-8 per la descripció de la columna. El primer ajuntament constitucional de Vic estava format pels batlles Joan Vilabella i Marià Macià i Noguera, pels regidors Joaquim de Prat, Lluch Subias, Francesc Domingo, Pere Vidal, Salvador Palanca i Pou, Ramon Capdevila, Melcior Corominas i Pere Capdevila, i pels síndics Nicolau Coma i Antonio Valls. L'any 1821 el consistori estava format pels batlles Antoni Macià de Moreta i Bernat Sobrerriba,

convertí en un epicentre liberal dins d'unes comarques reialistes:

“Desde el feliz restablecimiento de la Constitución ha organizado milicias de infantería y caballería voluntarias, dos batallones de la Reglamentaria, ha establecido una cátedra de Constitución, y las fiestas cívicas han sido continuas: no parece sino que esta ciudad en los seis años últimos preparaba en sus entrañas, como un volcán, la ardiente lava del patriotismo, que arroja ahora con abundancia.”

La columna fou objecte de l'atac i la mofa dels reialistes de la comarca que li dedicaren una cançó “*La ‘Niña’ de Vic*”:

*“Aquella niña de Vic / que té tanta nomenada,
quan els russos baixaran / promptament serà aterrada.
Els russos ja venen, / ja van venint
per dintre de França / quaranta mil.
¡Viva la llei divina, / la fe, i la religió!
Que’s faci refúmer / la mala Constitució!
¡Viva el baró d’Eroles, / Déu primerament,
els senyors de la Junta / i tot lo Govern,
el Jep dels Estanys, / també el Romagosa,
que el rei es constant!”¹³⁵*

A Puigcerdà la col·locació de la placa constitucional, anà acompanyada de músiques, balls, misses, i d’una “*competente comida a la tropa, [...], y a los pobres una abundante sopa*”¹³⁶. Per la seva banda, els contrarevolucionaris centraran el seus atacs simbòlics a la Constitució en l’esmicolament, trencada o escarni de l’esmentada placa com mostren nombrosos exemples arreu de Catalunya que comentarem més endavant, serveixi de moment d’exemple el cas de Cormines al Bages on “*algunas manos alevosas y criminales habian ensuciado la Lápida de la Constitución, con inmundicia*”, però el que sorprèn més és que els veïns no la netegessin, cosa que ens indica un suport a l’acció, més que una actitud pacificadora que dedueix el informant: “*sus habitantes y guardas de las salinas habian sido tan pacíficos y contemplativos, que en lugar de limpiarla e indagar los agresores de aquel terrible atentado se mantenian tranquilos acreditando su amor y zelo patriótico al sistema*”¹³⁷.

pels regidors Ignasi Miquel de Sellés, Josep Font i Macià, Rafael Jordi, Antonio Mas, i pels síndic Josep Giró. Un cas semblant fou el de Puigcerdà: RELACIÓN de lo ocurrido en la colocación de su lápida constitucional en la villa de Puigcerdá, Barcelona, Vidua i fills d’Antoni Brusi, 1822, on s’aprofità la celebració del segon aniversari de la Constitució per inaugurar-la el 18 de març de 1822.

¹³⁵ Reproduïda per Joan SERRA i VILARÓ: El cançoner del Calic, Barcelona, 1913 reedició a Bagà, 1989), pàg.36-37.

¹³⁶ Diario de Barcelona, núm.108, de 18 d’abril de 1822, pàg.1.023-1.024.

¹³⁷ Diario de Barcelona, núm.109 de 19 d’abril de 1822, pàg.1.033-1.034. La propaganda antiliberal també dedicarà força espai a atacar les làpides constitucionals: “*se plantará luego una Pedra en la plassa de cada una de las poblacions de toda España; que com lo Arbre del Llibertinatge sia adorada en certs dias del any, que ningú entendrà la malícia de esta cerimònia supersticiosa*” (ARREGLAMENT secret per arruïnar la Espanya, reedició de Manresa, 1823, pàg.1); “*¡Qui diria que eixos homens tant illustrats han caygut en las majors inconseqüèncias! ¡Qui diria que han donat a una*

En resum, la Constitució s'havia anat publicant sense excessius problemes arreu de Catalunya. Es tractava d'una mena de revolució tranquil·la, tal i com assenyalava Evaristo San Miguel:

“Todos han presenciado las fiestas cívicas, las solemnidades religiosas, el espíritu de fraternidad que animaba a los hijos de esta gran familia, y el concierto de votos por que correspondiese el porvenir a principios tan altamente lisonjeros. Nunca amanecieron para España días más serenos, más brillantes: los mismos enemigos del orden de cosas que se restablecía se dejaron por un momento arrastrar del movimiento general[...]. Todos saben el uso que el partido vencedor hizo de su segundo triunfo. Cualquiera que fije un poco la atención de las venganzas, en las persecuciones de que habían sido víctimas sus miembros más distinguidos y considerados, se admirará de que no hubiesen sido seguidas de naturales represalias. Ningún acento de resentimiento o de venganza se mezcló sin embargo en los que inspiraba la pública alegría. La persona del Monarca, a quien se achacaba una parte tan eficaz y tan activa en las calamidades de los últimos seis años, continuó siendo objeto de los más sinceros homenajes. Los hombres poderosos que habían aconsejado la persecución, llevando víctimas a los calabozos y cadalsos, y jurado la ruina de cuantos abrigaban sentimientos contrarios a los suyos, ni excitaron ningún grito de furor, ni provocaron al menor acto de venganza”¹³⁸

Un moderat com el marquès de Miraflores ens ho confirma:

“De una total variación política, en la que no se derramó ni una sola gota de sangre, ni una lágrima; en que los perseguidos haciendo ostentación de una generosidad sin egemplo, no recordaban agravios, antes bien proclamaban el olvido de ellos. Los primeros momentos, que siempre van señalados de venganzas, fueron tranquilos, tolerantes e indulgentes; y dijo bien la Junta Provisional, cuando dijo que la revolución y variación del Gobierno se había hecho con seis años de paciencia, un día de explicación y dos de regocijo”¹³⁹

Finalment, el dia 13 era el Diario Constitucional de Barcelona el que deixava clara la seva posició al respecte:

“Debemos advertir para admiración de Europa que la gloriosa insurrección de Cataluña es el fruto de la madurez y del largo sufrimiento de seis años, sin que hayan intervenido, en esta reacción social ni conspiradores, ni agentes, ni más medios que la explosión simultánea de la opinión.

Ni ha habido trastornos, ni catástrofes, ni desgracias: el pueblo no ha cometido más exceso que el saqueo del edificio de la Inquisición, esaltado e irritado en vista de los objetos de horror y de compasión que han afectado su sensibilidad y agitado sus deseos de vengar a una

pedra la adoració que debem a Déu, y que han confesat la necessitat de culto exterior, volent per medi de ella mantenir lo esperit constitucional en los pobles!” (Tomàs BOU: Jesu-christ crucificat capità dels servils, pàg.13).

¹³⁸ Evaristo SAN MIGUEL: De la guerra civil de España, Imprenta de Don Miguel de Burgos, Madrid, 1836, pàg. 27-29. Juan LÓPEZ PINTO: “Bosquejo del estado en que se hallaba España a fines del año 1819 como consecuencia del gobierno absoluto de Fernando VII, y que comprende hasta el 17 de Noviembre de 1823 que tubo principio la emigración de ... y otros compañeros mártires de la libertad”, editat per Vicente CASTAÑEDA dins Boletín de la Real Academia de la Historia, CXXI (1947), pàg.280-364 i CXXII (1948), pàg..51-132: “Este cambio tan deseado, por la tiranía que el absolutismo había ejercido en los seis años que habían transcurrido, no fue apenas manchado con la menor violencia ni el más pequeño insulto” (pàg.292). Vegeu també BLAQUIERE: Spanish...., pàg.349: “The revolution of 1820 is, in fact, one of the sublimest instances of forbearance, magnanimity and self-denial, that history will have to record; and, as such, what language can describe the merit of the actors, or how is it possible sufficiently to reward them for the interminable blessings they have conferred on civilization!”

¹³⁹ MIRAFLORES: Apuntes...., pàg.46.

*Religión santa, tan cruelmente denigrada por los llamados defensores de ella.*¹⁴⁰

Per la historiografia conservadora ha estat difícil de justificar la tranquil·litat del canvi de règim, i sobretot la poca repressió sobre els vençuts, a diferència del que succeirà el 1823 amb el triomf dels absolutistes. Així per Comellas, “*el cambio de régimen se operó de modo relativamente pacífico, sin fuertes protestas ni grandes motines en contra*” perquè “*no era posible oponerse al régimen, sin oponerse, al mismo tiempo, al monarca*”¹⁴¹.

Aquesta moderació ha estat assenyalada per alguns contemporanis com Giuseppe Pecchio, i historiadors com Fernández de los Ríos, com la causa del fracàs final de la revolució: “*¿Que hizo el partido liberal? Lo de siempre: ser magnánimo y generoso con sus verdugos; perdonarlos y respetarlos*”¹⁴². Amb tanta calma i benignitat, no es gens estrany que sorgissin veus crítiques que reclamaven el càstig dels culpables de l'absolutisme:

“Los malvados, que alevés, sacrificaron el honor, la libertad, y los más caros derechos de su patria a su ambición insaciable, y a la pérdida halagüeña expectativa de las distinciones y del mando, cubriéndose de apropiio, y llamando sobre sí el eterno desprecio, y la execración de los leales y de los buenos ¿han de quedar impunes, no les ha de alcanzar la vengadora espada de la Ley, por un indolente olvido, o una generosidad imprudente, o mal entendida, cuyas consecuencias deploraríamos algún día? La justa venganza de tamaña ofensa no debe calmarse ni satisfacerse, sino con la reparación pública del agravio y el condigno castigo de tan atroz delito”¹⁴³

Alhora que posava en guàrdia els liberals davant els absolutistes que ara amagaven el cap sota l'ala:

“Españoles: manteneos sobre vuestras guardas; no cerréis vuestros párpados sobre el mullido lecho de la necia confianza; no os fiéis ni de los juramentos, ni de las promesas, tantas veces infringidas y violadas por la perfidia y la mala fe. [...] El que una vez ha gustado de las

¹⁴⁰ Diario Constitucional de Barcelona, 13 de març de 1820, pàg.1, que inclou un relat dels primers dies i una crida als catalans de totes classes a donar suport a la Constitució: “*Labradores, Artistas, Ciudadanos todos, sean unos solos vuestros deseos de ahora en adelante. Consolidad nuestra libertad de un modo estable y duradero como los siglos que deben seguimos. De este modo España será siempre grande, siempre respetada, siempre feliz por su Constitución*” (pàg.2-5).

¹⁴¹ COMELLAS: Los realistas ..., pàg.19 per la cita, i El Trienio ..., pàg.17-46.

¹⁴² FERNÁNDEZ DE LOS RÍOS: Estudio..., I, pàg.116-117. Vegeu també l'emigrat italià Giuseppe PECCHIO: “*A poco a poco, j'entends répéter a chaque instant; mais ce poco a poco me fait mourir d'impatience et de rage. Si dans les premiers moments de la victoire on n'a pas obtenu tous les grands avantages que l'on devait en espérer, comment pourra-t-on les obtenir avec le poco a poco, dès que le prestige du triomphe n'exite plus?*” (ROSSI: “*La Spagna...*”, pàg.422). ARDIT: Revolución..., p`ag.249-252, assenyalava la heterogeneïtat del liberalisme i el fet que els moderats controlessin les grans institucions i els exaltats les petites: ajuntaments, milícies, societats patriòtiques, etc.

¹⁴³ “*Clamor nacional*” al Diario Constitucional y Mercantil de la ciudad de Tarragona, núm.23, de 6 de maig de 1820, pàg.93-94. En el número 25 de 7 de maig, pàg.97-99, insistia en reclamar responsabilitats a Elio, Eguía, O'Donnell, Palafox i altres, així com abolir públicament el decret de 4 de maig de 1814.

dulzuras del mando absoluto, debe serle muy ingrato su desprendimiento; y aunque Fernando VII, por un movimiento generoso de la grandeza del alma, se haya sometido a la disposición de la ley, que limita y marca sus funciones y facultades, ambiciosos ministros y cortesanos habrá, que no satisfechos de los límites prescrito y de la responsabilidad que debe pesar sobre ellos pugnen por ensancharlos, conquistando las condescendencias, y aprovechándose de los descuidos de la buena fe y de la honradez de los que descansan sin recelo sobre el libro santo de nuestras libertades y de nuestros derechos. [...] Viva la religión, viva la nación, viva el rey por la constitución”¹⁴⁴.

Una opinió ben diferent tenien els liberals moderats que, com Borrego, assenyalaven que aquesta era la única via possible¹⁴⁵. Per aquests sectors, a cavall del reialisme i del liberalisme, la revolució i la participació popular s’havien acabat el mes de març de 1820: *“hombres de todas clases, descansad en los paternales cuidados del Rey y del gobierno, tened paciencia para que pase tiempo, y os veréis llevados por las nuevas instituciones al colmo de la prosperidad y gloria a que es acreedora la nación española.”¹⁴⁶*

Josep Coroleu ha assenyalat a posteriori: *“Había algo de misticismo en nuestro entusiasmo. Aquel fue el periodo heroico y candoroso del liberalismo. La prueba de nuestra ingenuidad es la burla que de nosotros ha hecho después otra generación más lista, calificando de necedad nuestra abnegación y de despreocupación su egoísmo”¹⁴⁷.*

L’historiador Modesto Lafuente insistia en aquest aspecte:

“Creer que la nobleza, el clero [...], creer también que el pueblo falto de ilustración, y ardoroso entusiasta del rey absoluto, a quien había aclamado con frenesí, y por quien había mostrado hasta delirio, se transformara repentinamente de realista en constitucional, y se adhiriera de pronto a instituciones contrarias a sus hábitos, y que ni siquiera comprendía, era una de tantas ilusiones como suelen ofuscar a los novadores y reformistas de más capacidad y talento”¹⁴⁸.

¹⁴⁴ “El ciudadano militar Jaccetano” al Diario Constitucional y Mercantil de la ciudad de Tarragona, núm.25, de 8 de maig de 1820, pàg.97-99.

¹⁴⁵ BORREGO: “El General...”, pàg.357: *“No pudiendo los liberales españoles servirnos de fuerzas organizadas para contrarrestar las influencias exteriores por un lado y por otro las conspiraciones realistas, necesidad indeclinable habría sido la de detenerse a considerar que grado de sacrificios de las libertades simbolizadas por la Constitución de 1812 nos era forzoso hacer, para encontrar en la corte y en las clases más influyentes, ya que no auxiliares, enemigos menos encarnizados”.*

¹⁴⁶ MIRAFLORES: Ideas..., pàg.23-25, i pàg.38 per la cita. Per l’historiador català Manuel de BOFARULL: Historia..., IX, pàg.524, manca de moderació, de no *“saber disfrutar con prudente límite de las libertades populares”*, comportà *“malear la libertad que se proclamaba los mismos que sacaron a relucir su bandera, y sobretudo en la corte y demás poblaciones grandes, la libertad tomó bien pronto carácter de licencia, se creyó que de ningún modo se expresaba mejor aquella que haciendo insolentes trágalas a los vencidos, que humillando de una manera demagógica al monarca, y que excediéndose, como gala de despreocupación, en burlas y denuestos a los que representaban la intolerancia religiosa.”*

¹⁴⁷ COROLEU: Memorias..., pàg.101.

¹⁴⁸ Modesto LAFUENTE: Historia General de España, t.XVIII, Barcelona, 1889, pàg.251. Carlos LEBRUN: “Ojeada...”, pàg.334: *“las circunstancias la hicieron; pero los hombres que la casualidad puso al frente no eran los más a propósito para dirigir una revolución que no empieza por convulsiones populares, como sucede ordinariamente, sino por disposiciones pacíficas, y que la fuerza solo se presenta en idea y no en realidad”*, i afegia *“no se podía nunca esperar que el alma de un Rey, amasada y criada con la leche del absolutismo, cambiase tan pronto de naturaleza, y disimularle esta innata y*

I.1.3 L'enquadrament de la revolució

Per tal de controlar el procés revolucionari, el dia 11 es convocà una reunió de les autoritats militars, civils, eclesiàstiques, judicials i dels gremis de la ciutat que decidí de crear una Comissió provisional formada per Josep Castellar (Cap polític), Juan Antonio Erro (Intendent), el baró de Castellet, Félix Torres Amat, Benet de Plandolit, Antoni Tamaro, Joan de Balle, Manuel Lasala¹⁴⁹, Marià Esteve i Antoni Buch¹⁵⁰. Aquesta Comissió havia estat nomenada per a “*conservar la tranquilidad pública, y a fin de fijar el orden en la parte administrativa y en todos los demás ramos del Estado*”¹⁵¹. El Cap polític de Catalunya, Josep Castellar, es dirigí al batlle de Tarragona manifestant-li que les principals mesures que pensava proposar a la Junta interina a començaments d'abril eren:

*“Los medios para la abolición de algunos derechos interiores, a fin de que la industria y el comercio estén más expeditos proponiendo otros recursos menos obstructores de estas fuentes del bien público para que los pueblos empiecen a disfrutar de las ventajas de la Constitución y se instruyan con hechos, hasta que las Cortes fijen el sistema de administración pública.”*¹⁵²

aciaga inclinación en bien de la libertad nacional” (pàg.336). També OBSERVACIONES..., pàg.47-63.

¹⁴⁹ Aquest manifestava en una carta de 22 de març de 1820 que “*Al Anton [Satorras] lo han nombrat Regidor constitucional de esta [ciutat de Barcelona] y a mi individuo de la Comissió Guvernativa lo que nos té incomodadissims a uns y altres*” (CA-48, fol.289). Antoni Satorras Vilanova, advocat, fou nomenat regidor de la ciutat comtal i jutge de primera instància de Barcelona. L'any 1833 fou nomenat Cap polític de Tarragona fins l'any 1835. L'any 1836, 1837 i 1839 serà elegit diputat a Corts per aquesta circumscripció (vegeu Pedro NOGALES: Una visió de la primera guerra carlista. Les cartes comercials de la companyia d'Aragó (1833-1840), Reus, 1995, pàg.12-14).

¹⁵⁰ L'acta d'aquesta reunió està recollida a l'anomenada “Acta Primitiva” (Gobierno de la provincia. Acta primitiva, Impremta Rubió, Barcelona, 11 de març de 1820, també publicada íntegra al Diario de Barcelona, núm.77, de 17 de març de 1820, pàg.611-612; i reproduïda a SARRIÓN: La Diputació..., pàg.133-134). Assistiren a la reunió Josep de Castellar (Cap polític), Pere Villacampa (Capità general), Joaquin de Porras (Governador de Barcelona), Juan López de Vinuesa (Regent de l'Audiència), Juan de la Dehesa (fiscal de l'Audiència), Pau Sichar (Bisbe de Barcelona), Pere Josep Avellà (Vicari general), Félix Torres y Amat, els regidors Raimon de Vedruna i Ignasi de Gayolà, els advocats Antoni Abadal, Antoni Tamaro i Antoni Cabanilles, a més dels prohoms dels gremis de sabaters, esterers i fusters, que integraven la Comissió provisional Governativa. Arxiu de la Diputació de Barcelona (ADB), “Actes Generals”, vol.2 (sessió d'11 de març de 1820). Vegeu, també, RISQUES: El govern..., pàg.187-190.

¹⁵¹ Manuel Lasala escrivia al caliu dels fets el mateix dia 11 de març al corresponsal de Santa Coloma, Jeroni Ferrer: “*se llamarán luego representantes de su corregimiento para formar una Junta Superior hasta que haya Cortes, y se pondrá esta Provincia de acuerdo con las demás levantadas*” (CA-48, fol.252). Vegeu sobre aquesta Junta les dades la BREVE noticia de los sucesos y operaciones más importantes en que se ha ocupado la Diputación Provincial de Cataluña desde el 6 de junio de 1820 hasta el 28 de febrero del 22, Barcelona, 1822, pàg.6, la tasca d'aquesta Junta era qualificada de “*ilustrada, activa y vigorosa cooperación, que para consolidar los primeros movimientos, afianzar el orden público y conducir a los pueblos por la nueva senda*”.

¹⁵² Resposta del Cap polític de Catalunya amb data de 29 de març de 1820, i que fou feta pública el 3 d'abril de 1820 junt a unes anotacions del batlle de Tarragona, Francesc Ignasi Pallejà, que entre altres coses deien: “*¡Que más podré añadir yo para corresponder a unas insinuaciones que van ya revestidas de aquella dulzura y fervor que caracteriza un zelo el más patriótico! Nada más, sino apresurarme a poner en vuestra noticia tan laudables máximas, para que os sirva de la misma satisfacción, que yo he*

El dia 12 Villacampa nomenà una Junta de Guerra integrada pel Cap polític, el Brigadier Josep de Castellar, els tinents generals marquès de Casa-Cagigal¹⁵³, Josep Maria Santocildes, i Josep Antoni Sans; els Mariscals de camp Joaquin Ruiz de Porras i Antonio Garcés de Marcilla, l'Intendent Juan de Erro, i com a Secretari Josep Maria Paniagua¹⁵⁴. Aquesta Junta però, fou dissolta l'endemà dia 13, al comprovar que el canvi polític seguia el seu camí sense entrebancs, en la línia d'aquest "Canto Patriótico":

<i>"Restablecer las leyes</i>	/	<i>solamente queremos</i>
<i>Que ya jurado habemos</i>	/	<i>ocho años a cumplir.</i>
<i>Nuestra Religión Santa</i>	/	<i>defender ofrecemos</i>
<i>y por ella sabremos</i>	/	<i>si conviene, morir.</i>
<i>Y la lealtad acendrada</i>	/	<i>también al Rey juramos,</i>
<i>al Rey por quien lidiamos/</i>		<i>seis años con tesón.</i>
<i>Que todo esto en sus leyes/</i>		<i>lo tiene así ordenado</i>
<i>el Código sagrado</i>	/	<i>de la Constitución".</i>

El mateix Villacampa adreçà un manifest als catalans en el qual es demanava pau i tranquil·litat:

*"Reposad en el seno de vuestras familias; consagraos a vuestras ocupaciones domésticas, y a vuestros deberes civiles. Desplegad ahora más que nunca las virtudes pacíficas, la indulgencia generosa hacia vuestros enemigos apagando el fuego impuro de la venganza y la división; respetad con acatamiento y sumisión la Religión celestial de nuestros padres, y a sus venerables Ministros. El orden os asegura la prosperidad. Ya que en este día de ventura y gloria os habéis elevado a una altura desconocida de las naciones más cultas, haced igualmente brillar vuestra grandeza de carácter en vuestra conducta particular, y sea la generosidad como el amor a una prudente libertad y la obediencia a las Autoridades constituidas, lo que os immortalice y os distinga. Uníos estrechamente a mí y a los Guerreros que mando y veréis colmado el triunfo a que os llaman la Constitución y los sentimientos elevados que acabáis de manifestar a la faz de la España y de la Europa, admirada antes de vuestra gloria y de vuestras virtudes."*¹⁵⁵

No tot eren crides a la tranquil·litat, i des de les pàgines dels periòdics barcelonins es demanava també energia per a consolidar la revolució abans de saber-se que el rei l'havia jurat, com mostra una carta particular i anònima que proposava formar una Junta

recibido al penetrarme de unos sentimientos tan puros y confortados de aquel entusiasmo que generalmente debe reynar en el corazón de todo buen Español!" (AHMR, lligall 9.6.5.09).

¹⁵³ Aquest es defensà des de les pàgines del Diario de Barcelona, núm.88, de 28 de març de 1820, pàg.707-708, reivindicant el seu liberalisme.

¹⁵⁴ Diario de Barcelona, núm.73, de 13 de març de 1820, pàg.577, i pàg.583-584, pel "Canto Patriótico".

¹⁵⁵ "El general en gefe del egército de Cataluña a los habitantes de esta ciudad y pueblos de la Provincia", amb data de 12 de març de 1820, reproduït a Diario de Barcelona, núm.74, de 14 de març de 1820, pàg.585-586. (Annex I.9). Una crida a la tranquil·litat que venia avalada per alguna carta particular com la que es publicà en el mateix número (pàg.586-587), signada pel "Militar ciudadano", demanant moderació. El dia 13 Villacampa, amb mitu de la jura de la Constitució per part de l'exèrcit estacionat a Barcelona, adreçà un manifest als "Generales, gefes, sargentos y soldados valientes del egército de Cataluña" que finalitzà amb els crits de "Viva la Nación, Viva la Constitución, Viva el rey, y Viva el Egército" (Diario de Barcelona, núm.75, de 15 de març de 1820, pàg.594).

amb un delegat de cada corregiment elegit per la capital del mateix, posar-se d'acord amb les altres províncies, i defensar la Constitució tal i com estava sense reformes:

*“Conviene pues a toda costa poner fin a este estado vacilante, que dura ya sobrado. Renazca la nación de sus propias cenizas, y aparezco sobre el Horizonte de la Europa respetable por sabias leyes, fuerte e irresistible por la unión de voluntades. Así logrará con su solo aspecto arredrar las obscuras maquinaciones que pudiese tal vez concebir una política malignante; y todas las desmedidas pretensiones de una ambición injusta. A un objeto tan grande conviene pues suma celeridad en proponer, convenir y realizar este plan, o el otro que tal vez se crea preferible; excitando Cataluña el ánimo de las demás Provincias, porque en la unión y concierto está la fuerza para convencer, y el medio de evitar dificultades y demoras.”*¹⁵⁶

La Comissió interina celebrà la seva primera reunió el 13 de març de 1820¹⁵⁷, rebent notícies que s'havia publicat la Constitució a diverses ciutats catalanes, i decidint de posar-se en contacte amb les províncies d'Aragó, Galícia, València¹⁵⁸ i Navarra i l'exèrcit de San Fernando per expressar-los-hi *“la firme resolució de Cataluña de sostener a todo trance la Constitución Española en todas sus partes”*. També s'acordà preparar les eleccions municipals sobretot a Barcelona¹⁵⁹, convocar eleccions de diputats per cada corregiment, exposar al rei els successos de la ciutat, instal·lar una Junta de Censura, i fer una crida a l'allistament a la Milícia Nacional Voluntària sota el comandament del coronel Josep Costa¹⁶⁰. De fet la formació de la Milícia Voluntària havia passat de ser una reivindicació radical, a ser una necessitat del propi sistema per les baixes de l'exèrcit i la dissolució de les milícies provincials, el problema era com equipar-la i municionar-la¹⁶¹. La Milícia barcelonina es decantà des dels primers moments cap el

¹⁵⁶ Signat per N., publicada al Diario de Barcelona, núm.74, de 14 de març de 1820, pàg.587-589.

¹⁵⁷ L'acte d'aquesta primera reunió va ser publicada íntegra al Diario de Barcelona, núm.77, de 17 de març de 1820, pàg.612-614 (reproduïda també a SARRIÓN: La Diputació..., pàg.134-136).

¹⁵⁸ Sobre la proclamació de la Constitució a València vegeu Salvador ALDANA: La Revolución de 1820 en Valencia, Castelló de la Plana, 1955, pàg.16-28 per aquesta qüestió, i Vicente CONEJERO: *“El Trienio Constitucional en Valencia”*, dins Anales Valentinos, núm.4 (1977), i El Trienio constitucional en Alicante (1820-1823) y la segunda represión contra los liberales (1823-1833), Alacant, 1983. Per la recepció de la Constitució vegeu Manuel ARDIT: Revolución liberal y revuelta campesina, Barcelona, 1977, pàg.249-297; i ROMEO: Entre ..., pàg.85-149.

¹⁵⁹ Castellar publicà un dia més tard, el 14, les normes per les qual havien de regir-se seguint la Constitució (Diario de Barcelona, núm.77, de 17 de març de 1820, pàg.609-610). El nou ajuntament de Barcelona va fer públic un manifest *“El ayuntamiento de esta capital a sus conciudadanos”*, amb data de 26 de març, publicat al Diario de Barcelona, núm.90, de 30 de març de 1820, pàg.734-735, i en el qual *“reclama por lo tanto la colaboración de todos sus conciudadanos, e implora el patriotismo de cuantos puedan auxiliarle con sus conocimientos, y sean capaces de sugerirle ideas útiles.”*

¹⁶⁰ Actes de la Diputació, vol.6, fol.2-3. El text reproduït correspon a la sessió de 17 de març de 1820, fol.7. Vegeu també l'edict de Castellar al respecte amb data de 15 de març al Diario de Barcelona, núm.77, de 17 de març de 1820, pàg.610-611, Diario Constitucional de Barcelona, núm.5, de 14 de maig de 1820, pàg.5. A més RISQUES: El govern ..., pàg.195-198.

¹⁶¹ A Barcelona tan bon punt com es consolidà la revolució, i molt abans que el govern ho manés, es preparà la formació de la MNV a partir del 25 de març (vegeu ACD, PRFVII, t.35, fol.99-100, i Gaceta de Madrid, núm.63 de 8 d'abril de 1820, pàg.405-407, i núm.15 i 17 de 13 i 15 de juliol, pàg.62 i 76).

constitucionalisme més exaltat, com prova aquesta dècima dedicada als seus membres per un Milicià, en la qual no hi ha cap referència a la religió ni al rei, tant constants a la paperassa oficial:

<i>“Respiremos amigos</i>	/	<i>la santa libertad.</i>
<i>Ya juramos constantes</i>	/	<i>al Código, lealtad.</i>
<i>Bastante hemos sufrido</i>	/	<i>infame servilismo.</i>
<i>Venció por fin la España</i>	/	<i>con su noble heroísmo.</i>
<i>Todos amigos somos</i>	/	<i>y todos tan hermanos.</i>
<i>que ya desapareció</i>	/	<i>el nombre de villanos.</i>
<i>Ciudadanos honrados</i>	/	<i>nuestro título sea.</i>
<i>Y este nombre sagrado</i>	/	<i>resplandecer se vea.</i>
<i>Demos pruebas de serlo</i>	/	<i>mostremos heroísmo.</i>
<i>Y sea la divisa</i>	/	<i>Constancia y patriotismo.</i>
<i>Corramos deshelados</i>	/	<i>al muro, si se ofrece.</i>
<i>Defender los derechos</i>	/	<i>tan solo se apetece.</i>
<i>Estos son inviolables</i>	/	<i>Constitución juramos.</i>
<i>Viva por siempre viva</i>	/	<i>Y por ella muramos.”</i> ¹⁶²

A Manresa també s'inicià la seva formació ben aviat, el mateix mes de març, això sí, aclarint que *“solo tiene por objeto la defensa particular de esta Ciudad y sus hogares, la policia interior, y la seguridad de los caminos inmediatos sin obligación de separarse del territorio de que dependen”*¹⁶³.

La Junta i la Comissió provisional mantingueren una important activitat al llarg del mes de març per assegurar el triomf de la revolució per una banda, i el seu control per l'altra¹⁶⁴, com mostra la continua publicació de bans i proclames demanant que de moment no es fessin innovacions en els impostos¹⁶⁵. Malgrat tot no pogueren evitar que el poble fes fora de la ciutat al Capità general Francisco Javier Castaños, al Tinent general Francesc Copons i al duc d'Almenara i que es destituís els caps del regiment de Pavia¹⁶⁶. Villacampa justificà els seu vist-i-plau a aquesta acció *“para que no sufra*

¹⁶² *“Aminto a sus compañeros, los alistados voluntariamente en la Milicia Nacional”* publicat al *Diario de Barcelona*, núm.86, de 26 de març de 1820, pàg.692.

¹⁶³ Circular amb data de 25 de març de 1820 (AHCM, lligall 60).

¹⁶⁴ Podem resseguir la seva activitat des de les *Actes de la Diputació*, vol.6, fol.1-39. Entre aquestes activitats Manuel Lasala destacava la tasca de la Comissió *“en procurar ilustrar al Poble en los seus intereses y en descubrirli las tramas que li arman los seus enemichs”*, per aquest motiu publicà *“un manifest polítich-religiós”* i es dirigí *“estretísimament als Bisbes perquè iluminés a las sevas ovelas, de quals resultas alguns han expedit pastorals, entre ells lo de Vich.”* (carta amb data de 25 de març, CA-48, fol.292).

¹⁶⁵ *Actes de la Diputació*, vol.6, sessió de 15 de març de 1820, fol.5-6. El 17 de març *“La Comisión gubernativa a los pueblos de esta provincia”*, demanava que es paguessin els impostos, ja que *“Todo español está obligado sin distinción alguna a contribuir en proporción de sus haberes para los gastos del estado”*, reproduïda al *Diario de Barcelona*, núm.81, de 21 de març de 1820, pàg.643-644.

¹⁶⁶ *Actes de la Diputació*, vol.6, sessió de 14 de març de 1820, fol.4. Una activitat força semblant, per altra banda, a la que desplegarà la Junta gallega controlada per la burgesia (BARREIRO: *Liberales...*, pàg.29-46).

alteración el orden público y evitar males de la mayor consideración”¹⁶⁷. El migdia del dia 13, assenyalat en principi per fer el jurament oficial de la Constitució, arribava a Barcelona un correu extraordinari “trayendo la agradable noticia que el Rey N.S. el dia 7 a las 11 de la noche avía jurado la Constitución”, i quan la notícia començà a circular per la ciutat “se agolparon algunos grupos de gente a Palacio” que exigien mesures contra les velles autoritats absolutistes. Per acontentar-les les noves autoritats manaren a Castaños, Copons, els governadors de la Ciutadella i Montjuïc i el duc d’Almenara que sortissin de la ciutat en el termini de 24 hores¹⁶⁸. Manuel Lasala va escriure que “estuvimos a pique de perder todo este mérito”, perquè:

“La noticia de haber jurado S.M. excitó luego la idea en los militares y Paisanos que más se habían comprometido que iban a cesar las nuevas autoridades que los mismos habían designado bolviendo a mandar los destituidos que necesariamente habían de estar altamente resentidos de los que más abiertamente se pronunciaron contra ella. Dieron más fuerza a esta idea ciertas demostraciones de las autoridades antiguas y algunas bravatas insultantes de sus allegados y partidarios. Se formó una reunión inmensa en la plaza de Palacio, muralla del mar y frente a la casa del Jefe Político donde estaba reunida la Junta provisional con el General Villacampa, nuevo Gobernador Porras y otros, pidiendo a gritos que saliesen inmediatamente de la Ciudad los antiguos Capitán General, Gobernador y otros hasta el número de 18 u 20 personas. Ni las persuasiones de la Junta, ni el tesón de Villacampa que prefería dexar el mando a consentir a nada de lo que se le pedía de este modo fue capaz de hacerlos desistir y viendo que lo iban a executar por si mismos los levantados fue preciso transigir. Se expidieron órdenes para asegurar a cinco o seis personas de las señaladas encargando su custodia y en la misma casa de la habitación de las mismas a oficiales de honor, que nombraron los que subieron a la Junta y llevaban la voz del Pueblo. Por este medio se sosegó todo y habiendo partido aquella noche el General Castaños para Madrid, y desaparecido de la Ciudad el Gobernador Copons, el Marqués Villed y algún otro, no hubo ayer la menor novedad contra la tranquilidad pública lo que era más temible en la gran reunión de la jura de la tropa que se verificó con todo aparato.”¹⁶⁹

Un altre fet que causà una certa commoció a la ciutat comtal fou la notícia que:

“la efervescencia que ha causado en Barcelona la noticia de haber concedido S.M. el destino de Cuartel en aquella provincia con el sueldo de noventa mil reales anuales al teniente General Conde del Abisval, y las disposiciones que ha tomado para evitar las consecuencias que podrian resultar si se presentase en Cataluña el referido General”¹⁷⁰

¹⁶⁷ Vegeu l’informe de Villacampa a la Junta provisional amb dates de 17 i 18 de març i de 7 d’abril de 1820 (ACD, PRFVII, t.35, fol.76, 135 i 139, t.37, fol.303-304 i t.38, fol.110).

¹⁶⁸ CRESPI: Diario..., fol.16.

¹⁶⁹ Carta de Manuel Lasala a Manuel Vicente de Saragossa amb data de 15 de març de 1820 (CA-48, fol.261-262). El mateix Lasala assenyala que amb el triomf de la revolució arreu del país “no hay quien quiera deshacerse de aquella clase de papel [vals reials] ni a 90 y aún en cortas cantidades” (carta a Lorenzo Garcías de Madrid, amb data de 15 de març), i que “la revolución de España tiene pocos exemplares y aunque no ha llegado todavía a su término, esperan todos los Españoles que se conseguirá tan favorable y ordenadamente como hasta aquí porque la mayoría de la Nación está decidida y el partido opuesto es muy débil y se debilitará cada día más” (carta a Manuel Llobet de Perpinyà, amb data de 18 de març), totes dues a CA-48, fol.264 i 268. Vegeu també REIG y VILARDELL: Barcelona..., III, pàg.148-149. Vegeu les actes de la Comissió governativa de 14 i 15 de març publicades al Diario de Barcelona, núm.84 i 85, de 24 i 25 de març de 1820, pàg.673, i 683-685.

¹⁷⁰ Ofici de Villacampa al Secretari de Guerra amb data de 25 d’abril de 1820 (ACD, PRFVII, t.38, fol.119). REIG y VILARDELL: Barcelona..., III, pàg.178-179.

Finalment, la Junta provisional ordenà que el comte de La Bisbal, Enrique O'Donnell, no entrés a Catalunya per evitar conflictes, i el dia 14 es jurà la Constitució públicament, i sense problemes¹⁷¹. La Comissió, conscient de la seva dèbil posició, doncs només estava integrada per persones de la ciutat comtal, decidí convocar representants dels corregiments per elegir una Junta Provisional Provincial¹⁷².

Dins l'activitat d'aquesta Comissió cal destacar la decisió de protegir la religió i el clergat de qualsevol atac popular, creant les Juntes de Censura, ja que "*la Religión no puede sufrir la menor mancilla por la Constitución*", i ressaltant "*las inestimables ventajas que van a resultarles de la puntual observancia de la Constitución, y que lejos de ser esta contraria a la Religión de Jesucristo la establece por Ley fundamental y manda que se profese por todos los españoles como única verdadera, y prohíbe el ejercicio de qualquiera otra.*"¹⁷³ De fet, els bisbes catalans, amb més o menys ganes, publicaren aquest mes diferents manifestos expressant la compatibilitat entre la religió i la Constitució. El dia 15 era el bisbe de Barcelona, Pau Sichar qui feia pública la compatibilitat entre Constitució i religió:

*"Tranquilzaos pues, amados hijos, vivid seguros, de que la CONSTITUCION no amenaza a nuestra santa Religión ni a las buenas costumbres; y que lejos de esto impone a cada Español un nuevo precepto que le obliga a ser buen cristiano y exacto en el cumplimiento de todos los deberes Religiosos, políticos y sociales"*¹⁷⁴.

I, uns dies més tard feia el mateix el bisbe de Vic, Raimon Strauch¹⁷⁵. Però una cosa era predicar teòricament i una altra ben diferent era demostrar-ho pràcticament, així quan la Junta provisional demanà suport econòmic als monestirs i bisbats la resposta fou molt

¹⁷¹ El Diario constitucional, político y mercantil de Barcelona, núm.62, de 13 de maig de 1820, pàg.2-3, inclou una extensa carta de La Bisbal queixant-se que no ha estat acceptat a Barcelona, on pretenia passar destinat pel govern: "*En las últimas gloriosas ocurrencias he espuesto eminentemente mi vida por restablecer el gobierno constitucional, y me parece bien injusto que cuando por servir a la nación me he indispuerto con los anteriores gobernantes, se me ataque tan infundadamente por el mismo justísimo partido que he sostenido*". Vegeu també el Diario de Barcelona, núm.75, de 15 de març de 1820, pàg.593-594.

¹⁷² L'elecció d'aquest representant provocà força maldecaps al corregiment de Tarragona per veure si la persona elegida era de Reus o de Tarragona (Actes de la Diputació, vol.6, sessió de 20 de març de 1820, fol.11).

¹⁷³ Actes de la Diputació, vol.6, sessió de 16 de març de 1820, fol.5v.

¹⁷⁴ "Nos Don Pablo de Sichar por la gracia de Dios y de la santa sede apostólica Obispo de Barcelona, del consejo de S.M. A todos los fieles de esta ciudad y diócesis: salud en nuestro Señor Jesucristo" reproduïda al Suplemento al Diario de Barcelona del jueves 16 de marzo de 1820. Vegeu també Gaspar FELIU: La clerecia catalana durant el Trienni liberal, Barcelona, 1972, pàg.35-47.

¹⁷⁵ "Nos D.Fr. Raimundo Strauch y Vidal por la Gracia de Dios, y de la Santa Sede Apostólica, obispo de Vich, del Consejo de S.M. Al Rdo. Clero secular y regular y demás fieles de este nuestro

fluixa, fins el punt que en el cas del monestir de Poblet que aportà 400 rals, la Junta li contestà que no s'esperava això d'un monestir que "*tiene tantos posibles y que en otras ocasiones ha dado pruebas de generosidad*", i que perquè no fes el ridícul no feien pública la seva donació¹⁷⁶. La Comissió també hagué de mantenir l'equilibri entre les noves idees econòmiques del liberalisme, i els interessos dels gremis que volien continuar controlant la força de treball del sector¹⁷⁷.

La Comissió també vetllà perquè es realitzessin arreu les eleccions municipals, i validà el nomenament dels jutges de primera instància, dues mesures importants per a consolidar el nou poder¹⁷⁸. L'elecció dels nous regidors i batlles, en uns casos formant ajuntaments provisionals i en d'altres reposant els de 1814, es va fer en un termini molt curt ja que a finals de març ja s'havien elegit els nous ajuntaments¹⁷⁹. L'elecció dels nous ajuntaments constitucionals no fou pas una bassa d'oli, i es produïren nombrosos conflictes arreu de Catalunya, com constatà la Comissió de Legislació de les Corts en traspassar els expedient sobre eleccions municipals presentats pel Cap polític i la Diputació de Catalunya, fent-se ressò de "*las dificultades con que han tropezado para la formación de ayuntamientos a causa de las particulares circunstancias y localidad de aquellos países, cuyos expedientes quedaron pendientes en la Secretaría desde 1814*"¹⁸⁰. Tot i que el canvi de règim fou relativament pacífic, en alguns indrets les noves autoritats reclamaren contra les velles, com en el cas d'Igualada on el nou consistori exigí la destitució de l'ex-Alcalde Major i jutge de primera instància, Agustí Pelaez, "*por ineptitud u genio atropellador; y sobretudo por haberse manifestado adicto y protector de los infaustos caprichos del Cura Párroco, causa de todos los males que padece este numeroso vecindario, se ha atraído el odio común de todo el Pueblo*"¹⁸¹. En altres llocs s'escamparen idees més radicals d'igualtat, com mostra l'incident del 9 d'abril a Barcelona quan, en paraules de Reig i Vilardell "*mucha gente creyendo que la*

obispado, salud y paz en nuestro Señor Jesucristo", amb data de 22 de març i reproduïda al Diario de Barcelona, núm.83, de 23 de març de 1820, pàg.663-665.

¹⁷⁶ CARRERA: Historia..., II, pàg.51-52.

¹⁷⁷ Actes de la Diputació, vol.6, sessió de 16 de març de 1820, fol.6.

¹⁷⁸ Vegeu la relació d'aquests jutges a Actes de la Diputació, vol.6, sessió de 28 de març de 1820, fol.23-24.

¹⁷⁹ Tot i que en general la substitució dels ajuntaments absolutistes pels liberals fou força tranquil·la en alguns indrets, com a Porrera fou molt moguda i amb enfrontaments entre liberals i absolutistes, segons ens descriu Josep Simó a "Crònica de Porrera", pàg.32-33.

¹⁸⁰ DSC, 1820, t.I, pàg.224-225, sessió 17, de 21 de juliol.

*Constitución les daba facultades para ello, asaltaron los palcos y demás localidades reservadas del coliseo, diciendo a sus propietarios al presentarse: Todos somos iguales”*¹⁸².

La Comissió provisional aconseguí fer-se respectar arreu de Catalunya com ho demostra la nombrosa correspondència que hi mantingueren diferents pobles del Principat: mostrant les seves queixes, demanant informació, etc. La Comissió es va dissoldre quan es constituí la Junta provisional de la província de Catalunya (5 d'abril de 1820)¹⁸³. La nova Junta es va mantenir fins el 12 de juliol quan arribaren a Barcelona les notícies de que el rei havia jurat la Constitució¹⁸⁴, malgrat que s'havia reposat la Diputació de 1814 que funcionà del 3 de maig al 5 de juny, i que s'havien elegit diputats (22 de maig) per a la nova i definitiva diputació provincial que es constituí el 6 de juny (R.O. de 30 de març)¹⁸⁵. De la tasca de la Junta provisional i de la Diputació definitiva en parlem més endavant, ara només volem assenyalar que durant els mesos posteriors a la proclamació de la Constitució, la Junta mantingué una intensa correspondència amb les altres Juntes provincials per tal de consolidar el sistema liberal¹⁸⁶.

L'encaix entre els organismes creats arran de la revolució i les noves institucions constitucionals un cop es consolidà el sistema liberal provocaren més d'un cop, conflictes de competències entre unes i altres. Pot servir com exemple el que s'originà al voltant de la Junta de censura, entre la Junta provincial i les Corts, quan el mes d'agost el diputat català Joan de Balle demanà a les Corts que la Junta de Censura de Barcelona nomenada pel Cap polític tingués el vist-i-plau d'aquelles, perquè fins ara s'havien anat impugnant

¹⁸¹ “Actes...Igalada”, sessió de 5 d'octubre de 1820, ja a la sessió de 7 d'abril l'ajuntament havia manifestat “*lo disgustadísimo que están los ciudadanos a motivo de los violentos medios con que los ha tratado*” (ADB, lligall 82, expedient 1).

¹⁸² REIG y VILARDELL: *Barcelona...*, III, pàg.160.

¹⁸³ Vegeu l'acta de Constitució a *Actes de la Diputació*, vol.6, fol.32-33 (reproduïda a SARRION: *La Diputació...*, pàg.137-138). També a ACD, PRFVII, t.35, fol.177. Aquesta Junta estava presidida pel Cap polític i integrada com a vocals pel baró de Castellet (Barcelona, substituït després per Manuel Lasala), Josep Espiga (Lleida), Josep Claret (Manresa), Fèlix Janer (Vilafranca), Josep A. Jordana (Talam), Francesc de Miquel Capdet (Vall d'Aran), Josep Porret (Figueres), Valentí Segura (Cervera), Ignasi Miquel de Sallés (Vic), Salvador Vifals (Mataró), Francesc Calvet (Girona), i Benet Rubinat (Tarragona).

¹⁸⁴ Vegeu la comunicació de la seva dissolució al *DSC*, 1820, t.I, pàg.168, sessió 12, de 16 de juliol.

¹⁸⁵ Tant per la constitució d'una com de l'altra vegeu l'ADB, lligall 58, expedient 3. La seva activitat la resseguim al capítol II

¹⁸⁶ Bona part d'aquesta correspondència es troba a l'ADB, lligalls 25, expedient 1 i 26 expedient 2. Vegeu tot el procés d'implantació del règim liberal a València, també sota l'hegemonia d'una heterogènia burgesia mercantil i propietària, a Maria Cruz ROMEO: *Entre el orden y la revolución*, Alacant, 1993, pàg.85-149.

les seves decisions i evitar així “*que no vaya en aumento el abuso de escribir por la impunidad de los sujetos que hasta ahora lo han hecho*”¹⁸⁷. La proposta fou criticada pels diputats Martínez de la Rosa i Navas al·legant que les juntes de censura havien de ser nomenades per les Corts i no pas pel poder executiu, “*porque resultaría que el poder ejecutivo metería la mano en asuntos de la libertad de imprenta, facultad que las Cortes se habían reservado*”. Per la seva banda Puigblanch i Balle justificaren la decisió de “*la Junta provisional de Gobierno de Cataluña en los primeros momentos de la restauración de la Constitución, vio que era necesario nombrar la Junta provincial de Censura [...], era indispensable que al tiempo que se les permitía disfrutar de este beneficio, se tomasen las medidas necesarias para contener los abusos que pudiese haber*”, afegint que no podia convocar-se la de 1814 perquè alguns membres havien mort i altres vivien fora de Catalunya. Al final les Corts aprovaren que “*se habilite a la Junta censoria de Cataluña hasta que se nombre la correspondiente a propuesta de la Suprema, a la que se encarga que la haga inmediatamente, declarándose válidas las censuras que haya dado hasta ahora*”. La Junta Central de Censura proposà per a vocals de la provincial de Catalunya: els eclesiàstics Vicenç Cabanillas i Fèlix Torres Amat, els advocats Bru Ferrer Alvareda i Josep Casalón, i al major de la Ciutadella Antoni Puig Luca¹⁸⁸. Tot i que els diputats catalans Janer i Rey s’hi oposaren perquè Cabanillas era valencià i tant solts transeünt a Catalunya, perquè no hi havia ningú de la de 1814 i perquè no n’hi havia cap de la que nomenà la Junta provisional de 1820, les Corts aprovaren el nomenament dels esmentats vocals.

El Capità general de Catalunya, Villacampa, un cop consolidada la revolució, es dirigí a la Junta provisional “*manifestando la escasez de fuerzas que guarnecen aquella provincia y pidiendo un aumento de tropas*”, ja que el llicenciament general havia deixat força malmesa la tropa estacionada a Catalunya. La Junta respongué que “*no hay más remedio, mientras se reúnan las Cortes, que enviar a dicha provincia algún cuerpo o cuerpos que estén disponibles en otros puntos y promover la formación de la Milicia*

¹⁸⁷ DSC, t.I, pàg.369-371, sessió 30, de 3 d’agost. La Junta de Censura fou nomenada el 15 d’agost i estava integrada pels eclesiàstics: Vicenç Cabanillas i Fèlix Torres i Amat (canonge de la catedral) i pels seculars Bru Ferrer i Josep Coroleu (advocats) i Antoni Puig i Luca (major de la Ciutadella), i com a Secretari Domènec Oriol. Com a suplents Cristòfol Marcè (catedràtic del col·legi episcopal i Francesc Altés i Ramon Salvato (advocats). Vegeu CRESPI: Diario..., dia 15 d’agost de 1820.

¹⁸⁸ Com a suplents es proposava al catedràtic del Seminari Cristòfol Marcè, i als advocats Francesc Alte Guzen i Ramon Salvat (DSC, t.I, pàg.400, sessió 33, de 6 d’agost).

Nacional.”¹⁸⁹ Cal tenir en compte que la Junta provisional decretà la llicència dels que havien complert el servei fins l’any 1817 i als regiments provincials, al·legant que:

*“No existen motivos de recelo interior ni exterior. Solo en caso de imperiosa necesidad se aumentarían las fuerzas armadas, pues esta es una Facultad privativa de las Cortes y el rey está decidido a respetar los principios sancionados por la Constitución, y entonces con todo género de precauciones para no despertar la desconfianza exterior.”*¹⁹⁰

Aquests moviments de tropes que afectaven sobretot a Catalunya, València i Mallorca, eren aprofitats pels contrarevolucionaris per fer propaganda contra el sistema, per això la Junta provisional manà al Secretari de la guerra que publicués qualsevol moviment de tropa *“para evitar se extiendan ideas siniestras que los malintencionados se encargan de esparcir al menor movimiento de tropas”*¹⁹¹. Villacampa tingué algunes topades amb oficials dels regiments aquarterats a Barcelona, per exemple el capità Pedro Moulin del regiment de Còrdova el 21 de maig fou confinat per Villacampa a Tortosa fins el 10 de juliol, acusats, junt a altres companys del general Lacy, de conspiració¹⁹².

Per altra banda, a començaments d’abril es constituïa a Barcelona la *“Sociedad Patriótica Barcinonense de Buenos Amigos”*, presidida pel mexicà fra Luis Gonzaga Oronoz i instal·lada al convent de mercedaris¹⁹³. Formaven part d’aquesta Societat Villacampa i Castellar, sens dubte per intentar controlar-la, tot i que el primer incident relacionat amb aquesta societat fos originat per la intervenció de la Junta de Censura, per la publicació d’una convocatòria a una reunió (19 de maig) per tractar sobre les irregularitats comeses en les eleccions del partit de Tortosa, i que entre d’altres coses deia que *“una de las principales atribuciones de la Sociedad Patriótica es poner Dique a los asestos de los enemigos de la Patria”*¹⁹⁴. A causa d’aquest incident Oronoz fou empresonat durant sis dies, i redactà un al·legat en defensa seva i de la tasca de les Societats Patriòtiques que ha estat reproduït àmpliament per Gil Novales: *“La ignorancia acompañó siempre la opresión de los pueblos y la ilustración debe garantizar*

¹⁸⁹ Ofici de Villacampa amb data de 15 d’abril de 1820 i resposta de la Junta amb data de 25 d’abril (ACD, PRFVII, t.35, fol.186 i 230). Finalment s’hi envià a finals de maig, el regiment de cavalleria de voluntaris d’Espanya estacionat a Andalusia (ACD, PRFVII, t.35, fol.297 i t.38, fol.721). De fet segons un informe del Secretari de Guerra l’exèrcit espanyol estava integrat per un total de 46.383 homes el mes de març de 1820: 30.937 d’infanteria, 7.022 de cavalleria, 2.764 d’artilleria, 5.036 guàrdies d’infanteria, i 918 zapadors (ACD, PRFVII, t.37, fol.233).

¹⁹⁰ Ofici de la Junta amb data de 17 d’abril de 1820 (ACD, PRFVII, t.35, fol.145-146 i 157).

¹⁹¹ Ofici amb data de 1 de juliol de 1820 (ACD, PRFVII, t.35, fol.408-411).

¹⁹² Moulin havia dirigit dues exposicions al rei (18 de juny i 9 de juliol de 1820) i un recurs a les Corts (21 d’agost de 1820) acusant Villacampa d’infracció de la Constitució, però les Corts declaren que no s’ha comès cap infracció (DSC, 1821, t.I, pàg.391, sessió 13 de 10 de març).

¹⁹³ GIL NOVALES: *Las Sociedades...*, vol.1, pàg.245-247.

su libertad. Este es el interés de las Sociedades Patrióticas”.

Hem de considerar la importància de les Societats Patriòtiques i de la Milícia Voluntària en el sosteniment del règim constitucional (en parlem al capítol II), com ens recorda Alcalá Galiano: “a la par con las sociedades secretas contó el restablecido sistema constitucional con dos auxiliares públicos, ambos poderosos, y no tan propios de un gobierno bien asentado de los llamados libres, cuanto de una época revuelta en que es preciso, en pugna declarada o sorda, pero continua, estar disputando la victoria. Alúdase aquí a la milicia nacional y a las sociedades patrióticas.”¹⁹⁵

La proclamació de la Constitució i els primers passos del règim liberal eren acollits amb una barreja d'optimisme i preocupació per alguns sectors de les classes benestants catalanes, sobretot quan es pensava en la Revolució Francesa, almenys això és el que dóna a entendre la carta de Joan Costafreda datada a Menàrguens (Segrià) el 19 de març de 1820 a Josep Brufau¹⁹⁶ de qui era corresponsal comercial:

“La innovación política de estos Reynos, en la que si los fines corresponden a los principios tendremos de que alegrarnos, más si estos hubiesen de ser preliminares de aquellas sangrientas escenas que con una semejante innovación regaron de humana sangre, a Lion de Francia y Burdeos entre las Ciudades, y a la Vendee entre los departamentos, seria muy digna de llorarse semejante novedad. Careciendo de datos fixos para acertar la causa de aquellos políticos movimientos, me veo agitado entre el temor y la buena esperanza, aunque al considerar el hipo que manifiestan los constituyentes contra la Inquisición, áncora de la fe, y freno de las viciosas costumbres, prevalece aquel hasta punto de quererme persuadir que los sectarios de Voltaire, Dalambert, Diderot, y Roseau, conocidos con el nombre de espíritus fuertes, ilustrados, y Filósofos, tendrán su cabida en aquellos movimientos para a su tiempo verificar contra la expectación de quasi todos sus planes asoladores. Desearía me dixese lo que opina V. sobre el particular para podrer tranquilizar mi espíritu, que no acaba de sosegarse a vista de tales acontecimientos. Por una Gazeta extraordinaria de Madrid he visto con complacencia que también el Soberano había jurado la Constitución, muy sin embargo de ser esto verdadero he oydo venían contra esta Nación 8000 Ingleses, lo que acaba de amedrantarme.”¹⁹⁷

La resposta de Josep Brufau des de Barcelona, que correspon a un liberal més decidit és prou clara:

“Le veo a V. todavía lleno de sobresalto y temores quando ya por todos los rincones de España resuena la trompeta de la libertad sin haber sucedido una desgracia en tan gran cambio de cosas, lo que seguramente causará admiración a todas las Naciones. Siento mucho que su despejado entendimiento haya jamás crehido en que la constitución pueda conducirnos al error e incredulidades de aquellos filósofos irreligiosos que me cita. Los periódicos que le incluyo le instruirán y desengañarán. En todos se observa el mayor respeto al Rey, odiando si a todos a su alrededor y malos servidores de este, que a poco más nos hechan a pique sin remedio. Los atributos de la difunta Inquisición los dieron las Cortes a los obispos como a

¹⁹⁴ Vegeu el relat complert a GIL NOVALES: Las Sociedades..., vol.1, pàg.246-250.

¹⁹⁵ ALCALÁ GALIANO: Historia..., pàg.99.

¹⁹⁶ Vegeu-ne una petita nota biogràfica a SALES: Mules..., pàg.75.

¹⁹⁷ “Companyia de Calaf...”, CA-47, fol.82, microfilm 157 (AHT). Vegeu una justificació de la necessitat de controlar la revolució a Las Glorias Nacionales, VI, pàg.586

inmediatos sucesores de los Apóstoles, para hacer observar la fe. Si V. hubiera visto como yo los horribos calabozos de esta extinguida casa, no la habría llamado áncora de la fe, sino que como todos se habría horrorizado al considerar que una falsa acusación podía conducir a un cristiano a ser allí consumido sin saber jamás de él nada, ni los amigos, ni los parientes. Que se castiguen los malos, pero que se les forme causa y lo sepa el público para la enmienda que es lo que se propone el buen gobierno. Hasta ahora parece que todas las Provincias prodigiosamente van acordes y de esto se infiere que no puede ir mal la empresa. Sobre los ingleses nada había oído y se me figura que V. los habrá soñado. Entre los papeles que le incluyo, observará V. que Don Manuel [Lasala] es otro de los que fueron nombrados por el Pueblo para la Junta superior interina.”¹⁹⁸

Uns dies més tard, 29 de març, el mateix corresponsal responia a Josep Brufau manifestant la seva alegria per la consolidació del sistema constitucional, alhora que assenyalava la necessitat de mantenir l'ordre i evitar una radicalització de la revolució mitjançant la censura i l'actuació dels bisbes considerats servadors de les bones costums:

“Me llenó de satisfacción, quando por los inclusos periódicos vi el gobierno constitucional consolidado y sin peligro de alguna sangrienta revolución, siempre temible en las grandes políticas mutaciones. [...] No sería malo a mi parecer que quando las circunstancias lo permitiesen se nombrara alguna comisión, de cuyo cargo fuese velar sobre proposiciones heréticas y escandalosas al efecto solamente de hacerlas presentes a los Obispos, para poderlas castigar según fuese su debido. [...] Ello es cierto que los notoriamente conocidos por sus prendas menos laudables, con estas ocurrencias están tan ufanos como que hubiesen conseguido algún triunfo, y será muy del caso, que el Gobierno manifieste con sus providencias respectivas, se han equivocado aquellos al pensar que baxo de un régimen sabio a la par y religioso, podrá la disolución reynar impunemente.”¹⁹⁹

A mitjan mes de maig, Joan Costafreda tornarà a escriure a Josep Brufau manifestant-li que:

“Convalezco de mis pánicos, temores y veo con la mayor satisfacción, el rey plenamente decidido por el régimen Constitucional y que toda la Nación conspira a su antiguo lustre y exaltación por medio de disposiciones las más sabias y religiosas. Estaba intimamente persuadido de esta verdad en los mismos principios de las Cortes, más lo que se dixo al disolverlas, y haber leído la historia de la revolución de Francia, y a Barruel memorias del Jacobinismo, me habían amedremntado. Pero quedo libre del temor quando veo tantos discursos de los que están a la frente del mando, los más juiciosos que trahen todas las señales

¹⁹⁸ Carta datada a Barcelona el 22 de març de 1820 (“Companyia de Calaf...”, C-47, fol.84). Malgrat la extensió ens ha semblat molt interessant de reproduir les dues cartes ja que reflecteixen dues posicions dins d'aquests sectors benestants catalans, aquells que veuen que la revolució era la única sortida i si hi impliquen decididament com la família Cortadellas, i aquells altres que encara la veuen amb recel com el corresponsal de Manàrguens (Segrià) que el novembre d'aquest any li demanarà que els subscrigui al setmanari El Amigo de la Religión (carta amb data de 5 de novembre, CA-47, fol.63). En una carta posterior (11 de maig) Josep Brufau assenyalà als escèptics que “*observant-se la Constitució sempre recauran ab la millor gen[ti] dels pobles que és lo principi del be.*” (CA-47, fol.62).

¹⁹⁹ Carta amb data de 29 de març de 1820, en la qual s'afegia que alguns d'aquests “descamisats” havien aconseguit fins i tot ser elegits regidors i que per aquest motiu havien impugnat les eleccions davant el Cap polític, assessorats per un tal Miralles (“Companyia de Calaf...”, CA-47, fol.83). Vegeu també les cartes datades a Manàrguens el 5 i 26 d'abril, i 14 de maig de 1820, en el qual es demanada a Josep Brufau que per mitjà de Manuel Lasala (membre de la Junta provincial) faci arribar la queixa de la classe benestant davant l'elecció d'un indesitjable per a regidor: “*amigo siempre de las tabernas, por pasar la mayor parte del tiempo en sus casas, no teniendo otro Dios que su mismo vientre.*” (CA-47, fol.77-81).

características de la mayor sinceridad."²⁰⁰

En mig d'aquesta correspondència se celebraren les eleccions a diputats a Corts. Aquestes eleccions que clouria el primer pas de la revolució vers la seva consolidació, va ser tractat amb molt interès per part de la Junta provisional que nomenà una Junta Preparatòria per controlar aquestes eleccions integrada pel bisbe de Barcelona, Juan de Erro, Narcís Sans, Joan Reynals, Benet Plandolit, Joan Guardiola i Joan Besora que n'era el secretari. Aquesta Junta adreçà un manifest als catalans en el qual els recordava la necessitat de formar unes Corts per tal d'aconseguir el que deia la Constitució referent a "*las relaciones entre gobernantes y gobernados, y puestos oportunamente limites a los poderes que han de regir la sociedad civil*", i per tal que les Corts representessin realment al poble calia fer unes bones eleccions de diputats:

*"A vosotros solos comete la sabia ley fundamental que de nuevo hemos jurado, la elección de vuestros representantes para aquel importantísimo Congreso, en que consolidándose el edificio que con duras penas acabamos de levantar, se asegura, no solo nuestra venturosa suerte, sino que quedará también dichosamente asegurada la de nuestras futuras generaciones. De los representantes pende el bien que todos ansiamos, y que la madre Patria teniendo sus débiles manos que estaban ya casi yertas en el lecho del dolor en que yacia, implora con la aguda voz de la razón y la justicia; y de vosotros pende que los representantes de esta Provincia sean capaces de hacer indudablemente este mismo bien por que tanto suspiramos. [...] Las personas en que más notoriamente brillen los talentos, y virtudes cívicas y religiosas, aquellas han de ser los únicos objetos de vuestros votos."*²⁰¹

Manuel Lasala reflexionava a finals de març sobre la marxa de la revolució a Catalunya:

*"Molts embarassos surten, buscats de propòsit la major part, per lo establiment del nou Sistema, però ab constància y bona voluntat de fer-ho en las novas autoritats, se van vencent. Lo partit contrari es gran y encara que ara està comprimit, no deixarà de alzar lo cap sempre que puga. Se espera [en] lo correu següent la convocació de Corts en que tots habem de procurar la elecció de subjectes adictos al sistema constitucional. La intriga per lograr-ho serà una virtud."*²⁰²

Sempre hi ha però una visió positiva a curt termini, com mostra Lasala a Antoni Tudó dels Masos de Mora: "*Vol temps lo arreglo polítich de las cosas y sobradament se ha fet fins ara. Los Pobles aniran poch a poch coneixent las ventatges y desimpresionant-se de las ideas contràrias.*"²⁰³ No obstant, Lasala veia la necessitat de sol·licitar un préstec a l'estranger perquè el govern pogués fer front a les despeses corrents:

²⁰⁰ Menàrguens, 14 de maig de 1820 (CA-47, fol.77).

²⁰¹ "Catalanes", Barcelona, 4 d'abril de 1820, signada per "*La Junta preparatoria formada en esta Provincia para facilitar la elección de Diputados para las proximas Cortes*".

²⁰² Carta amb data de 29 de mars de 1820 (CA-48, fol.297-298).

*“No podemos salir del apuro en que por el tránsito de un sistema a otro nos pone el entorpecimiento de las contribuciones sino logrando un empréstito en el Estrangero. El del millón de esterlinas nos desahogaría a lo menos hasta la apertura de las Cortes que tranquilizará y solidarará más la confianza pública. El estado actual de los negocios de esta casa no permite tomar parte en tal empréstito aunque le considero seguro.”*²⁰⁴

Des dels primers dies de la revolució, com hem vist, les noves autoritats liberals intentaran de frenar el procés revolucionari²⁰⁵, així el Cap Polític de Catalunya, Josep de Castellar, afirmava en una proclama de 16 de març:

*“Los derechos de que se nos reviste, se dirigen a hacernos prudentes, moderados, instruidos con decoro y piedad y artistas, sabios, comerciantes; y en fin hijos dignos de la Patria. La Constitución abre los canales de prosperidad, quita las trabas a la industria, a las artes, y al talento establecido sobre la moral; pero si alguno de los habitantes de esta Provincia se persuadiese que tan venerable código es un título de desorden, de libertinaje, de delito o de alteración pública, debe penetrarse de que la Espada de la Ley los seguirá a cualquier parte, y será irrevocablemente castigado puesto que la justicia sentada sobre las bases de la Constitución no admite los efigios ni las dilaciones de otros tiempos.”*²⁰⁶

I amb la mateixa data era la Comissió provincial governativa la que es dirigia als pobles de la província, fent una valoració del que havia estat la revolució fins aquell dia, *“después de seis años de opresión y abatimiento, en que os sumieron el egoísmo, la intriga y la maldad de algunos pérfidos españoles”*, i assenyalava que *“ya hemos proclamado la Constitución, ya la ha jurado nuestro Rey en manos de una Junta respetable, compuesta de personas de la confianza del pueblo; ya somos libres”*, i ara només ens resta disfrutar d'aquesta llibertat:

“Nuestros legítimos representantes nombrados por nosotros mismos [...] formarán leyes que no tendrán otro objeto que la prosperidad de la Nación y el procumunal de sus pueblos: decretarán con libertad nuestras contribuciones, precisamente las necesarias para los gastos del Estado, [...]. Serán respetadas nuestras propiedades, y nuestras personas no estarán ya en espuestas a prisiones arbitrarias. Recogeremos a manos llenas los copiosos frutos de nuestra industria, de nuestros sudores, de nuestras luces y conocimientos. [...], gozaremos felizmente

²⁰³ Carta amb data de 8 d'abril (CA-48, fol.323). En una altra carta de la mateixa data assenyalava que *“falta un poch que lo poble coneguia millor quant le interessa conservar-lo, y que no se obstruyescan las contribucio[n]s per acudir als pagos precisos”* (CA-48, fol.328).

²⁰⁴ Carta a Lorenzo Garcías de Madrid amb data de 22 d'abril de 1820 (CA-48, fol.371-372).

²⁰⁵ Gil Novales en la seva nombrosa producció historiogràfica sobre el Trienni ha plantejat els continus esforços del liberalisme moderat per controlar i dirigir la revolució, vegeu GIL NOVALES: *Las Sociedades...*, pàg.245-250. Tot i que això no significa, necessàriament, que ho aconseguissin; és més, nosaltres som de l'opinió de que durant el Trienni el control dels moderats restà sols a les altes instàncies del govern. D'alguna manera, per Gil Novales, la burgesia ja era reaccionària durant el Trienni, en canvi, per altres historiadors, com Fontana, aquesta burgesia s'hi anirà convertint a mesura que avanci el procés de revolució burgesa i les capes populars comencin a fer sentir les seves reivindicacions pròpies, vegeu Josep FONTANA: *“La burguesía española entre la reforma y la revolución (1808-1868)”*, dins *Revueles y revoluciones en la historia*, Salamanca, 1994 [1989], pàg.125-133.

²⁰⁶ Exemplars a la caixa 455 de l'AHMSSA, al lligall 81 de l'AHMBP i al lligall 2.6.4.6 de l'AHMR.

del sagrado derecho de comunicarnos sin riesgo ni temor nuestras ideas y pensamiento."²⁰⁷

Però, per a poder gaudir d'aquests béns constitucionals calia:

"Que depongamos nuestros odios y enemistades, perdonándonos mutuamente las injurias, [...]; fuerza es que obedezcamos las leyes y respetemos las autoridades establecidas; fuerza es que amemos a la Patria, y contribuyamos todos sin distinción, ni escepción alguna, a una conservación y defensa con nuestros haberes y aún con las armas cuando la ley nos llamare; finalmente y sobre todo fuerza es que seamos buenos católicos."

Perquè, la Constitució era perfectament compatible amb la religió catòlica:

"Deponed, pues, católicos catalanes, todo temor y aún la más leve sospecha de que se os prive de profesar en toda su pureza la Religión santa de Jesucristo; temed si, temedlo todo, si por desgracia dejáis de profesarla y en cualquier manera la insultáis, pues caerá sobre vosotros todo el peso de las leyes, leyes muy severas, y seréis rigurosamente castigados hasta con la pena capital, como reos de lesa constitución en el más sagrado y fundamental de sus artículos."

A partir de mitjan d'abril, la Junta provisional central intentà d'anar fent desaparèixer les Junes provincials que s'havien format a Galícia, Astúries, Aragó i Catalunya, i impedir que se'n formessin de noves com s'intentava a València. De fet, les Junes provincials van anar sent substituïdes per les diputacions de 1814²⁰⁸. Aquests intents de frenar la revolució "*des de dalt*", es concretaren en la Llei de premsa (decret de 22 d'octubre de 1820)²⁰⁹, en les limitacions a l'actuació de les Societats Patriòtiques (decret de 21 d'octubre de 1820) i el seu posterior tancament (decret de 30 de desembre de 1820)²¹⁰. La redacció del codi penal agreujà aquestes mesures, tal i com assenyalava el diputat català Antoni Puigblanch que es caracteritzà per defensar a les Corts una concepció àmplia de la llibertat, sobretot la de premsa: "*medidas de esta especie son las que preparan la esclavitud; y efectivamente todo gobierno despótico o que aspira a serlo, procura siempre tener de su parte a la plebe, cuya ignorancia e indiferencia es su*

²⁰⁷ "La Comisión provincial gubernativa a los pueblos de esta provincia", amb data de 16 de març de 1820, publicat al Diario de Barcelona, núm.83, de 23 de març de 1820, pàg.663-665.

²⁰⁸ ACD, PRFVII, t.35, fol.158, 163-164.

²⁰⁹ Un exemplar de l'ordre del Cap Polític al batlle d'Igualada a l'AHMI, lligall 28, expedient 15

²¹⁰ Aquesta mesura fou molt ben rebuda pels moderats com BORREGO: "El General...", pàg.359: "*Más comprometido fue todavía el establecimiento de sociedades populares deliberantes, las que se multiplicaron en las provincias, correspondiendo entre sí y dando principio a un poder irresponsable, que no tardó en embarazar al mismo gobierno, y hubiera producido mayores males de los que en realidad ocasionaron aquellas sociedades, a no haber puesto cierto correctivo la ley que no tardaron en promulgar venideras Cortes*". GIL NOVALES: El Trienio..., pàg.21, ha dit que: "*Las páginas [Argüelles, 7 de setembre], y estas dos normas legales culminan la definitiva escisión entre moderados y exaltados, salvo momentos de acercamiento coyuntural*". Pel tema de les Societats Patriòtiques continua sent imprescindible consultar GIL NOVALES: Las Sociedades..., pàg.245-288 per Catalunya i "Las Sociedades Económicas y las Sociedades Patrióticas en 1820" dins Moneda y Crédito, núm.116 (1971), pàg.31-64. En la votació que es realitzà a les Corts, votaren a favor de la llibertat de les Societats

apoyo, ya que no puede contar con su cooperación.”²¹¹ La posició de Puigblanch contrastava amb la del també diputat català Joaquim Rey que manifestà “*yo quisiera que ni en materias económicas ni en políticas se confundiese la libertad con la licencia*”²¹². Puigblanch refermà les seves posicions davant la discussió de la llei addicional de llibertat d’impresma, que en realitat tractava de limitar-la més, en contra del que assenyalava la Constitució “*pues no solo quiere esta que haya libertad de imprenta, sino que establece, como una de las atribuciones de las Cortes, el protegerla.*”²¹³ Una altra mesura fou la Llei contra “*vagos y ociosos*”, a la qual el diputat Ugarte proposà d’afegir al seu primer article:

*“Siendo notorios los daños que ocasionan en todas partes las mujeres culpablemente ociosas y mal entretenidas, y las que se entregan a toda clase de vicios, bajo el pretexto de ocupaciones frívolas, que de ninguna manera les producen ni pueden producir para su honesta manutención, pido que se haga mención de ellas expresamente en el citado artículo, para contenerlas dentro de los límites que su sexo y obligaciones les prescriben, y evitar desórdenes de mucha trascendencia, que de tal abuso resultan a toda sociedad bien organizada.”*²¹⁴

Tenim un exemple concret, i menys conegut que el de Barcelona, d’aquest intent de control i moderació de la revolució en el cas de Tarragona. Les autoritats nomenaren com a Governador de la ciutat a Luis Decreff, quan la persona més idònia i que comptava amb el suport popular era Pere Perena, però aquest era considerat excessivament liberal per les autoritats. El nomenament provocà nombroses queixes i escrits en contra²¹⁵, la distribució de pasquins pels carrers i places de la ciutat signats per uns anònims “*Patriotas*” que tothom relacionava amb els liberals exaltats i que obligaren l’ajuntament a publicar un ban cridant a l’ordre:

“En los Pasquines fixados en varias esquinas de esta Ciudad los días treinta y uno del mes pasado, y primero y segundo del actual, se ocultan falazmente unos espíritus reboltosos, que anhelan tan solo sepultaros en el cahos de la mayor confusión, y conduciros al más temible principio [per precipicio?]. [...].

*Guiad vuestros hijos con el exemplo, al Patriotismo verdadero; Unios, y auxiliad las Autoridades competentes, para perseguir, y aproviar a los revoltosos. El Dios todo poderoso así os lo dicta; La Nación lo exige; La Constitución que habéis jurado os lo impone. El Rey lo manda; el Seor Gefé Político de esta Provincia os lo prescribe; las críticas circunstancias del día, y vuestros mismos intereses os lo aconsejan; y los Alcaldes y Ayuntamiento de esta Ciudad, como hermanos os lo suplican muy encarecidamente.”*²¹⁶

Patriòtiques els diputats catalans Puigblanch, Desprats i Quintana (fins un total de 43 diputats), i la resta (excepte Torres que no votà) ho feren en contra, fins a 100 diputats (ACD, PRFVII, t.53, fol.138).

²¹¹ DSC, ext. 1821-1822, t.III, pàg.1.999, sessió 122, de 25 de gener.

²¹² DSC, ext. 1821-1822, t.III, pàg.2.102-2.103, sessió 129, d’1 de febrer.

²¹³ DSC, ext. 1821-1822, t.III, pàg.2.202-2.203, sessió 136, de 8 de febrer.

²¹⁴ DSC, 1820, t.I, pàg.673, sessió 54, de 27 d’agost.

²¹⁵ Acuerdos, 1820-I, vol.22, sessions de 12 i 26 d’abril, fol.54 i 74 (AHMT).

²¹⁶ Ciudadanos. Gobierno Político de Tarragona, Ajuntament de Tarragona, 5 d’abril de 1820 (Acuerdos, 1820-I, vol.22, doc.53, AHMT).

Tot plegat provocà al llarg de l'any 1820 un enfrontament continuat entre l'ajuntament controlat pels sectors més moderats del liberalisme i els sectors més radicals que controlaven el Diario de Tarragona, i bona part de la MNV, fins el punt que l'ajuntament va decidir que *“a fin de asegurar más la tranquilidad de esta Ciudad se ha resuelto que por algunas noches salgan patrullas de un regidor, un Alcalde de Barrio y dos o tres paisanos”*²¹⁷. A més, l'ajuntament portà davant la Junta de Censura alguns escrits crítics amb la seva conducta política publicats els dies 26 i 28 d'abril al Diario de Tarragona signats amb els pseudònims de *“el vigilante”* i *“el español decidido”*, i als quals acusava de propagar l'anarquia:

*“Pero llegando a perder las autoridades la buena opinión es insuficiente toda la fuerza humana para hacerse respetar y la disolución de la sociedad o la anarquía son inevitables, es imposible a un Ayuntamiento por exemplo poder dar una razón circunstanciada diariamente al público de sus tareas y así no debe ser permitido increparle y denigrarle en papeles públicos sin conocimiento y sin verdad y en el concepto el que espone es doble delito”*²¹⁸

El mes de juny eren els milicians voluntaris de Tarragona els que feien públic un manifest conjurant-se per a defensar el nou sistema:

“La única felicidad nuestra es la de la Patria, y para labrarla ofrecimos nuestro sudor, y sangre. Nada dimos nuestro, si solo restituimos lo que ella nos dio liberalmente, pues nos produjo, nos crió, y educó. Con sus leyes burla los insultos interiores; para su apoyo necesita armas; por eso corrimos a tomarlas, por exigirlo así una Madre amorosa, que nos da nombre, y honor, que premia nuestro mérito, y busca ansiosa nuestra dicha.

[...]

*Juramos, si juramos defender al rey, la Patria, la Constitución, y la Religión hasta derramar la última gota de sangre. Nuestra divisa es la paz, la unión, y fraternidad, y detestamos al que siembra la discordia, y la división”*²¹⁹

A començaments de juliol les divergències esclataven dins la MNV, i l'ajuntament decidí de posar una guàrdia permanent davant el consistori²²⁰. La qüestió era que el comportament de l'ajuntament tarragoní era, com a mínim, no massa entusiasta amb el

²¹⁷ A començaments de juny aquesta mesura provisional es convertí en permanent arrel dels repetits aldarulls relacionats amb la divisió política de la ciutat, decidint-se que *“salgan Patrullas todas las noches compuestas por un Comandante y seis paisanos”* (Acuerdos, 1820-I, vol.22, sessions de 24 de maig i 2 de juny, fol.97v. i 104, AHMT). Alguns d'aquests incidents es produïren a començaments de juny en el teatre de la ciutat, on entraren alguns veïns *“con unas voces alarmantes, persuadiendo revolución”*, i que *“el pueblo estaba alborotado”* (Acuerdos, 1820-I, vol.22, doc.235 i 238, AHMT).

²¹⁸ Acuerdos, 1820-I, vol.22, doc.121 (AHMT).

²¹⁹ Manifest publicat amb el títol de *“Conciudadanos Tarragoneses”*, amb data de 5 de juny de 1820, i imprès a la impremta de Miquel Puigrubí (Acuerdos, 1820-I, vol.22, doc.226, AHMT), aquest manifest fou agraït públicament pel Governador militar de la ciutat en un altre manifest públic *“Tarragoneses”* publicat amb data de 9 de juny (Acuerdos, 1820-I, vol.22, doc.245 AHMT).

²²⁰ L'ajuntament convocà una reunió extraordinària el dia 9 de juliol a instàncies del síndic, Vidal, perquè aquest *“teme que va a perturbarse la tranquilidad pública con motivo de algunas diferencias que hay entre los Milicianos”* (Acuerdos, 1820-I, vol.22, fol.131v., AHMT).

nou sistema, com demostra la queixa del Cap polític de Catalunya que manifestava “*que extraña no haber recibido ningún pliego semanal, ni mensual de esta Ciudad que como los demás pueblos del partido deben dirigirse*”²²¹.

El mes d'agost el conflicte esclatava al voltant dels balls populars de la festa de Santa Tecla, fins el punt que l'ajuntament els prohibí de disparar armes de foc, tot i això encara el dia de la festa es produí “*alguna alteración del orden público al tiempo de la procesión de Santa Tecla con motivo del tiroteo ejecutado por los individuos de las danzas, dirigiendo los fuegos al balcón en que estaban el Caballero Gobernador y el coronel Perena*”²²². Cal assenyalar que durant el Trienni i posteriorment, els balls populars foren un feu dels absolutistes que sovint els utilitzaren per a propagar les seves idees i encobrir les seves activitats²²³. La tensió acumulada esclatà a mitjan mes d'agost quan s'enfrontaren verbalment una partida de la MNV i tres regidors (Yxart, Sabater i Vidal)²²⁴, i el mes d'octubre quan es repetiren els enfrontaments entre els milicians i alguns regidors²²⁵.

L'ajuntament de Tarragona se sentia atrapat entre el radicalisme d'alguns sectors de la MNV, i l'absolutisme d'alguns dels veïns de la Ciutat i dels pobles del voltant, fins el punt que demanà repetidament al Cap polític i la Diputació, tant la instal·lació d'una comandància dels Mossos de Valls, com un augment de la tropa de l'exèrcit aquarterada:

“Este Ayuntamiento creeria faltar a una de sus principales obligaciones si dejase de elevar a la consideración de V.E. el estado alarmante en que se halla el espíritu público, no solo de esta Ciudad, si que también de los Pueblos limítrofes, dimanado principalmente por la escasa o cuasi falta de guarnición que en ella reside. [...]”

Ecsiste en esta comarca una porción de malhechores que según noticias se compone ya de 40

²²¹ Carta de Josep Castellar a l'ajuntament de Tarragona amb data de 16 de juliol de 1820 (*Acuerdos, 1820-II*, vol.23, doc.347, AHMT).

²²² Carta del Cap polític amb data de 30 de setembre de 1820 (*Acuerdos, 1820-II*, vol.23 i 24, doc.550 i 552, vegeu a més les sessions de 7, 12 i 13 d'agost, 19, 20 de setembre i 3 d'octubre de 1820, AHMT).

²²³ Vegeu al respecte Pere ANGUERA: “Religió, ideologia i literatura popular: els balls parlats del Camp de Tarragona”, dins *Universitas Tarraconensis*, VIII (1985-86), pàg.99-110 i “Liberalisme i cultura popular: ascensió i caiguda dels balls parlats” dins Pere ANGUERA: *Menjacapellans. Conservadors i Revolucionaris*, Reus, 1991, pàg.53-76. L'agost de 1822, el Governador militar i el Cap polític de Tarragona manen a l'ajuntament que “*el día de Santa Tecla no se hagan regocijos públicos, a fin de evitar reunión de gentes*” (*Acuerdos, 1822-II*, vol.28, sessió de 10 de setembre, fol.271, AHMT). Serveixi com exemple la figura de Pau Trenchs Cerdà de Valls “l'esquerreig”, jornalier agrícola, graller, poeta popular i impulsor dels balls parlats, fou realista durant el Trienni i després continuà en els cossos de Voluntaris Reialistes fins l'any 1827, el 1836 es tornà a enrolar a les files carlines i al final de la guerra s'exilià a França fins el 1846 (informació extreta d'ANGUERA: *Déu...*, pàg.283).

²²⁴ L'incident esclatà el dia 12 quan “*retirándose a sus casas del Puerto dadas las diez y media de [la noche], hora en que salieron de este Ayuntamiento, fueron injuriados por la patrulla de Milicias Locales cerca de la Puerta de San Juan*” (*Acuerdos, 1820-II*, vol.23, sessió de 13 d'agost i 3 d'octubre, fol.180v. i doc.551, AHMT).

²²⁵ *Acuerdos, 1820-II*, vol.23, sessions de 3, 13 d'octubre, i doc.551, 580-581 (AHMT).

Ecsiste en esta comarca una porción de malhechores que según noticias se compone ya de 40 individuos, entre ellos algunos a Caballo, y que ha cometido ya varios excesos, capitaneados por un tal Rajoler que fue comandante de una compañía de Caragirats en esta Plaza durante la dominación de los Franceses. [...] La Milicia nacional Local que falta de una perfecta organización [...] hace servicio de patrullas único compatible en sus circunstancias. Esto ha obligado a poner a la vista de V.E. los tres capitales males que resultan de la falta de guarnición en esta Plaza, esto es la paralización de una obra como la del Puerto tan necesaria y repetidamente recomendada por el Gobierno, y dexar en esposición la salud y tranquilidad pública.”²²⁶

El Capità General de Catalunya respongué per mitjà del Governador militar de Tarragona que era “*de la particular incumbencia de la autoridad civil el descubrimiento y persecución de los malhechores, y de la militar prestar a aquella los auxilios que le fuera posible*”.

A finals de novembre es refeia la unitat dels liberals tarragonins, i aquesta unitat s'expressava mitjançant la festa popular instigada per la MNV que se celebrà la nit del 23 al 24 d'aquest mes:

“En la noche de ayer demostró Tarragona la viva fuerza de su Patriotismo por el sostén de la Constitución que tan solemnemente tiene jurada. A la hora de la retreta, con el motivo de la Música del Batallón ligero de Barcelona [...], se reunió un gentío numeroso, y como si hubiera sido una chispa la más electrizante al propio sonido de los instrumentos, empezó el unido grito de Viva la Constitución, la Religión, el Rey Constitucional, el General Vigodet, Cataluña, y así otros. [...] A solicitud del Pueblo siguió la música con él, rondando las calles de la Ciudad cantando canciones Patrióticas alusivas a los dignos héroes de la Nación, y al voto general de los buenos, repitiendo vivas de eterno loor al Congreso Nacional, a la Constitución y a los acreedores al reconocimiento del verdadero espíritu público.”²²⁷

L'any 1821, amb l'elecció del nou ajuntament, la conflictivitat a la ciutat de Tarragona canvià, ja que els sectors més exaltats accediren a l'ajuntament. Ara eren els sectors més conservadors els que s'enfrontaven a alguns regidors. Especialment destacable fou l'enfrontament entre els pagesos i els regidors Feliu i Yxart, que foren repetidament amenaçats amb anònims que els acusaven que “*enredaban a Tarragona*”:

“Molt sor. Meu; se de cert que se buscaren y se han trobat dos asasinus per asesinar a V., no desprecii eix avís que li dóna un qui may ha tingut lo gust de puguer serli útil com li pot ser en la actualitat, que si no fos lo secret com és ab confesió jo mateix lo hauria avisat sens valerme de eix anònim, que sols lo meu caràcter sacerdotal, y no haber pogut reduir a un dels actors en la Confesió, me obliga a escriure sens firmar-me, y finguint la lletra cosa que mai he acostumat a fer. Lo tinch present desde que se eix asunto al primer momento de la Misa, y suplico al Señor puguia tardar molts anys a no haber de fer menció de V. al segon de dormiunt in Somno pacis.”²²⁸

²²⁶ Carta de l'ajuntament de Tarragona al Cap polític amb data de 6 de setembre de 1820 (Acuerdos, 1820-II, vol.23, sessió de 12 d'agost i doc.450 i 457, AHMT). Cal recordar que a Tarragona, a finals de 1820, hi estaven aquarterats 137 soldats del batalló de Tarragona i 262 del de Barcelona.

²²⁷ Carta de l'ajuntament de Tarragona al Cap polític amb data de 24 de novembre de 1820. Vegeu també el manifest de l'ajuntament de Tarragona “*Ciudadanos*” amb la mateixa data del dia 24 (Acuerdos, 1820-III, vol.24, sessions de 24 i 29 de novembre, i doc. 673 i 687, AHMT).

²²⁸ Dirigit a Ramon Feliu (Acuerdos, 1821-I, vol.25, sessions de 6 i 8 de juliol, fol.154 (AHMT)).

I.2 EUROPA DAVANT LA REVOLUCIÓ ESPANYOLA

I.2.1 El desconcert europeu

La revolució liberal espanyola va ser rebuda amb molta preocupació entre les potències absolutistes europees, sobretot en els primers mesos quan els esdeveniments no permetien preveure com acabaria l'aixecament ni quin seria el paper que li tocava de jugar al rei²²⁹. De fet la revolució de 1820 a Espanya actuà com una mena de guspira que podria, i parcialment així va ser, encendre l'Europa de la Restauració dissenyada al Congrés de Viena per la Santa Aliança: *“La Constitución daba un mentis al principio favorito de la legitimidad proclamada por los príncipes de la Santa Alianza”*²³⁰. Com manifestava l'ambaixador espanyol a Prússia, Pascual Vallejo, fent-se ressò de les tertúlies dels ambaixadors europeus, el tema de conversa era Espanya perquè com li manifestà l'ambaixador francès: *“era ahora el objeto exclusivo de la atención general, y que de su suerte dependía en gran parte la tranquilidad de la Europa, y aún la del*

²²⁹ Josep FONTANA en el “Prólogo” a Irene CASTELLS: La Utopía insurreccional del liberalismo, Barcelona, 1989, assenyalava que *“Tenemos poca conciencia de cuán importante fue la revolución española de 1820 para la Europa de su tiempo”* (pàg.IX). Vegeu també Hebe PELOSI: “La política exterior de España en el Trienio Constitucional”, dins Cuadernos de Historia de España, núm. XLIX-L (1969), pàg.214-293 i LI-LII (1970), pàg.316-417, especialment núm.XLIX-L, pàg.238-252 i LI-LII, pàg.316-327; ALCALÁ GALIANO: Historia..., pàg.102-104; KOSSOK: “El ciclo...”, pàg.11-32 i Clive H. CHURCH: “De 1820 a 1830: Ejércitos y violencia revolucionaria en la Europa de principios del siglo XIX”, dins Ejército..., pàg.327-364. També J. FERRANDO: La constitución española de 1812 en los comienzos del Risorgimento, Roma-Madrid, 1959, que assenyalava que la Constitució de 1812 era *“la palabra, el nombre, el estandarte, en torno al cual se reunían los liberales”* (pàg.78). Abundant informació bibliogràfica sobre aquesta qüestió, malgrat el títol a Hebe PELOSI: “La historiografía del Trienio Constitucional”, dins Cuadernos de Historia de España, LXVII-LXVIII (1982), pàg.348-368. L'estudi més recent i més complet és el d'Ulrike SCHMIEDER: Prusia y el Congreso de Verona. Estudio acerca de la política de la Santa Alianza en la cuestión española, Madrid, 1998, pàg.15-47, per aquest primer any.

²³⁰ OBSERVACIONES..., pàg.56-67. De fet per Matternich la revolució espanyola de 1820 era pitjor que la francesa de 1789, ja que aquesta tenia un caire local, mentre l'espanyola tenia un caire europeu (Bertier De SAUVIGNY: Metternich et la France, II, pàg.600, i III, pàg.964-966). SECO SERRANO: “Introducción”, pàg.23, destaca que la Constitució de 1812 servia *“de cartel ideológico, de punto de referencia revolucionario a todos los núcleos de ruptura con el Antiguo Régimen defendido por la Santa Alianza al iniciarse la tercera década del siglo”*. ARTOLA: La España..., pàg.801, ha assenyalat també que la importància del Trienni rau *“en el hecho de constituir el primer asalto victorioso a la fortaleza del legitimismo continental”*. Una breu, però interessant, síntesi sobre aquest tema a Alberto GIL NOVALES: “España exporta la revolución. Repercusiones internacionales del Trienio Liberal”, Cuadernos de Historia 16 El Trienio Liberal, pàg.20-31. Vegeu també, ZABALA: Masones..., pàg.43-44, Juan FERRANDO BADÍA: “Proyección exterior de la Constitución de 1812”, dins Ayer, núm.1 (1991), pàg.207-248. Per la situació política d'Europa en aquells anys vegeu Jacques DROZ: Europa: Restauración y revolución, 1815-1848, Barcelona, 1988 (10), pàg.235-267; Eric J. HOBSBAWM: Las revoluciones burguesas, Barcelona, 1985 (10), pàg.183-261; Benedetto CROCE: Historia de Europa en el siglo XIX, Barcelona, 1996, pàg.46-79, i Josep FONTANA: L'època de les revolucions, Barcelona, 1991, pàg.373-439.

mundo entero.”²³¹

Antonio Moliner ha fet un seguiment de la informació que els ambaixadors francesos a Madrid, Laval-Montmorency i Sabatier De Cabré, van fer arribar al seu govern respecte de la revolució de 1820²³². En aquesta correspondència s’aprecia perfectament la por dels homes del govern francès a Espanya vers el procés revolucionari espanyol, cosa que portà al govern francès a prendre mesures protectores per evitar el contagi revolucionari. Una actitud que no ens ha d’estranyar si tenim en compte el ben rebuda que fou la proclamació de la Constitució al país veí per alguns sectors de la població. Al mateix temps però, De Cabré constata el poc calor popular que desperta la Constitució: “*el poble pren poc interès per tot allò que es fa en el seu nom*”, i l’aparició ben aviat de les temptatives contrarevolucionàries a diferents indrets de la península²³³. No semblava però, que es pensés en una invasió en aquests moments, tal i com assenyala Ouvrard: “*jo pensava que, per la seva situació, la seva extensió, pel caràcter dels seus habitants, i sobretot per les seves possessions al nou món, aquest país no podia, sense grans perills polítics, ser envaït per un exèrcit estranger com Nàpols*”²³⁴. De fet, només els portuguesos enviaren el mes de setembre d’aquest any dos vaixells d’observació a la costa espanyola. Tampoc es pensava que la cosa durés massa temps, segons el mateix Ouvrard:

“Per aquells que coneixen la nació espanyola, era fàcil de preveure que el nou ordre de coses no duraria massa. El poble l’havia acollit, perquè els pobles son com els malalts que volen canviar de posició amb l’esperança de trobar-se millor. La santa aliança, primer s’espantà, però ben aviat sondejà la ferida; es va mostrar amenaçant: els Espanyols actuaven timidament, perquè sentien la seva feblesa, però ofensius en els seus discursos, perquè són orgullosos. Els constitucionals estaven a l’aire, sense base, sense suport, atacats per totes bandes; un derrocament bruc i fàcil semblava imminent”.

A Rússia la revolució espanyola fou també seguida amb molt d’interès, tot i que amb retard, tant pels revolucionaris “*decembristes*”, com pels contrarevolucionaris²³⁵.

²³¹ Carta de l’ambaixador espanyol a Berlín al Secretari del despatx d’Estat amb data de 18 d’abril de 1820. Aquesta carta i tota la correspondència dels ambaixadors espanyols a Europa d’aquest any està servada a l’AHN, secció Estado, lligall 2.983. Si no es diu el contrari els textos reproduïts en aquest apartat corresponen a aquesta font documental. Sobre el paper de Prússia durant el Trienni es imprescindible la consulta d’SCHMIEDER: *Prusia ...*, pàg.32-84.

²³² Vegeu MOLINER: “Las Juntas...”, pàg.175-179.

²³³ Carta de De Cabré amb data de 20 de març de 1820, citada per MOLINER: “Las Juntas...”, pàg.177.

²³⁴ G[abriel] J[ulien] OUVRARD: *Mémoires de G.-J. Ouvrard sur sa vie et ses diverses opérations financières*, 3 vol., Paris, 1826-1827, vol.I, pàg. 288-289.

²³⁵ Vegeu M. A. DODOLEV: “Rusia y la revolución española de 1820-1823”, dins *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, V (1971), pàg.118-132. L’ambaixador espanyol a Sant Petesburg era

Aquests darrers i el govern del tsar iniciaren ben aviat una campanya de desprestigi de la revolució espanyola per tal d'intentar treure-li adeptes, presentant-la com una revolta anàrquica i sanguinària, tot comparant-la a la revolució francesa²³⁶.

Pel que fa a Anglaterra, mantindrà una postura neutral en un primer moment, seguint el procés revolucionari amb interès i intentant mantenir els contactes i les bones relacions, tant amb el govern, com amb els insurrectes, per tal de consolidar les bones relacions que hi havia entre els dos països des de la guerra del francès²³⁷. Un cop triomfi la revolució el govern anglès es mostrarà partidari de modificar la Constitució de 1812 com a garantia de moderació. De fet el duc de Frías, ambaixador a Londres, demanava al Secretari d'Estat espanyol: "*la moderación en nuestros Diputados y la energía del Gobierno para que la conducta sucesiva tranquilice las inquietudes y disipe las desconfianzas que tienen generalmente los Gobiernos extranjeros*"²³⁸. El govern anglès sempre és mostrà més preocupat pel caire de la revolució que no pas per la revolució mateixa, com manifestava l'ambaixador a Londres:

*"Miran como muy quebradizo el orden que se ha seguido hasta aquí en España. Creen que las pasiones o cualquiera otras causas acarrearán tal vez desórdenes y calamidades. V.E. conoce que aquí, como en la mayor parte de los países que han pasado por las crisis revolucionarias temen mucho la efervescencia de los cuerpos legislativos nacientes, y los funestos sucesos de la revolución francesa, siempre los tienen a la vista."*²³⁹

El mes d'agost, quan la revolució semblava consolidada, l'únic punt d'Europa des d'on es rebien notícies més favorables era d'Anglaterra, en aquest cas, i mercès a la política d'aliances i de disputa entre les potències, l'ambaixador duc de Frías assenyalava que el govern anglosaxó tot i els interrogants no mostrava preocupació pels canvis ocorreguts a Espanya:

"No crea V.E. que la Inglaterra obre ahora abiertamente contra el establecimiento de las nuevas instituciones, porque el interés que sin duda existe en Europa de que España sea un país subalterno no es de una urgencia presente. [...] Inglaterra pues, tiene su atención en las cosas de Italia, y muy fundadamente enemiga de la Francia y desconfiada de la Rusia, dirige sus miras a evitar la preponderancia de estas dos Naciones. No contribuye poco a esta conducta la protección que la Francia da a la emancipación de nuestras posesiones de América. [...] Entonces diciéndome que

des de 1816 i fins 1821 Francisco de Zea Bermúdez (Eduardo R. EGGERS y Enrique FEUNE DE COLOMBI: Francisco de Zea Bermúdez y su época. 1779-1850, Madrid, 1958, pàg.79-83 pel Trienni).

²³⁶ Vegeu FERRANDO BADÍA: "Proyección...", pàg.210-242.

²³⁷ Sobre Anglaterra durant el Trienni vegeu Ana Clara GUERRERO: "La política británica hacia España en el Trienio Constitucional", dins Espacio, Tiempo y Forma, IV (1991), pàg.215-240, sobre aquesta qüestió en concret pàg.221-222. Vegeu també PELOSI: "La política...", XLIX-XL, pàg.277-292. The Times, informarà constantment des del 25 de gener fins 31 de març sobre la insurrecció militar i els pronunciaments de les ciutats.

²³⁸ Carta datada a Londres el 25 d'agost de 1820 (AHN, "Estado", lligall 2.983).

²³⁹ Carta amb data de 25 d'agost de 1820 (AHN, Estado, lligall 2.983).

nunca podía aprobarse un movimiento militar, me repitió que deseaba mucho nuestro bien y que fuésemos amigos."²⁴⁰

Els ambaixadors espanyols a les potències absolutistes europees mantenien constantment informat el secretari d'Estat sobre l'opinió dels governants europeus respecte a l'evolució política a Espanya. Uns, els de tendència absolutista, recalaven la percepció negativa de la revolució als seus estats, els altres, de tendència liberal, sense amagar els problemes, es feien ressò de la bona acollida que havia tingut la Constitució espanyola. Seran aquests darrers els que realitzaran una tasca important dirigida a fer acceptable la nova situació política per les potències europees, tot fent-les veure que:

"Quanto se me decía y estaba a la vista mostraba ir dirigido a la observancia de la Constitución y al grande objeto de esta que es la independencia, la integridad y la prosperidad de la Nación; y que por lo tanto estas alarmas debían parecerme infundadas y prematuras. [Y que] la Constitución restablece las antiguas leyes fundamentales de la Monarquía española, y especialmente algunas de las que estaban en vigor en Aragón, y que en aquellos tiempos prosperó la España, habiendo empezado su decadencia desde que comenzó su inobservancia."²⁴¹

Al mateix temps el govern intentava tenir al corrent els cònsols espanyols *"sobre el estado de nuestras relaciones con las demás potencias"*²⁴².

En aquesta línia de fer acceptable la revolució espanyola cal destacar els esforços realitzats per l'ambaixador espanyol a Prússia, Pascual Vallejo, que es dirigí al monarca fent-li avinent que el rei havia acceptat la Constitució voluntàriament i que mitjançant un manifest s'havia posat al capdavant del canvi per a garantir l'ordre i la tranquil·litat pública, i que aquests canvis no havien de comportar cap modificació de *"las relaciones políticas existentes entre España y Prusia"* i *"que el Gobierno español se marcará como un deber diario el mantenerlas tal y como están, fundamentadas en el verdadero interés de las dos naciones"*²⁴³. En la mateixa línia l'ambaixador intentava justificar la necessitat del canvi polític a Espanya:

*"Hacerle ver la necesidad en que estaba la España de mejorar el régimen de su gobierno para salir del abatimiento en que yacía ; la oportunidad de la ocasión que tuvo de verificarlo quando hubo de gobernarse sola por hallarse ausente y cautivo el Rey, y lo que la experiencia había enseñado de las consecuencias que había traído el volver al régimen anterior quando S.M. había regresado a España"*²⁴⁴

²⁴⁰ Carta amb data de 26 d'agost (AHN, Estado, lligall 2.983, expedient núm.44).

²⁴¹ Carta de Pascual Vallejo al Secretari d'Estat, datada a Berlín, el 18 d'abril de 1820 (AHN, "Estado", lligall 2.983).

²⁴² Circular del Ministeri als cònsols espanyols (DSC, 1820, t.II, pàg.1.516, sessió 97, de 9 d'octubre).

²⁴³ Carta datada a Berlín, el 6 d'abril de 1820 (AHN, "Estado", lligall 2.983).

²⁴⁴ Carta datada a Berlín, el 7 d'abril de 1820 (AHN, "Estado", lligall 2.983).

Però l'opinió dels governants prussians respecte de la revolució espanyola no havia canviat malgrat la carta de l'ambaixador espanyol, com aquest mateix manifestava en una llarga carta al secretari del despatx d'Estat en la qual es feia ressò de la conversa que havia tingut amb el ministre d'Estat prussià:

“El Gobierno prusiano, y según creía todos los que se interesan en Europa por el bien de la España, hubiera visto sin inquietud alguna, y aún con cierta satisfacción, cualquiera novedad que hubiese habido en ella, dirigida a mejorar la forma de su gobierno y el sistema de su administración pública pues estaban generalmente persuadidos de que ni uno ni otro era lo que convenia a los tiempos en que vivíamos; pero que lo que se había hecho, aunque tuviese aquel objeto, había sido efecto de una insurrección de la tropa, originada de una desobediencia formal y directa al Gobierno, y motivada por una causa ilegítima, qual era no querer embarcarse ni ir a servir a América [...]. Que este exemplo dado por la tropa en España debía naturalmente alarmar a todos los Gobiernos, por el recelo de que fuese algún día citado y seguido por sus tropas respectivas, viendo que había aquella logrado allí el salirse con su intento de no embarcarse, y aún mucho más, que había sido el hacer un trastorno general del gobierno, a cuyas órdenes servia, y a quien había prestado juramento de fidelidad y obediencia.

Me añadió, que habiéndose visto el Rey forzado por este levantamiento de la tropa [...], no solo a hacer juntar las Cortes del reyno desde luego, sino a someterse el 7 de Marzo a la Constitución formada por aquellas en su ausencia, fue compelido personalmente el 9 por el populacho tumultuado, e introducido violentamente en su propio palacio, a proceder desde luego a jurarla y a expedir varios decretos para que se pusiese en ejecución sin demora en todas sus partes; que el mismo populacho eligió de seguida una junta de gobierno compuesta de diez personas, que el Rey hubo de aprobar, y baxo cuya dirección y quasi tutela tenia que obrar en toda sus Providencias lo qual parecía no dexaba a S.M. las facultades que le correspondían para tener por si las riendas del Gobierno.

En fin, me dixo que la Constitución jurada era muy diferente de la que anteriormente tenía la España, pues ni la nobleza ni el clero gozaban de representación directa en las Cortes que en ella se ordenaban; y que lo era también de las que tienen las demás Naciones que son regidas en Europa por constituciones especiales; concluyendo con manifestar su deseo de que por el bien del Rey y de la Nación misma refundiesen las próximas Cortes varios artículos de ella.”²⁴⁵

A mitjan mes d'abril quan la revolució espanyola començava a consolidar-se, les potències europees la miraven encara amb més desconfiança com manifestava l'ambaixador a Prússia, referint-se al govern prussià i francès: *“se hallaban alarmados por las últimas noticias de España, que les hacían creer reynaba en varias partes de ella una especie de anarquía”²⁴⁶*. També l'ambaixador a Roma, Antonio de Vargas, manifestava que la proclamació de la Constitució no havia estat ben rebuda a Roma:

“V.E. no ignora que el Gobierno Pontificio es una Monarquía absoluta, [...]. V.E. conocerá qual puede ser en el día la opinión de un Gobierno monárquico absoluto, y de un pueblo, que en general sigue sus máximas. Sin embargo como este Gobierno carece absolutamente de influxo según he manifestado en otras ocasiones, respeta las deliberaciones de los demás y permanece siempre pasivo. Así es que creo que los recientes acontecimientos de España, no pueden ejercer ninguna influencia sobre nuestras relaciones de toda especie con esta Potencia.”²⁴⁷

El mateix ambaixador manifestava al cap de quinze dies que malgrat les explicacions que

²⁴⁵ Carta amb data de 7 d'abril (AHN, Estado, lligall 2.983, expedient núm.64).

²⁴⁶ Carta amb data de 17 d'abril (AHN, Estado, lligall 2.983, expedient núm.64).

havia donat, el Papa no es refiava de la situació a Espanya, i per això demanava que el rei parlés personalment amb el Papa o amb el seu nunci a Espanya²⁴⁸.

L'ambaixador a Prússia es feia ressò de l'opinió del secretari del despatx d'Estat prussià respecte a la radicalitat de la revolució espanyola i a les possibilitats que el rei reconduís la revolta:

“Pero dudo mucho que esto se consiga, mientras no se afiance la Monarquía sobre otras bases que las que se establecen en la Constitución del año 12; en cual hace principalmente referencia a la 2ª Cámara que contrapese a la 1ª.

Me dixo además que las últimas noticias recibidas de España daban alguna inquietud, pues los Jefes de la Isla, los de Galicia, y los de Aragón no querían someterse enteramente a la autoridad del Rey, sino es con reservas, especialmente la de guardar las tropas levantadas por ellos en el pié en que están hasta que las Cortes se junten, y que jure S.M. en ellas la Constitución; y que esto mostraba mucha desconfianza y poca consideración si se accedía a ello; finalmente, que se había formado un Club en el Café de Lorenzini que aspiraba a dirigir las operaciones de la Junta provisional de Gobierno, y la embarazaba ya en su marcha.”²⁴⁹

Però, alhora, el mateix ambaixador constatava un cert canvi d'actitud vers la revolució espanyola, tant en el govern prussià com en la premsa, “*en un país en que todas las Gacetas están sujetas a censura*”. Una actitud més moderada en el sentit de no atacar frontalment la revolució, sinó de proposar-ne un seguit de reformes que la fessin menys radical, com la instauració d'una segona cambra o l'elaboració d'una nova llei d'elecció de diputats per tal que “*haya la proporción que es justa entre los Diputados de la Península, y los de Ultramar, y se evite que los de ultramar sean en más número que los del Continente*”²⁵⁰. L'ambaixador espanyol en la mateixa carta es preguntava per aquest canvi d'actitud: “*este lenguaje es muy diferente del que se ha observado en los números anteriores. No sé si mis respuestas a las observaciones referidas lo habrán ocasionado en quanto a la moderación con que trata de las cosas y personas mencionadas*”. Una opinió excessivament optimista, ja que les potències absolutistes no es limitaven a manifestar al govern espanyol la seva opinió, sinó que algunes fins i tot començaren a establir contactes amb contrarevolucionaris espanyols, com ens ho demostra el fet que s'interceptés a Vitòria diversa correspondència entre ministre estrangers i contrarevolucionaris espanyols a mitjan 1820²⁵¹.

Davant la reticència dels governs absolutistes, alguns ambaixadors, aquells que podríem qualificar de liberals, constataven la simpatia que entre els pobles d'Europa

247

Carta datada a Roma el 15 d'abril de 1820 (AHN, Estado, lligall 2.983).

248

Carta datada a Roma el 30 d'abril de 1820 (AHN, Estado, lligall 2.983).

249

Carta datada a Berlín el 18 d'abril de 1820 (AHN, Estado, lligall 2.983, expedient núm.91).

250

Carta datada a Berlín el 18 d'abril de 1820 (AHN, Estado, lligall 2.983, expedient núm.91).

251

AHN, Estado, lligall 2.988.

despertava la revolució i la Constitució espanyola. Així ho manifestava un comunicat tramés el 17 d'abril des de la ciutat italiana de Luca: *“He sabido que habiéndose impreso en Pisa una traducción de la Constitución de la Monarquía Española, que también se vendía en Florencia, se ha prohibido y mandado suspender su venta, aunque sin haberse publicado decreto formal del Gran Duque [de la Toscana] al efecto”*²⁵². En el mateix sentit escrivia l'ambaixador a Torí, Eusebio de Bardaji:

*“Las noticias que recibo de todas partes acerca de la impresión que han causado los últimos acontecimientos de España me confirman más y más en la idea de que tarde o temprano el sistema constitucional y representativo será adoptado generalmente, sin que sea bastante para impedirlo la manera poco favorable con que han presentado los sucesos los gazeteros franceses del partido que V.E. no ignora, la malignidad con que desfiguran los hechos, la imprudencia con que truecan los decretos del Rey y los alborotos y discusiones que forjan cada día.
[...] Lo que digo de Italia debe aplicarse igualmente a todos los demás payses de Europa, sin exceptuar aquellos donde se trabaja con el mayor empeño en sofocar las ideas que ya han nacido robustociéndose al punto de no poder ser destruidas y aniquiladas.”*²⁵³

El mateix passava a França segons informava el Diario Constitucional y Mercantil de la ciudad de Tarragona: *“Todas las Cartas de Francia que hemos visto están contestes en orden al entusiasmo que han producido en aquel país las ocurrencias de España”*, i afegia un mes més tard: *“escriben de Paris que los ultras están furiosos con las cosas de España, que no sueñan más que en reacciones, y que cuando algún hombre de juicio quiere refutar en los papeles públicos alguna de las soeces calumnias que ellos insertan, la censura que tiene orden de no dejar respirar nada más de lo que aquí pasa, se opone y lo prohíbe”*²⁵⁴. Que l'exemple d'Espanya i la Constitució de 1812 feia tremolar els monarques absolutistes europeus, ens ho demostra que a la ciutat de Grenoble, a finals del mes de març de 1821, es va fer córrer la veu que Lluís XVIII havia abdicat la corona en el duc d'Orleans, i que aquest havia fet proclamar la Constitució espanyola, i això provocà un rebombori gros quan uns sis-cents ciutadans es manifestaren amb la bandera tricolor i es declarà l'estat de setge²⁵⁵.

Tenim un altre exemple de l'admiració que despertava la revolució espanyola a Europa en l'assaig enviat des de Weimar (Àustria) a les Corts, un any després de proclamada la Constitució:

²⁵² Carta amb data de 17 d'abril de 1820 (AHN, Estado, lligall 2.983).

²⁵³ Carta amb data de 2 de maig de 1820 (AHN, Estado, lligall 2.983). El text sencer d'aquesta carta a l'annex I.10).

²⁵⁴ Diario Constitucional y Mercantil de la ciudad de Tarragona, núm.2 de 16 d'abril, i núm.20 de 3 de maig de 1820, pàg.5 i 80.

²⁵⁵ Vegeu la notícia publicada en un full solt “Noticias Extraordinarias”, Barcelona, 28 de març de 1821 (un exemplar a l'AMAE “Correspondance commerciale. Barcelone”, t.24, fol.211).

“La Europa entera se hallaba muy próxima a conseguir una libertad organizada por leyes sabias y justas y combinada con la antigua institución de la Monarquía, pues que tenia amigos ardientes aún en los rincones más alejados y oscuros, y se hallaba tan arraigada en el corazón y enlazada con todas las ramificaciones de la opinión pública, que aún cuando fuese corrompida en Europa y al fin arrojada de ella, iría a regenerarse y conservarse en otra parte del globo, sin que jamás pudiese ser extinguida. [...] También en la Monarquía austriaca hay quien admira con color las tareas sublimes de las Cortes para restablecer las formas constitucionales, la dignidad del augusto regenerador de las Españas, y la Constitución que ha sancionado en ellas; cuya garantía solemne de paz y de felicidad en lo venidero es deseada ardientemente en la patria del que escribe.”²⁵⁶

Però la revolució espanyola tingué també importants repercussions a Llatinoamèrica on donarà un impuls definitiu als processos independentistes²⁵⁷. Anglaterra era un dels països més interessats en les colònies espanyoles i en directa competència amb França i els Estats Units, i això també afavorirà una postura divergent respecte de la revolució espanyola per part d'Anglaterra respecte de la resta de potències europees²⁵⁸. Precisament una de les esperances dels comerciants catalans era que amb la proclamació de la Constitució s'aturés el procés independentista americà i tornés a prendre empena el comerç entre les dues voreres de l'Atlàntic, com manifestava Josep Brufau de la casa Cortadellas a Francesc Raval de Tamarite:

“Sin embargo de que en el día está también el comercio tan abatido, entiendo que no será desacertado el que de los cinco pequeñuelos que les han quedado dirijan uno para esta carrera, que probablemente tomará vigor si los americanos disidentes a imitación de algunas provincias que han jurado con entusiasmo la Constitución, vuelven a unirse a la Matriz como muchos esperan.”²⁵⁹

Però el cert era que els Estats Units no pensaven deixar passar la oportunitat d'augmentar la seva influència sobre les colònies espanyoles: *“El partido que conviene a*

²⁵⁶ DSC, 1821, t.II, pàg. 1.106, sessió 51, de 17 d'abril.

²⁵⁷ Vegeu FONTANA: *L'època...*, pàg.267-297. També Michael ZEUSKE: “Política colonial, reforma y revolución: Cuba y la independencia de la Costa Firme 1808-1821” dins *Trienio*, núm.24 (1994), pàg.63-96, *La idea...*, pàg.194-198, i Joseph PÉREZ: “Poble i nació en la crisi revolucionària d'Hispanoamèrica (1808-1830)”, dins *Perspectives entorn de la Revolució Francesa*, Barcelona, 1988, pàg.37-51. Vegeu també el volum col·lectiu dirigit per François-Xavier GUERRA: *Revoluciones Hispánicas. Independencias americanas y liberalismo español*, Madrid, 1995; i J. LYNCH: *España y la independencia de América*, Mèxic, 1986. Les Corts dedicaren la sessió de 26 de juny de 1821 a debatre sobre la situació de les colònies espanyoles a Amèrica i les possibles situacions (DSC, 1821, t.III, pàg.2.515-2.158). Vegeu un incident puntual entre les tropes espanyoles estacionades a l'Havana: Quan arribaren les notícies de la publicació de la Constitució a Espanya, a l'Havana els oficials i soldats del batalló lleuger de Tarragona es pronunciaren contra els seus caps als que acusaven d'absolutistes perquè el dia 16 d'abril, mentre els veïns d'aquesta ciutat i la seva guarnició juraven la Constitució els seus caps s'hi negaren (AHN, Estado, lligall 107, expedient 22).

²⁵⁸ GUERRERO: “La política...”, pàg.224-225, a la pàg.231, reproduïx un informe de l'ambaixador anglès a Espanya A Court al seu govern: “*las cuestiones americanas son con gran diferencia más importantes para nosotros que las europeas y si no aprovechamos la ocasión y las transformamos en nuestro beneficio, lamentaremos la pérdida de una oportunidad que nunca, nunca volverá.*” Vegeu també FERRANDO BADÍA: “Proyección...”, pàg.213-217.

²⁵⁹ Carta datada el 27 de setembre de 1820 (CA-47, fol.151).

los Estados Unidos está tomado ya; es fuerza que reconozcan la independencia de las nuevas repúblicas y de todas las provincias de España revolucionadas, uniéndose a ellas con los lazos más estrechos. Es tiempo de proclamar altamente que la causa de las Américas españolas es la causa de toda la América separada de lo restante del mundo."²⁶⁰

El diputat català Oliver criticarà la deixadesa del ministeri com a causa fonamental del deteriorament de les relacions econòmiques i polítiques amb ultramar: "*de los solos documentos que obran en el expediente resultan cargos gravísimos contra el Ministerio y agentes suyos en este asunto, el más interesante de las Españas*"²⁶¹. El mes de març de 1822, el Secretari d'Estat, Luis Valanzat, feia una exposició detallada de la situació de les províncies espanyoles a ultramar que reflectia així: "*Ni el feliz cambio de nuestro sistema político ni las medidas conciliatorias que se emplearon, fueron bastantes para calmar la agitación, ni menos produjeron el resultado que se deseaba las negociaciones que principiaron a establecerse. La guerra, pues, continua sus estragos en algunos de aquellos lejanos países, mientras otros gozan del bien inestimable de la tranquilidad unidos a la madre Patria.*"²⁶² Un any més tard el diputat català Adan tornarà a manifestar a les Corts a mitjan mes de juny que el tema d'Amèrica "*está pendiente desde el principio de la legislatura, sin que hayamos tomado ninguna resolución sobre ella hasta el momento*", amb motiu de discutir-se si calia incorporar un o tres diputats d'ultramar a la Diputació permanent de les Corts²⁶³. Finalment a finals de juny les Corts pogueren escoltar el dictamen de la Comissió d'Ultramar, tot i que, igual que passava amb la Memòria del ministeri, no aportava mesures concretes²⁶⁴. A finals de juny el rei pressionat per les Corts i el govern es va veure obligat a publicar un manifest respecte d'Amèrica en el qual s'assenyala que la causa de les revoltes independentistes estava en la crisi que provocà la guerra del francès, i no pas "*al abuso de poder ni al*

²⁶⁰ Carta escrita a Washington el 12 de març, publicada al The Courier, i reproduïda al Diario constitucional, político y mercantil de Barcelona, núm.63, de 14 de maig de 1820, pàg.1-2.

²⁶¹ DSC, ext.1821-1822, t.III, pàg. 2.293-2.294, sessió 141, de 18 de febrer. Vegeu José Luis ABELLÁN: Historia crítica del pensamiento español, vol.IV Liberalismo y romanticismo (1808-1874), Madrid, 1984, pàg.204-221.

²⁶² "Exposición leída a las Cortes por el Sr. Secretario de Estado y del Despacho de la Guerra", DSC, 1822, pàg.113-134 (pàg.123-125 per aquesta qüestió), apèndix 2, a la sessió 9 de 4 de març. Vegeu l'interessant anàlisi que sobre la independència de les colònies espanyoles a Amèrica fa Karl MARX: "Bolívar y Ponte" publicat a The New American Cyclopaedia, vol.3, 1858, editat i traduït per Pedro RIBAS: Karl Marx i Friedrich Engels. Escritos sobre España. Extractos de 1854, Madrid, 1998, pàg.211-224.

²⁶³ DSC, 1822, t.III, pàg.2.000, sessió 146 de 19 de juny.

peso de la opresión”²⁶⁵. La proposta consistia en negociar amb el independentistes: “*entablar con las provincias disidentes esta comunicación amplia y amistosa*”, per tal de “*ahorrar a aquellas regiones siglos enteros de miseria y de destrucción; impedir que la guerra y la anarquía atrasen los progresos de su civilización y cultura*”, però alhora s’intentava implicar la resta de països europeus:

“*S.M.C. no cree interesadas solamente en esta cuestión a aquellas naciones que poseen colonias y establecimientos en Ultramar, a los cuales pudiera hacerse aplicación de la misma teoría que ahora se intenta legitimar con respecto a las provincias españolas de América; sino que considera este asunto como íntimamente enlazado con aquellos principios conservadores, que ofrecen seguridad a todos los Gobiernos y garantías a la sociedad*”.

Espanya es mostrava partidària de fer desaparèixer el “*monopolio comercial*” amb Amèrica, tant per acontentar a les colònies com a les potències europees. A canvi la resta de potències europees havien de denegar el reconeixement oficial als nous estats independents. Unes propostes que no van tenir cap èxit ni al continent europeu ni a ultramar.

Sovint s’ha dit que els diputats del Trienni no es preocuparen pel que passava a Amèrica²⁶⁶, però els estudis més recents demostren que si que hi havia interès però que com ha assenyalat Martínez de las Heras: “*cuando comienza el Trienio gran parte de América es ya independiente [...]; y otra, que el nuevo régimen constitucional tiene su origen precisamente en un levantamiento del ejército destinado a Ultramar*”²⁶⁷. Va ser Alberto Gil Novales qui va plantejar primer aquesta temàtica qüestionant la versió “clàssica”, i assenyalant que, tot i la distància informativa (dos mesos), arribava a Espanya abundant informació sobre el que passava a Amèrica i que aquesta informació arribava a la població mitjançant llibres i articles de premsa, i que en el debat sobre aquest tema la posició majoritària a Espanya era la de mantenir la unitat però amb igualtat seguint la Constitució, tot i que hi havia sectors que acceptaven la independència

²⁶⁴ DSC, 1822, t.III, pàg.2.156-2.157, sessió 157 de 25 de juny.

²⁶⁵ “Manifiesto que de orden de S.M., han pasado los Ministros y encargados de negocios de España a las Cortes de Europa” (publicat al Diario de Barcelona, núm.183, de 2 de juliol de 1822, pàg.1.739-1.744).

²⁶⁶ Vegeu per exemple Melchor FERNÁNDEZ ALMAGRO: La emancipación de América y su reflejo en la conciencia española, Madrid, 1957 (1944).

²⁶⁷ Agustín MARTÍNEZ DE LAS HERAS: “La ideología de la prensa del Trienio en relación con la independencia hispanoamericana”, dins Alberto GIL NOVALES (ed.): Ciencia e independencia política, Madrid, 1996, pàg.7-53 (pàg.9 per la cita). Aquesta obra col·lectiva inclou també els treballs referits al Trienni i a Amèrica de Margarita MÁRQUEZ i Felicidad MENDOZA: “La emancipación hispanoamericana (1810-1825). El sistema informativo de la *Gaceta de Madrid*”, i Camino MONJE i Amparo LOPEZ: “La guerra de la independencia hispanoamericana en *El Universal*, 1820-1823: Tratamiento informativo”, pàg.333-346.

de les colònies²⁶⁸.

L2.2 La reacció de l'absolutisme europeu

Davant l'actitud agressiva de les potències europees, la política internacional del nou règim fou molt moderada, com quedava de manifest en la Memòria presentada a les Corts pel secretari del despatx d'Estat, Evaristo Pérez de Castro, amb data d'11 de juliol de 1820 on, entre altres coses es deia:

“Todos los Gabinetes van respondiendò de una manera satisfactoria a la comunicaci3n oficial que se les ha hecho [...] por S.M. mismo, anunciándoles la mudanza acaecida en nuestro sistema político. En verdad nada parece más difícil que comprender en la distancia y fuera de le escena como se haya podido obrar con una calma y discreci3n sin ejemplo tan gran mudanza; pero la evidencia de los hechos que han pasado desde el mes de Marzo, que están sucediendo, y que se seguirán con tanto honor y gloria para esta leal y juiciosa Naci3n, y para su magnánimo y amado Monarca, completando el convencimiento de nuestra mesurada conducta, acabará de granjearnos la consideraci3n universal, y aún la admiraci3n de todas las Naciones, que tienen fija su vista sobre nosotros.”²⁶⁹

És en aquesta línia de moderaci3n que cal entendre l'actuaci3n d'Espanya en el context internacional aquest primer any constitucional: ratificaci3n de l'acord de 22 de febrer de 1819 mitjançant el qual se cedien les dues Florides als Estats Units d'Amèrica; restabliment dels contactes amb la regències berberisques per evitar els atacs al comerç mediterrani; acord amb Anglaterra sobre la delimitaci3n del tràfec d'esclaus²⁷⁰.

La Junta Provisional es mostrà molt preocupada des de l'inici de la revoluci3n per la frontera francesa doncs, com reflexa la correspondència diplomàtica dels mesos d'abril a juny, temia un atac francès ja que els francesos estacionaren un gran nombre de tropes a la frontera²⁷¹. La Junta Provisional realitzà nombroses gestions, durant els mesos d'abril i maig

²⁶⁸ Alberto GIL NOVALES: “La independència de Amèrica en la consciència espanyola, 1820-1823” dins Del Antiguo al Nuevo Régimen en España, Caracas, 1986, pàg.125-157. Vegeu també ARTOLA: La España..., pàg.728-733; i Silvina JENSEN: “El problema americano en el Trienio liberal. Análisis de las políticas de Ultramar de las Cortes españolas (1820-1823)”, dins Trienio, núm.28 (1996), pàg.51-98.

²⁶⁹ “Memoria leída a las Cortes por el Sr. Secretario del despacho de Estado en la Sesión de 11 de Julio de 1820” (AHN, Estado, lligall 2.983).

²⁷⁰ AHN, Estado, llibre 25, acta de 2 de novembre de 1822. GUERRERO: “La política...”, pàg.221-227. Cal tenir en compte que a Barcelona hi havia esclaus tal i com mostra la nota del Governador publicada al Diario de Barcelona de 5 de febrer de 1820: “previene a los dueños de esclavos que residen en ésta y pueblos de su corregimiento que por todo el día 8 pasen a la Secretaría una nota firmada de su mano en que se espresè el esclavo o esclava que tengan, su nombre, su edad, origen de la esclavitud y pertenencia con el precio que haya pagado por su adquisici3n.” (CRESPI: Diario..., fol.6).

²⁷¹ Correspondència servada a l'AHN, Estado, lligall 3.032-2. Vegeu també els informes del Cap polític i el Capità general de Catalunya al Secretari de Governaci3n (8 d'abril de 1820) i d'aquest amb el Secretari d'Estat i de la Guerra (8 i 9 d'abril de 1820). Un resum de les notes l'ACD, PRFVII, t.35, fol.124, 127, 138, 199, 216, 226 i 229, vegeu també el t.36, fol.25-82 i el t.38, fol.153-154. Des del Diario constitucional, político y mercantil de Barcelona, núm.61, de 12 de maig de 1820, pàg.1, es deia: